

Editör: Öğr. Gör. Mehmet BÖYÜKÖZKÖK

TÜRK BANKACILIK VE SİGORTACILIK HUKUKU: TEMELLER ve DİJİTAL UFUKLAR

Editör: Öğr. Gör. Mehmet BÖYÜKÖZKÖK

**TÜRK BANKACILIK VE
SİGORTACILIK HUKUKU:
TEMELLER ve DİJİTAL UFUKLAR**

Türk Bankacılık ve Sigortacılık Hukuku: Temeller ve Dijital Ufuklar
Editör: Öğr. Gör. Mehmet BÖYÜKÖZKÖK

Genel Yayın Yönetmeni: Berkan Balpetek

Kapak ve Sayfa Tasarımı: Duvar Design

Baskı: Kasım 2025

Yayıncı Sertifika No: 49837

ISBN: 978-625-8734-49-2

© Duvar Yayınları

853 Sokak No:13 P.10 Kemeraltı-Konak/İzmir

Tel: 0 232 484 88 68

www.duvar yayinlari.com

duvarkitabevi@gmail.com

İÇİNDEKİLER

1. Bölüm1

Banka Hukukunun Temelleri ve Türk Bankacılık Sisteminin Tarihsel Evrimi:

Hukuki Çerçeve, Düzenleyici Yapı ve Gelecek Perspektifleri

Mehmet BÖYÜKÖZKÖK, Yasemin BÖYÜKÖZKÖK

2. Bölüm19

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu Çerçevesinde Bankaların Kuruluşu,

Faaliyetleri ve Denetimi

Mehmet BÖYÜKÖZKÖK, Yasemin BÖYÜKÖZKÖK

3. Bölüm43

Merkez Bankasının Hukuki Statüsü,

Bağımsızlığı ve Para Politikası Araçları

Merve UYGUR

4. Bölüm62

Merkez Bankası Politikalarının Ekonomiye Yayılımı

Merve UYGUR

5. Bölüm84

Banka İle Müşteri İlişkisinin Hukuki Niteliği: Banka Sözleşmesi ve Mevduat

Hüseyin ÇAVAÇ, Yasemin BÖYÜKÖZKÖK

6. Bölüm97

Sigortacılık Hukuku Kapsamında Motorlu Araç, Ferdi Kaza,

Hayat ve Bireysel Emeklilik Sigortaları

Ercan GENÇ, Mehmet BÖYÜKÖZKÖK, Yasemin BÖYÜKÖZKÖK

7. Bölüm113

Bankacılık 6.0 Ekosistemi ve Siber Tehditler

Nehir BALCI

1. Bölüm

Banka Hukukunun Temelleri ve Türk Bankacılık Sisteminin Tarihsel Evrimi: Hukuki Çerçeve, Düzenleyici Yapı ve Gelecek Perspektifleri

Mehmet BÖYÜKÖZKÖK¹ Yasemin BÖYÜKÖZKÖK²

Özet

Bu çalışmada, Banka Hukukunun temel kavramları ile Türkiye Bankacılık Sisteminin tarihsel evrimi incelenerek, hukuki çerçeve, düzenleyici yapı ve geleceğe dönük perspektifler arasındaki bağlantılar özetlenmektedir. Bu çalışmada, Banka Hukukunun temel kavramları ile Türkiye Bankacılık Sisteminin tarihsel evrimi incelenerek, hukuki çerçeve, düzenleyici yapı ve geleceğe dönük perspektifler arasındaki bağlantılar ele alınmakta ve Bankacılık Hukukunun evrim süreci, mevzuat değişimleri ile kurumların rolü çerçevesinde irdelenmektedir. Çalışmanın amacı doğrultusunda, Banka Hukuku'nun temel kavramları ile Türkiye Bankacılık Sisteminin tarihsel gelişimini özetleyen bu bölümde, hukuki çerçeve ve ulusal düzenleyici yapı arasındaki ilişkiyi vurgulayan kısa bir özet sunulmaktadır. Bankacılık mevzuatının evrimi, Sermaye Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu gibi kurumların rolüyle şekillenmiş; bu süreçte bağımsızlık, istikrar ve tüketici güveninin sağlanması için düzenleyici araçlar ve denetim mekanizmaları güçlendirilmiştir. Ayrıca, küresel düzenleyici eğilimler ile Türkiye'nin özgün yapısının etkileşimi incelenerek gelecek perspektiflerinde risk yönetimi, teknolojik dönüşüm ve finansal kapsayıcılık konuları öne çıkmaktadır.

Abstract

This study examines the fundamental concepts of banking law and the historical evolution of the Turkish banking system, outlining the connections between the legal framework, regulatory structure, and future perspectives. This study examines the fundamental concepts of banking law and the historical

¹ Öğretim Görevlisi, Kastamonu Üniversitesi,
mboyukozkok@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7663-1229

² Öğrenci, Kastamonu Üniversitesi,
231114012@ogr.kastamonu.edu.tr, ORCID: 0009-0006-0660-6646

evolution of the Turkish banking system, exploring the connections between the legal framework, regulatory structure, and future perspectives. The evolution of banking law is examined within the framework of legislative changes and the role of institutions. In line with the purpose of this study, this section summarizes the fundamental concepts of banking law and the historical development of the Turkish banking system, providing a brief summary highlighting the relationship between the legal framework and the national regulatory structure. The evolution of banking legislation has been shaped by the role of institutions such as the Capital Markets Board of Turkey and the Banking Regulation and Supervision Agency. During this process, regulatory instruments and oversight mechanisms have been strengthened to ensure independence, stability, and consumer confidence. Furthermore, the interaction between global regulatory trends and Turkey's unique structure is examined, highlighting the issues of risk management, technological transformation, and financial inclusion as future perspectives.

1. Giriş ve Kavramsal Çerçeve

Finans, işletmelerin ekonomik yapısını sürdürülebilir biçimde yönetebilmesi için gerekli olan temel araçlardan biridir. Uzun vadeli kârlılık hedeflerinin gerçekleşmesi, mali verilerin doğru yorumlanmasına ve kaynakların etkin kullanılmasına bağlıdır. Bu yönüyle finans, yalnızca işletme düzeyinde değil, aynı zamanda genel ekonomik yapı içinde de belirleyici bir rol üstlenir (Sönmez & Büyüközkök, 2025).

Finansal sistem; bireyler, kurumlar, piyasalar ve çeşitli araçların bir araya gelerek sermaye akışını sağladığı bir yapıdır. Bu sistem sayesinde tasarruflar yatırıma dönüşür, para ve finansal enstrümanlar dolaşıma girer ve ekonomik faaliyetler desteklenir. Mikro düzeyde işletme performansını, makro düzeyde ise ekonomik istikrarı etkileyen bu yapı, ekonominin temel taşıyıcılarından biri olarak kabul edilir (Sönmez & Büyüközkök, 2024, s. 184).

Bankalar finansal sistemin temel ayağıdır ve kredi akışını sağlayarak atılacak yatırım için güvenli bir kredi kanalı oluşturur. Bu bağlamda, banka hukuku temelde banka kuruluşunun izni, denetimi ve yükümlülüklerini düzenler; ayrıca ödeme araçlarının güvenli ve istikrarlı çalışmasına yönelik hükümler içerir (Çetin & Tiryaki 2023).

Banka hukuku, finansal sistemlerin temel yapıtaşlarını oluşturan ve bankaların faaliyetlerini düzenleyen özel ve kamu hukuku kurallarını kapsar. Bu hukuk dalı, bankaların kuruluşundan başlayarak, faaliyet alanlarının sınırlandırılması, denetimi, sorumlulukları ve mal varlıklarının korunması gibi temel ilkeleri belirler (Acat & Hank, 2023). Ayrıca, ekonomik ve finansal istikrarın sağlanması

amacıyla bankacılık sektörüne ilişkin mevzuat, genel hukuki ilkeler ile uyumlu olacak biçimde geliştirilmiştir.

Zamanla gelişen ekonomik ve teknolojik ihtiyaçlar, banka hukukunun kapsamını da genişletmiştir. Özellikle dijitalleşme ve hizmet çeşitliliği, hukuki düzenlemelerin bu dönüşüme uyum sağlamasını zorunlu kılmıştır. Katılım bankalarının mobil bankacılık ve ödeme sistemleri alanındaki uygulamaları, bu değişimin somut örnekleri arasında yer alır (Esmer, Ulusoy & Dayı, 2018, s. 124). Banka kavramı, hukuki anlamda finansal aracı kurumlar olup, ekonomik işlemlerde likidite sağlayıcı ve ödeme sistemlerinin temel aktörleridir (Sezal, 2021)(Er & Yücel, 2023). Banka faaliyetleri, mevzuat çerçevesinde, müşteri kabulü, kredi verme, mevduat toplama ve dışa dönük finansal işlemler gibi temel alanlarda belirli yasal sınırlar içerisinde yürütülür. Bu düzenlemeler, piyasa şeffaflığını sağlamak ve sistemik riskleri minimize etmek amacıyla, zaman içinde çeşitli mevzuat ve denetleyici kurumlar eliyle geliştirilmiştir. Bu bağlamda, bankacılık hukukunun temel kavramları, finansal istikrar ile tüketici haklarının korunması arasında denge kurmayı hedefler (Sarı, 2023)(Yürükoğlu, 2024). Dolayısıyla, Banka Hukuku, ekonomik gelişmelerle uyumlu olarak sürekli evrim geçirmekte ve yeni finansal teknolojilerin entegrasyonu ile güncellenmektedir.

1.1. Banka Hukukunun Temel Kavramları

Banka hukuku, finansal kurumların faaliyetlerini düzenleyen ve denetleyen hukuki kurallar bütünüdür. Bu hukuk dalı, bankaların kuruluşu, organize olması, çalışma esasları ve yükümlülükleri gibi temel kavramları içerir. (Osmanlı, 2023)(Acat & Hank, 2023) Ayrıca, bankaların toplumsal ve ekonomik işleyişteki kritik rolü nedeniyle, hukuki çerçevesi büyük önem taşır. Banka kavramı, genel anlamda mali aracı kurumlar olarak tanımlanmakla birlikte, hukuki yönden bu kurumların faaliyet alanları ve sorumlulukları belirgin şekilde sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda, bankalar müşterilere finansal hizmet sunarken mevzuata uygun hareket etmek zorundadır; bu da hukuki normların detaylandırılmasını gerektirir. Banka faaliyetleri, çeşitli riskleri ve yükümlülükleri içerdiğinden, hukuki düzenlemeler bu faaliyetlerin yasal sınırlar çerçevesinde kalmasını sağlar. Bu düzenlemeler, banka sadakatini, mali istikrarı, müşteri haklarını ve piyasa güvenliğini teminat altına almayı amaçlar (Sarı, 2023). Dolayısıyla, banka hukukunun temel kavramları arasında bankanın hukuki statüsü, faaliyet alanları, denetim mekanizmaları ve yükümlülükler yer alır. Ayrıca, bankaların mali yapılarını ve operasyonlarını düzenleyen hukuk kuralları, kriz dönemlerinde finansal istikrarın korunmasına da hizmet eder (Üstün & Dulupçu, 2024). Bu nedenle, banka hukukunun temel kavramlarını iyi anlamak, ekonomik ve finansal sistemlerin sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir.

1.2. Araştırma Amaçları ve Yöntem

Araştırmanın amaçları, banka hukuku alanında mevcut düzenleme ve uygulamaların detaylı bir şekilde incelenmesini ve bu sistemin tarihsel gelişimini anlamayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda, ilk olarak Türkiye’de bankacılık sektörünün hukuki zemininin ne şekilde şekillendiğı ve zaman içerisinde ortaya çıkan düzenleyici yapıların nasıl evrildiğı ortaya konacaktır. Ayrıca, farklı dönemlerde finansal krizlerin ve ekonomik dalgalanmaların bankacılık düzenlemelerini nasıl etkilediğı analiz edilecektir. Bu amaçlar çerçevesinde, kullanılan yöntemler arasında doküman taraması, hukuki metinlerin karşılaştırılması ve tarihsel olayların analiz edilmesi bulunmaktadır. Çalışmada mevcudun yanı sıra, güncel düzenlemelerin ve gelecek perspektiflerinin anlaşılmasına katkı sağlamak amacıyla, uluslararası standartlar ve teknolojik gelişmeler de dikkate alınacaktır. Ayrıca, çeşitli akademik ve resmi kurum raporları, mevzuat dokümanları ve uzman görüşleri temel kaynaklar olarak kullanılacaktır. Bu yöntemler sayesinde, hem hukuki altyapının mevcut durumu net bir şekilde ortaya konacak hem de tarihsel süreçteki dönüşümlerin belirlenmesine imkan tanınacaktır. Sonuç olarak, araştırma, Türkiye’nin bankacılık hukukunun gelişimini bütünsel bir perspektifle ele alırken, sektörün sürdürülebilirliğı ve uluslararası uyum açısından mevcut durumu ve olası gelişim alanlarını da ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2. Banka Hukukuna Giriş

Finansal sistemin istikrarı ve etkin işleyişı, ekonomik büyüme ve gelir dağılımının iyileştirilmesinde kritik öneme sahiptir (Demirkıran Ada & Uygur, 2024).

Banka hukuku, finansal sistemin temel taşlarından biri olarak, bankaların kuruluş, faaliyet ve denetim süreçlerini düzenleyen hukuki normlar bütünü olarak tanımlanabilir. Bu hukuk dalı, ekonomik gelişmeler ve piyasa ihtiyaçları doğrultusunda sürekli evrim geçirerek, finansal istikrarın sağlanması ve tüketici haklarının korunması amacıyla şekillenmiştir. Banka tanımı, genel olarak para ve kıymetli evrak kullanımıyla ilgili faaliyet gösteren kurumlar olarak yapılmakla birlikte, hukuki açıdan bu kuruluşların bankacılık faaliyetlerini yapabilmesi için ülke mevzuatına uygunluk şartlarının taşınması zorunludur. Ayrıca, bankaların kamu ve özel sektör kapsamında faaliyet gösterebilmesi, farklı düzenleyici ve denetleyici ortamlarda yer almalarına neden olur.

Banka faaliyetlerinin hukuki sınırları ise, finansal istikrar ve müşteri haklarının korunması doğrultusunda belirlenmiş olup, mevzuatlarla sınırlandırılmıştır. Bu sınırlar kapsamında, bankaların mali yapılarını sağlam tutması, riskleri dengelemesi ve şeffaflık ilkelerine riayet etmesi zorunludur. Banka hukukunun temel düzenleyici unsurları arasında, yürütme organları ve

mevzuat düzenlemeleri önemli rol oynar. Bu bağlamda, merkez bankası ve denetleyici kurumlar, piyasa istikrarını gözetken düzenlemeleri hayata geçirirken, yasa ve yönetmelikler, bankaların faaliyet alanlarını ve sorumluluklarını netleştirir. Sonuç olarak, banka hukukunun temel işlevi, finansal sistemin sağlıklı işlemlerini sağlayan hukuki ortamı oluşturarak, ekonomik bütünlüğün korunmasına katkıda bulunmaktadır (Çetin & Tiryaki, 2023).

2.1. Banka Tanımı ve Hukuki Nitelendirme

Banka hukuku kapsamında bankalar, finansal piyasalarda aracılık yapan, mevduat toplayıp kredi verme gibi temel faaliyetleri yürüten kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır (Bora, 2024)(Korkmaz, 2023). Hukuki anlamda bankalar, ekonomik ve finansal sistemdeki kritik rollerinden dolayı ayrı bir hukukî statüye sahiptir ve bu statü, çeşitli yasa ve düzenlemelerle belirlenmiştir. Türk hukukunda bankaların hukuki nitelendirmesi, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu başta olmak üzere ilgili mevzuatlarla tanımlanmakta ve düzenlenmektedir. Bu kanuna göre, bankalar, mevzuata uygun olarak kurulmuş, kuruluş amacı ve faaliyetleri kanunla belirlenmiş finansal kuruluşlardır.

Bankaların hukuki statüsü, onların faaliyet alanlarına göre farklılık gösterebilir. Kamu bankaları, devletin sahipliği ve denetimi altında faaliyet gösterirken, özel bankalar ise bireysel veya kurumsal girişimciler tarafından kurulmuş özel sektöre ait kuruluşlar olarak kabul edilir. Ayrıca, bankalar için geçerli olan çeşitli hukuki kriterler bulunmaktadır; bunlar arasında izin alma zorunluluğu, denetim ve gözetim şartları, mali yapı ve sermaye yeterlilik oranları gibi unsurlar yer alır. Bunlar, bankaların finansal istikrarı koruma ve müşterilerin haklarını güvence altına alma amacıyla düzenlenmiş olup, mevzuat hükümleriyle sağlanmaktadır (Acat & Hank, 2023).

Türk hukuk sisteminde bankalar, sadece finansal işlemlerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda para ve banka işlemlerine ilişkin düzenleyici hükümlere tabidir. Bu bağlamda, bankacılık faaliyetleriyle ilgili hukuki düzenlemeler, yürürlükteki mevzuat aracılığıyla belirlenmiş ve denetlenmektedir. Dolayısıyla, bankalar hukuki açıdan, finansal hizmetler sunarken belirli kurallara ve yükümlülüklerle uymak zorundadır. Bu kurallar ve yükümlülükler, hem finansal istikrarı sağlamak hem de müşteri haklarını korumak amacıyla geliştirilmiş, yasal çerçevede detaylandırılmıştır.

Özetle, bankalar hukuki açıdan sadece finansal kuruluşlar olmanın ötesinde, düzenleyici kurumlar tarafından denetlenen, belirli hukuki statü ve yükümlülüklerle sahip, ekonomik ve hukuki sistemde özel bir yere sahip kurumlardır. Bu statü, bankaların faaliyet alanlarını, sorumluluklarını ve hukuki

sorumluluklarını netleştirmekte ve finansal piyasalarda düzen ve güven ortamını tesis etmektedir (Bora, 2024)(Osmanlı, 2023).

2.2. Bankaların Sınıflandırılması

Bankacılık sistemi, çeşitli işlevleri ve hizmetleri yerine getiren farklı türde bankaların varlığına dayanır. Türkiye'deki bankalar 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'na göre üç ana kategoriye ayrılmaktadır: mevduat bankaları, katılım bankaları ve kalkınma ve yatırım bankaları. Bu bankaların her biri, farklı ihtiyaçlara ve müşteri profillerine hitap etmektedir. Aşağıda bu bankaların her birinin tanımı ve işlevleri açıklanmaktadır.

2.2.1. Mevduat Bankaları

Mevduat bankaları, bireyler ve işletmelerin para yatırımlarını sağlamak ve bu mevduatları kredi olarak diğer müşterilere vermek amacıyla faaliyet gösteren bankalardır. Bu bankalar, müşterilerine hesap açma, mevduat kabul etme, kredi verme, ödeme sistemleri hizmetleri gibi temel bankacılık hizmetlerini sunar. Mevduat bankalarının temel özellikleri şunlardır: (Özmen, 2022)

- **Mevduat Kabulü:** Bireyler ve işletmelerden mevduat kabul ederler. Bu mevduatlar genellikle vadesiz veya vadeli hesaplar şeklinde olabilir.
- **Kredi Verme:** Topladıkları mevduatları, faiz karşılığında kredi olarak müşterilere verirler. Bu süreç, ekonominin canlanmasına katkıda bulunur.
- **Düzenleyici Denetim:** Mevduat bankaları, Türkiye'de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından sıkı bir şekilde denetlenmektedir.

2.2.2. Katılım Bankaları

Katılım bankaları, İslami finans prensiplerine uygun olarak faaliyet gösteren bankalardır. Bu bankalar, faizsiz finansman yöntemleri kullanarak müşterilerine hizmet vermektedir. Katılım bankalarının temel özellikleri şunlardır: (Akbaş, 2023)(Harunoğulları, 2023)

- **Faizsiz Finansman:** Katılım bankaları, faiz yerine kar-zarar ortaklığı, murabaha ve sukuk gibi İslami finans yöntemlerini kullanarak finansman sağlarlar.
- **Yatırım Fonları:** Müşterilerin tasarruflarını bir araya getirerek farklı yatırım projelerine yönlendirirler. Bu sayede hem müşteri hem de banka için kazanç sağlama imkanı oluşur.
- **Düzenleyici Çerçeve:** Katılım bankaları da BDDK tarafından denetlenmektedir, ancak yasal çerçeveleri ve uygulamaları İslami finans prensipleri doğrultusunda şekillendirilmiştir.

2.2.3. Kalkınma ve Yatırım Bankaları

Kalkınma ve yatırım bankaları, özellikle büyük projelerin finansmanı ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesi amacıyla faaliyet gösteren bankalardır (Geçer vd, 2022).

2.2.3.1. Kalkınma Bankası

Kalkınma bankaları, ekonomik kalkınmayı desteklemek amacıyla faaliyet gösteren özel veya kamu bankalarıdır. Bu bankalar, genellikle büyük ölçekli projelerin finansmanında uzmanlaşmışlardır. Kalkınma bankalarının temel özellikleri şunlardır: (Özgür, 2021)

- Uzun Vadeli Krediler: Kalkınma bankaları, genellikle uzun vadeli projelerin finansmanı için kredi sağlar. Bu projeler, altyapı, sanayi ve tarım gibi stratejik sektörlerde yoğunlaşır.
- Devlet Destekli Projeler: Kamu projeleri ve stratejik yatırımlar için finansman sağlamak amacıyla devlet destekli projelerde yer alırlar.
- Özelleşmiş Hizmetler: Kalkınma bankaları, proje geliştirme, teknik danışmanlık ve yönetim gibi hizmetler sunarak yatırım süreçlerini kolaylaştırır.

2.2.3.2. Yatırım Bankası

Yatırım bankaları, finansal piyasalarda aracılık yaparak, şirketlerin ve hükümetlerin sermaye artırma süreçlerinde yardımcı olan kurumlardır. Yatırım bankalarının temel özellikleri şunlardır: (Özmen, 2022)

- Sermaye Piyasası İşlemleri: Yatırım bankaları, hisse senedi ve tahvil ihraçları gibi sermaye piyasası işlemlerinde aracılık yapar.
- Finansal Danışmanlık: Şirketlere birleşme, satın alma ve diğer stratejik finansal kararlar konusunda danışmanlık hizmetleri sunarlar.
- Yatırım Yönetimi: Müşterilerin varlıklarını yönetme ve yatırım stratejileri geliştirme konularında uzmanlaşmışlardır.

2.3. Banka Faaliyetlerinin Yasal Sınırları

Banka faaliyetleri, mevzuat tarafından belirlenen yasal sınırlar çerçevesinde yürütülmek zorundadır. Bu sınırlar, bankaların faaliyet alanlarını, sorumluluklarını ve risk yönetimi yaklaşımlarını düzenleyerek finansal istikrarın sağlanmasına katkıda bulunur. Bankaların temel faaliyetleri arasında mevduat kabulü, kredi verme, ödeme hizmetleri, menkul kıymet işlemleri ve diğer finansal ürünlerin sunulması yer alır. Ancak, bu faaliyetler, sistemik riskleri azaltmak ve finansal sistemin sürdürülebilirliği açısından sıkı kurallara tabidir (Yürükoğlu, 2024)(Acat & Hank, 2023).

Yasal düzenlemeler, bankaların faaliyetlerini sınırlandırmakla kalmayıp, aynı zamanda kamunun ve düzenleyici kurumların bankacılık sektörüne müdahale mekanizmalarını da belirler. Örneğin, Merkez Bankası ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) gibi kurumlar, faaliyet izni, sermaye yeterliliği, likidite yönetimi ve risk kontrolleri gibi konularda sıkı kurallar koyarak, bankaların yasal çerçeveye uyumunu denetler. Bu düzenlemeler, aynı zamanda, finansal araçların kullanımı ve yatırım limitleri gibi teknik detayları da kapsar. Bankaların yasal sınırlarını aşmadan hareket etmesi, finansal istikrarın korunması ve müşteri haklarının gözetilmesi açısından büyük önem taşır. Bu bağlamda, mevzuata aykırı faaliyetler, ciddi yaptırımlar ve lisans iptalleri gibi sonuçlar doğurabilir. Ayrıca, bankaların faaliyet alanlarını belirleyen yasal çerçeve, dış risklere karşı koruyucu mekanizmalar kurmayı ve finansal şeffaflığı desteklemeyi amaçlar. Böylece, bankaların sadece yasal sınırlar içinde hareket etmesi değil, aynı zamanda risklerin önlenmesi ve krizlerin engellenmesi adına da sürekli denetim ve gözetim altında tutulması sağlanır.

3. Türk Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Türk bankacılık sistemi, Cumhuriyet'in ilanından önce Osmanlı İmparatorluğu döneminde temelleri atılmıştır. Osmanlı'da devletin finansal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla belli başlı finans kurumları kurulmuştur. Ancak, bu kurumlar genellikle sınırlı kapsamda faaliyet gösterirken, modern anlamda bankacılık faaliyetleri ilk kez 1856 yılında Osmanlı Bankası'nın kurulmasıyla başlayarak yaygınlaşmıştır (Özmen, 2022). 20. yüzyılın ilk yarısında, milli ekonomik gelişmelere paralel olarak bankacılık sektöründe önemli adımlar atılmıştır. 1930'larda Bankalar Kanunu'nun çıkarılmasıyla bankaların kurulması, denetimi ve faaliyetleri hukuki temel altına alınmıştır. Bu dönem, devletin finans piyasalarındaki rolünü güçlendirmeye yönelik ilk adımların atıldığı dönemdir.

1950'lerin sonlarına doğru, Türkiye'de bankacılık sektörüne girişler artarken, özel sektör bankalarının da kurulmasına imkan sağlanmıştır. 1980'lerde ekonomi politikalarında gerçekleştirilen yapısal dönüşümler ve liberalleşme adımları, bankacılık sektöründe rekabeti artırmış ve uluslararası standartlara uyum sağlama zorunluluğu doğmuştur. Bu süreçte, 1985 yılında Bankalar Kanunu'nun önemli ölçüde yenilenmesiyle sektör daha düzenli ve şeffaf hale gelmiştir. 1990'lar ise finansal krizlerin yaşandığı ve bankacılık sektörünün yeni regülasyonlarla güçlendiği dönemler olmuştur. Bu krizler, sektörün sürdürülebilirliği ve denetim mekanizmalarının önemini artırmıştır (Özmen, 2022).

Günümüzde ise Türk bankacılık sistemi, Merkez Bankası, BDDK gibi düzenleyici kurumların etkin denetimi altında gelişmektedir. Dijital dönüşüm ve finansal teknolojilerin sektöre entegrasyonu ile birlikte, mevzuat güncellenmekte ve karmaşık finansal yapılar yakından takip edilmektedir. (Osmanlı, 2023) Böylece, sektör hem küresel standartlara uyum sağlamakta hem de sürdürülebilirlik ve finansal istikrar ilkeleriyle şekillenmektedir. Ayrıca, krizlerin tekrarlanmasının önüne geçmek ve finansal denetim mekanizmalarını güçlendirmek için sürekli reform ve düzenlemeler yapılmaktadır. Bu evrimsel süreç, Türk bankacılık sisteminin ulusal ve uluslararası dinamiklere uyum sağlayan, sağlam ve gelişen bir yapıya dönüşmesini sağlamıştır (Çetin & Tiryaki, 2023).

3.1. Osmanlı ve erken Cumhuriyet Döneminde Finansal Yapılar

Osmanlı Devleti döneminde bankacılık, devletin ekonomik yapısının önemli bir bileşeni olarak gelişim göstermiştir. İlk başlarda finansal etkinlikler, devletin müdahalesiyle ve genellikle ticari işlemlerle sınırlı bir sistem etrafında sürdürülmüştür. Osmanlı'da bankacılık faaliyetleri, çoğunlukla devlet memurları ve yerel tüccarların finansal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda bankaların temel amacı, ekonomik faaliyetleri desteklemek ve devletin mali kontrolünü sağlamak olmuştur. 19. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa ile kurulan ekonomik ilişkiler ve modernleşme çabaları, Osmanlı'da ilk bankaların kurulmasını sağlamıştır. 1847 yılında kurulan Bank-ı Dersaat, bu bağlamda önemli bir gelişme olarak öne çıkmaktadır. 1856 yılında kurulan Bank-ı Osmanî de bu süreçte dikkate değer bir diğer bankadır (Narin vd., 2023). Bu bankalar, geleneksel finans sisteminden modern bankacılık yapısına geçişte belirleyici bir rol oynamış ve devletin mali yapısı ile ekonomik faaliyetlerin entegrasyonunu mümkün kılmıştır. Osmanlı'nın son dönemleri ile erken Cumhuriyet arasında, finansal altyapı önemli bir değişim sürecinden geçmiştir. 1924 yılında kurulan Türkiye İş Bankası, devletin bankacılık faaliyetlerini yürütmedeki öncü kuruluşlarından biri olmuştur. Bu dönemde, merkez bankası işlevleri ve finansal düzenlemeler de gelişmeye başlamış, bankacılık sektörünün hukuki altyapısı güçlendirilmiştir (Evcin, 2023). Ayrıca, uluslararası finans sistemiyle entegrasyon sağlanarak, ekonomik ihtiyaçlara uygun yeni finansal araçların geliştirilmesi teşvik edilmiştir. Tüm bu gelişmeler, Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerinde Türk finans sisteminin temel unsurlarını oluşturmuş ve modern bankacılık hukukunun şekillenmesinde hayati bir rol oynamıştır. Bu dönem, Türkiye'nin ekonomik sisteminin kurumsal ve hukuki dönüşümünü simgelemektedir (Çonkar, 2023)(Günay, 2025).

3.2. Mevzuatın Evrimi ve Başlıca Dönüm Noktaları

Kuruluş dönemi ve ilk düzenlemeler, Türkiye’de bankacılığın temellerinin atıldığı 1920’ler ile 1940’lar arasındaki dönemi kapsar. 11 Haziran 1930 tarihinde kabul edilen 1715 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası kanunu Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın (TCMB) kuruluşu, merkez bankacılığı işlevlerini düzenlemek ve para politikasını etkili bir şekilde yürütmek amacıyla çıkarılmıştır. TCMB, Türk bankacılık sisteminin temel taşlarından biri olmuştur. 1936 yılında kabul edilen 2999 Sayılı Banka Muameleleri Kanunu, modern anlamda Türkiye’de benimsenen ilk kapsamlı bankacılık yasasıdır. Bu kanun, bankaların kuruluşu, çalışma yapıları, denetimi ve mali yapılarına dair sistematik kurallar getirerek devletçi ekonomi politikalarının uygulanmasını amaçlamıştır. Böylece, bankacılık sektörü devlet kontrolü altına alınarak finansal istikrar sağlanması hedeflenmiştir (Narin vd., 2023)(Günay).

1950’lerde çok partili hayata geçiş süreci ile birlikte serbestleşme adımları atılmıştır. 23.06.1958 tarihinde çıkarılan 7129 sayılı Bankalar Kanunu 2999 sayılı Kanun’u yürürlükten kaldırarak, mevcut bankacılık rejimini yeniden düzenlemiştir. Özel ve kamu bankalarını tek bir çatı altında toplayan bu kanun, 1980’lere kadar yürürlükte kalmıştır (Narin vd., 2023).

1980’lerde liberalleşme ve dışa açılma dönemi başlamıştır. 24 Ocak 1980 Kararları, ekonomideki bu dönüşüm sürecinin başlangıcını simgeler ve bankacılık sektörünün dinamiklerini derinlemesine etkilemiştir. Faiz oranlarının serbest bırakılması ve döviz işlemlerine getirilen kısıtlamaların kaldırılması, bankaların faaliyet alanını genişleterek sektördeki dönüşümü hızlandırmıştır (Erdoğan, 2023)(Şanlı, 2021). Ayrıca, 25.04.1985 tarihinde 3182 sayılı Bankalar Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla bankaların uluslararası denetimi ve gözetimi ile muhasebe standartları ve off shore bankacılık işlemlerine izin verilmiştir.

1990’lar ile 2000’lerin başında krizler ve bağımsız denetim çağı yaşanmıştır (Çetin & Tiryaki, 2023). 1999 yılında 4389 sayılı Bankalar Kanunu’nun kabul edilmesi ve 4491 sayılı ile 4672 sayılı kanunlarda yapılan önemli değişiklikler ile bağımsız denetim kurulu fikri, 1994 ve 1998 yıllarında meydana gelen finansal krizlerin ardından güç kazanmıştır (Atukalp, 2023). Ayrıca, aynı yıl Türkiye’de "Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar" döneminin başlangıcıdır. Bankaların denetimi, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’na (BDDK) devredilmiştir. 2000 yılında BDDK’nın resmi kuruluşu, bankacılık denetiminin bağımsız ve uzman bir kuruma aktarılmasında bir dönüm noktası olmuştur. 2001 yılına gelindiğinde, güçlendirilmiş ekonomi programı ve bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programı çerçevesinde, kriz sonrası sorunlu bankaların tasfiyesi veya Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na devredilmesi süreci başlamıştır (Çetin & Tiryaki, 2023).

2000'ler ile günümüze kadar küresel standartlara uyum sağlamak amacıyla önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. 2005 yılında kabul edilen 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, Türkiye'deki bankacılık mevzuatını tek çatı altında toplaması bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu kanun uluslararası standartlara uyum sağlama, finansal istikrarı güçlendirme, etkin denetim ve gözetim tesis etme ile tüketici haklarını koruma gibi temel hedefleri belirlemiştir. 2010'lar ve sonrası dönemde, Basel III düzenlemelerinin Türk mevzuatına aşamalı olarak entegre edilmesi, dijital bankacılık ve FinTech alanındaki düzenlemelerin geliştirilmesi ve tüketicinin korunması gibi konularda sürekli güncellemeler yapılmıştır (Atukalp, 2023)(Çalım & Çalım, 2022).

Sonuç olarak, Türkiye'de bankacılık mevzuatının evrimi, gerçekleştirilen önemli düzenlemelerle sürekli bir dönüşüm sürecine girmiş ve bankacılık sektörünün daha etkin, şeffaf ve rekabetçi bir yapıya kavuşmasına katkıda bulunmuştur (Narin vd., 2023) (Altay, 2025).

3.3. Bankacılık Krizleri ve Regülasyon

Bankacılık krizleri, finansal istikrarın sürdürülebilmesi açısından büyük önem taşıyan ve doğrudan düzenleyici politikaların geliştirilmesine neden olan olaylardır. Bu krizlerin oluşumunda aşırı kredi verme, yetersiz denetim, risk yönetimi zafiyetleri ve piyasa güveninin sarsılması gibi faktörler etkin rol oynar (Üstün & Dulupçu, 2024)(Özer, 2024)(Karakeçili, 2024). Özellikle 2000'li yılların başındaki küresel finansal krizler, bankacılık sektöründeki kırılganlıkları açıkça ortaya koymuş ve toplam sistem üzerinde ağır etkiler bırakmıştır. Bu durum, düzenleyici kurumların krizlerin önlenmesi ve yönetilmesi amacıyla çeşitli araçlar geliştirmesine zemin hazırlamıştır. krizlerin tekrar yaşanmaması veya etkilerinin azaltılması için, bankaların sermaye yeterliliği, likidite ve risk yönetimi gibi alanlarda sıkı kuralları getirilmiştir (Çiğdem, 2023)(Erdoğan, 2021). Bu bağlamda, ikincil düzenleyici araçlar ve piyasa disiplini sağlayan mekanizmalar önemli hale gelmiştir.

Regülasyonun ikincil yönleri, mevzuatın temel kurallarını tamamlayan ve uygulamayı detaylandıran düzenlemeleri kapsar. Bunlar, sıkı denetim prosedürleri, şeffaflık ve raporlama yükümlülükleri, kriz yönetimi ve çözüm politikalarını içerir. Ayrıca, sistemik riskleri tespit ve önleme amaçlı araçlar da bu çerçevede geliştirilir. Bu ikincil düzenlemeler, bankaların sürdürülebilirliği ve piyasa istikrarının sağlanması açısından kritik öneme sahiptir (Sarı, 2023). Kriz sırasında hızlı ve etkili müdahale mekanizmaları, bankaların toplam sistem içindeki aktörlere olan güvenin korunmasına katkı sağlar. Böylelikle, bankacılık krizleri sonrası uygulanan düzenlemeler, hem domino etkilerini azaltır hem de sektörün dayanıklılığını artırır (Kayhan, 2023).

Sonuç olarak, bankacılık krizlerinin etkileri ve alınan önlemler, sektördeki düzenleyici yapının sürekli gelişimini zorunlu kılmıştır. İkincil regülasyonlar, hem kriz yönetimi hem de genel finansal istikrarın korunmasında temel araçlar haline gelmiş, bu sayede bankacılık sisteminin olası şoklara karşı direnci güçlendirilmiştir. Bu düzenlemelerin etkinliği, finansal piyasanın güvenliği ve ekonomik istikrarın sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır (Sarsıcı, 2024)(Erdoğan, 2021).

3. Mevzuat ve Düzenleyici ereve

Finansal sistemin dirençliliği, güçlü kurumsal yapılar ve etkin denetim mekanizmalarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu kapsamda, mali kurallara uyumun sürdürülebilir politikalar için teşvik edici bir mekanizma oluşturabileceği belirtilmektedir (şen & Uygur, 2023).

Mevzuat ve Düzenleyici ereve, bankacılık sektörünün istikrarını sağlamak ve finansal sistemin sürdürülebilirliği adına temel hukuki altyapıyı oluşturan düzenlemeleri içermektedir. Bu çerçevede, merkez bankasının ve düzenleyici kurumların rolü büyük önem taşımaktadır. Türkiye’de bankacılık faaliyetleri, Merkez Bankası tarafından belirlenen politika ve denetim ilkelerine göre yürütülürken, bankacılık Kanunları ve ilgili mevzuatlar bu yapıyı hukuki temel altına alır (Bora, 2024)(Yrkoğlu, 2024). Banka faaliyetlerinin sınırları ve yükümlülükleri, mevzuatta detaylandırılmış ve bankaların faaliyet alanları, risk yönetimi, sermaye yeterliliği gibi temel kavramalar açıkça tanımlanmıştır.

Düzenleyici yapıya, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) nemli bir kurum olarak yön verir. BDDK, bankaların faaliyetlerini denetler, finansal istikrarı gözetir ve sektördeki güven ortamını korur (Tiryaki, 2024). Ayrıca, uluslararası standartlara uyum ve sistemik risklerin azaltılması amacıyla çeşitli mevzuat düzenlemeleri yürürlüğe konmuştur. Bu kapsamda, bankacılık sektöründe karşılaşılan krizlerin nlenmesine yönelik alınan önlemler ve mevzuat değişiklikleri, sektörün sürdürülebilirliğine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Sistemik risklerin yönetimi ve finansal sürdürülebilirlik ilkeleri, mevzuat çerçevesinin öncelikli unsurlarıdır. Ayrıca, teknolojik gelişmeler ve dijital bankacılık süreçleri doğrultusunda yeni düzenlemeler de sürekli olarak hayata geçirilmektedir. Bu düzenlemeler, müşteri haklarının korunması, kişisel verilerin güvenliği ve finansal teknolojilerin entegrasyonu gibi alanlarda kapsamlı bir hukuki altyapıyı şekillendirir. Sonuç olarak, mevzuat ve düzenleyici ereve, Türk bankacılık sisteminin sağlam, şeffaf ve uluslararası uyumlu kalmasını sağlayan temel mekanizmalardan biridir.

4.1. Bankacılık Kanunları ve Alt Düzenlemeler

Bankacılık Kanunları ve Alt Düzenlemeler, bankacılık sektörünün hukuki temelini oluşturan en önemli düzenleyici mevzuatın genel yapısını ve işlevlerini kapsamaktadır. Türkiye’de bankacılık sektörünü düzenleyen temel yasa, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu’dur. Bu kanun, bankaların kuruluşu, faaliyetleri, denetimi ve tasfiye süreçlerini düzenleyerek hukukî altyapıyı sağlamaktadır. Aynı zamanda, mevzuatın genel çerçevesi içinde yer alan alt düzenlemeler ve yönetmelikler, Kanun’un uygulama detaylarını belirler; örneğin, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın (TCMB) yayımladığı yönetmelikler ve tebliğler, bankacılık işlemleri ve risk yönetimine ilişkin standartları belirlemektedir (Güçlü, 2021).

Bankacılık Kanunları ve alt mevzuatlar, finansal istikrarın korunması, tüketici haklarının güvence altına alınması ve piyasa şeffaflığının sağlanması gibi temel amaçları gözetir. Bu düzenlemeler, bankaların faaliyet alanlarını sınırlandırmak suretiyle, mali risklerin yönetilmesine olanak tanırken, piyasa aktörlerinin yetki ve sorumluluklarını netleştirir (Sarı, 2023)(Tenekeci, 2024). Ayrıca, kara para aklama ve terörizmin finansmanı mücadeleleri kapsamında hazırlanan uluslararası normlara uyum, bu mevzuatların önemli parçasını oluşturur. Türkiye’de bankacılık mevzuatındaki gelişmeler, Türkiye Finansal İstikrar Komitesi ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) gibi kurumlar aracılığıyla yürütülmektedir (Beybur, 2022)(Eren, 2023).

Genel olarak, bankacılık mevzuatı zaman içinde, piyasa koşullarına ve teknolojik gelişmelere paralel olarak sürekli güncellenmektedir. Dijital bankacılık, fintek çözümleri ve uluslararası entegrasyon gibi yeni alanların ortaya çıkmasıyla mevzuatta değişiklikler ve yeni düzenlemeler yapılmaktadır. Bu yapısal düzenlemeler, sürdürülebilirlik ve finansal sistemin dirençliliği ilkeleri çerçevesinde, risklerin etkin yönetimi ve piyasa istikrarının sağlanması açısından kritik önemdedir. Sonuç olarak, bankacılık kanunları ve alt düzenlemeleri, sektörün hukuksal zemininin güncel ve uyumlu olmasını sağlayarak, güven ortamını tesis eden ve ekonomik istikrarı destekleyen ana unsurlar olarak görev yapmaktadır.

5. Güncel Düzenleyici Çerçeve ve Gelecek Perspektifi

Güncel düzenleyici çerçevede teknolojik inovasyonların finans sektörüne entegrasyonu ön plana çıkmakta ve bankacılık faaliyetlerinin dijitalleştirilmesiyle ilgili mevzuatlar sürekli güncellenmektedir. Fintech girişimlerinin artmasıyla birlikte, yasa koyucuların kişisel veri güvenliği ve müşteri haklarının korunması amacıyla hazırladığı düzenlemeler önem kazanmaktadır. Bu kapsamda, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve ilgili mevzuat, müşteri bilgilerinin güvenli bir

şekilde işlenmesini sağlayarak bankacılıkta etik ve yasal uyumu güçlendirmektedir (Bilir, 2025)(Topuzoğlu & Tekin, 2024).

Ayrıca, sürdürülebilirlik ve sistemik risklerin yönetimi açısından uluslararası standartlar ve iş birliği imkanları dikkate alınmaktadır. Basel Sözleşmeleri ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi kurumların önerileri doğrultusunda, bankaların sermaye yeterliliği, stres testleri ve kriz yönetimi konularında düzenleyici önlemler yükseltilmekte ve bankacılık sektörünün dayanıklılığı artırılmaya çalışılmaktadır (Serçek & Güloğlu, 2023)(Konca, 2024).

Gelecek perspektifinde, yapay zeka ve blockchain teknolojilerinin yaygın kullanımıyla birlikte, regülasyonların da bu gelişmelerle uyumlu hale getirilmesi planlanmaktadır. Ayrıca, kamu-özel sektör işbirliği ve uluslararası standartlara uyum, finansal istikrarın korunmasında temel unsur olmaya devam edecektir. Dijital dönüşüm ve regülasyonların bu doğrultuda şekillendirilmesi, sektörün sürdürülebilirliğini sağlayacak yeni politika ve uygulamaların geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede, yasal mevzuatların sürekli güncellenmesi ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi, bankacılık sisteminin gelecekteki gelişimi açısından büyük önem arz etmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, Türk bankacılık sistemi, tarihinde yaşanan gelişmeler ve karşılaşılan krizler ışığında sürekli evrim geçirmiştir. Hukuki altyapı, başlangıçtan itibaren değişen ekonomik ve sosyal şartlara uyum sağlamak amacıyla kapsamlı düzenlemelerle şekillenmiştir. Bu düzenlemeler, finansal istikrarı koruma ve piyasa katılımcılarının haklarını güvence altına alma hedefleri doğrultusunda geliştirilmiştir. Günümüzde de teknolojik gelişmeler ve dijitalleşme ile beraber bankacılık sektöründe yeni riskler ve fırsatlar ortaya çıkmakta olup, mevzuatın esnek ve yenilikçi yaklaşımlarla güncellenmesi elzemdir. Ayrıca, uluslararası standartlara uyum ve kamu-özel sektör işbirliğinin güçlendirilmesi, sektörün sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Hukukun temel ilkeleri doğrultusunda, etik değerlerin temel alınması ve yasal uyumun sağlanması, güven ortamının tesisi adına vazgeçilmezdir. Gelecekte, finansal teknolojilerin entegrasyonu, veri güvenliği ve müşteri haklarının korunması gibi konularda atılacak adımlar, bankacılık hukukunun gelişiminde belirleyici olacaktır. Dolayısıyla, mevcut hukuki yapı ve düzenleyici stratejilerin, sürdürülebilir ve istikrarlı bir bankacılık ortamı oluşturmak amacıyla devamlı gözden geçirilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda yapılacak çalışmalar ve alınacak önlemler, hem ekonomik güvenliği pekiştirecek hem de sektörün uluslararası rekabet gücünü artıracaktır.

KAYNAKÇA

- Acat, M. & Hank, N. (2023). Türkiye'deki Katılım Bankaları Açısından 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun Değerlendirilmesi. *Harran İlahiyat Dergisi*. dergipark.org.tr
- Akbaş, F. (2023). Türkiye'de Katılım Bankacılığının Mevcut Görünümü ve Gelişimi. *İktisadi Araştırmalar Dergisi*. dergipark.org.tr
- Altay, A. (2025). Türkiye'de Yüksek Öğretim Bankacılık Bölümü Müfredatlarının Sektör İhtiyaçları Bakışı Açısıyla Nicel İçerik Analizi. *Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi*. dergipark.org.tr
- Atukalp, M. E. (2023). Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Yüzyılında Bankacılık Tarihi. *Paradigma: İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*. dergipark.org.tr
- Beybur, M. (2022). Şubesiz dijital bankacılık ve Türk bankacılık sektörü için öneriler. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 286-303. dergipark.org.tr
- Bilir, F. (Ed.). (2025). Kişisel Verilerin Korunmasına Uzman Bakış-2: Uzmanlık Tezleri Derleme Çalışması. Ankara: Kişisel Verileri Koruma Kurumu Yayınları.
- Bora, A. (2024). Bankalarda Gözetim Ve Denetim. Ankara: Astana Yayınları. [\[HTML\]](http://dergipark.org.tr)
- Çalım, A. E. & Çalım, H. (2022). Türk Bankacılık Sisteminin Tarihçesi ve 2001 Krizi Sonrası Gelişimi. *Journal of Politics Economy and Management*. dergipark.org.tr
- Çetin, A., & Tiryaki, G. (2023) Bankacılık Sektörünün Denetiminde Kurumsal Yapı Ve Uygulamalar. *Kamu Yönetiminde Denetim: Temel Paradigmalar*, 159. researchgate.net
- Çiğdem, G. (2023). Cumhuriyet'ten Bugüne Türkiye'de Para Politikası: Dalgalanan Suları Yönet (Eme) Mek. *Akademik Hassasiyetler*. dergipark.org.tr
- Çonkar, K. (2023). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sermaye Birikimi Açısından Bankacılık. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. dergipark.org.tr
- Demirkıran Ada, E. & Uygur, M. (2024). OECD ülkelerinde gelir eşitsizliğini azaltma: Sosyal harcama politikası ile istihdam politikası karşılaştırması. *Vergi Sorunları Dergisi*, 424, 52-64.
- Er, H. & Yücel, R. (2023). Finans Sektöründe Metaverse Teknolojisinin Bugünü ve Geleceği. *Finans Sektöründe Dijital Dönüşüm*. researchgate.net
- Erdoğan, A. M. (2021). Türkiye'de Makro İhtiyatı Politikaların Bireysel Krediler Üzerindeki Etkisi (7 Lider Banka Analizi). [\[HTML\]](http://dergipark.org.tr)

- Erdoğan, U. (2023). Liberalizm, Neoliberalizm Ve Türkiye'de 12 Eylül Askeri Darbesi Sonrası Dönüşüm. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. dergipark.org.tr
- Eren, M. (2023). Bankacılık ödeme Sistemlerinde Siber güvenlik farkındalığı: Türk bankacılık sektöründe farkındalığın Belirleyicileri üzerine Bir Uygulama. [\[HTML\]](#)
- Esmer, Y., Ulusoy, T., & Dayı, F. (2018). Innovation in participation banks: A review on Turkey. In *Second International Scientific Conference on Economics and Management – EMAN 2018* (pp. 115–127). <https://doi.org/10.31410/EMAN.2018.115>
- Evcin, E. (2023). Cumhuriyet Tarihinde Özgün Bir İktisadi Girişim: Türkiye Turizm Bankası Anonim Şirketi (1955-1960). *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*. dergipark.org.tr
- Geçer, T., Çakalı, K. R., & Baloğlu, G. (2022) Kalkınma Ve Yatırım Bankaları Tarafından Kabul Edilen Fonlar Hesabında Gerçekleşen İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi. *Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 116-141. dergipark.org.tr
- Güçlü, F. (2021). Özel Finans Kuruluşlarından Katılım Bankalarına: İhlas Finans Vakası ve Katılım Bankacılığı Sektörüne Etkileri. A. F. Aysan, M. Camgöz ve F. Yiğit (Ed.), *Finansal Vaka Analizleri: Vakalarla Bankacılık içinde* (ss. 29-49). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Günay, C. (). Merkez Bankalarının Hisse Yapısının Tarihsel Gelişimi: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Örneği. ttk.gov.tr. ttk.gov.tr
- Günay, Z. (2025). Geç Osmanlı Dönemi Modern İktisadi Yaklaşımlar: Mehmet Cavid Bey Örneği. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*. dergipark.org.tr
- Harunoğulları, E. (2023). Katılım Bankacılığı Faaliyetlerinin Reel İktisadi Faaliyetlere Katkı Açısından Değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi*. dergipark.org.tr
- Karakeçili, N. (2024). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para Politikası Uygulamaları Ve Krizler. *Amasya Üniversitesi Ekonomi Ticaret ve Pazarlama Dergisi*, 1(1), 67-78. dergipark.org.tr
- Kayhan, O. (2023). Bankacılık sektöründe sermaye yeterliliğine ilişkin düzenleme ve uygulamaların kriz yönetimine etkisi: Türkiye örneği. [\[HTML\]](#)
- Konca, Z. (2024). Bankacılık Sektöründe Risk Alma Davranışı: Mevduat Bankalarının Etkinliğine Yönelik Türkiye Uygulaması. [\[HTML\]](#)

- Korkmaz, F. (2023). Türk Bankacılık Sektörünün 2006-2021 Yılları Arasında Ahp Ve Topsis Yöntemi İle Finansal Performansının Ölçülmesi. [researchgate.net](https://www.researchgate.net). [researchgate.net](https://www.researchgate.net)
- Narin, M., Özaktaş, F. D., & Akdemir, S. (2023). Cumhuriyetin Kuruluşunun Yüzüncü Yılında Türkiye Bankacılık Sistemi. *Fiscaoeconomia*. dergipark.org.tr
- Osmanlı, A. (2023). Türkiye'de Finansal Piyasalarda Regülasyon Yapısı Ve Uygulamaları. *Eurasian Business & Economics Journal*. eurasianacademy.org
- Özer, N. (2024). Bankacılık Sektöründe Finansal İstikrarın Belirleyicileri: Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankalar.. *Turkish Studies-Economics*. [HTML]
- Özgür, E. (2021). Kalkınma ve yatırım bankalarının CAMELS analizi yöntemiyle finansal performanslarının değerlendirilmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*. isarder.org
- Özmen, S. (2022). Türk bankacılık sisteminde yerli yabancı banka ayrımı ile karlılığı etkileyen faktörlerin panel veri modeliyle analiz edilmesi. gelisim.edu.tr
- Sarı, H. N. T. (2023). Finansal istikrar ile finansal regülasyon arasındaki ilişkinin katılım bankacılığı ve geleneksel bankacılık perspektifinden değerlendirilmesi: Türkiye için bir analiz. uludag.edu.tr
- Sarsıcı, E. (2024). Türk Bankacılık Ve Finans Sektöründe 2001 Ve 2008 Krizleri. iksadyayinevi.com. iksadyayinevi.com
- Serçek, S. & Güloğlu, E. (2023). Basel uygulamalarının doğuşu ve türk bankacılık ekosistemi üzerindeki etkileri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*. isarder.org
- Sezal, L. (2021). Dünyada Ve Türkiye’de Açık Bankacılık Uygulamaları Ve Yasal Düzenlemeler. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 8(71), 1512-1525. jshsr.org
- Sönmez, Y., & Büyüközkök, M. (2024) Borsa İstanbul’da Yer Alan Aracı Kurumların Karlılık Düzeylerinin EDAS Yöntemi ile Karşılaştırılması. *Quantrade Journal of Complex Systems in Social Sciences*, 6(2), 183-193.
- Sönmez, Y., & Büyüközkök, M. (2025). İstanbul (BIST). In *Transformational Trends in Finance, Banking, and Economics: 8th International Conference on Banking and Finance Perspectives* (p. 153). Springer Nature.
- Şanlı, O. (2021). Türkiye’de 1994, 2001 ve 2018-2021 kur krizlerinin yeni nesil kriz teorileri çerçevesinde incelenmesi. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*. dergipark.org.tr

- Şen, S. & Uygur, M. (2023). Mali kural, mali muhafazakârlık ve politik bütçe dalgalanmaları: Avrupa Birliği örneği. *Maliye Dergisi*, 184, 145-170.
- Tenekeci, C. (2024). İnternet bankacılığının hukuka aykırı kullanımı nedeniyle sorumluluk. [\[HTML\]](#)
- Tiryaki, G. (2024). Güncel Yaklaşımlar Işığında Banka Denetimi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*. dergipark.org.tr
- Topuzoğlu, T., & Tekin, İ. Ç. (2024). Türkiye Finans Sektöründe Yapay Zekâ Etiği ve Veri Etiği. *Firat University International Journal of Economics and Administrative Sciences*, 8(2), 151-164. dergipark.org.tr
- Üstün, U. & Dulupçu, M. A. (2024). Mali Krizlerin Etkenleri ve Denetimin Krizlerle Mücadeledeki Rolü Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*. dergipark.org.tr
- Yürükoğlu, L. H. (2024). Avrupa Birliği Sürecinde Polonya Bankacılık Sisteminin Türk Bankacılık Sistemi ile Karşılaştırmalı Analizi. [\[HTML\]](#)

2. Bölüm

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu Çerçevesinde Bankaların Kuruluşu, Faaliyetleri ve Denetimi

Mehmet BÖYÜKÖZKÖK¹ Yasemin BÖYÜKÖZKÖK²

Özet

Bu kitap bölümü, Türkiye finansal piyasalarında güven ve istikrarın sağlanmasını amaçlayan 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu çerçevesinde bankacılık rejimini analiz etmektedir. Kanun, finansal sistemin merkezi aktörleri olan bankaların kuruluşunu, asgari sermaye (30 Milyon TL) ve kurucuların itibar şartları gibi katı ön koşullara bağlar. Kanun, bankacılık faaliyetlerini (kredi verme, fon kabulü vb.) düzenlerken, kurumsal yönetimde iç denetim, risk yönetimi ve Denetim Komitesi zorunluluğu getirir. Koruyucu hükümler (sermaye yeterliliği, kredi sınırları) ile mali sağlamlık güvence altına alınır; bu sınırlar, banka kaynaklarının içeriden istismarını engeller. Denetim yetkisi Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) arasındadır. BDDK, mali sorunlarda kademeli müdahale uygularken, TMSF, kriz anlarında yeniden yapılandırma ve zararı ortaklara rücu etme gibi istisnai yetkilere sahiptir. Bu hukuki çerçeve, finansal sistemi sistemik risklere karşı korumayı hedefler.

Abstract

This chapter analyzes the banking regime within the framework of Banking Law No. 5411, which aims to establish trust and stability in Turkish financial markets. The law imposes strict prerequisites for the establishment of banks, the central actors of the financial system, such as a minimum capital requirement (TL 30 million) and reputational requirements for founders. While regulating banking activities (lending, accepting funds, etc.), the law also mandates internal audit, risk management, and an Audit Committee for corporate governance. Financial soundness is ensured through protective provisions (capital adequacy, credit limits), which prevent internal exploitation of bank resources. Supervisory authority is shared between the Banking Regulation and Supervision Agency (BDDK) and the Savings Deposit Insurance Fund (TMSF). While the BDDK implements gradual interventions in financial

¹ Öğretim Görevlisi, Kastamonu Üniversitesi,
mboyukozkok@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7663-1229

² Öğrenci, Kastamonu Üniversitesi,
231114012@ogr.kastamonu.edu.tr, ORCID: 0009-0006-0660-6646

problems, the TMSF has exceptional powers, such as restructuring and recourse to shareholders in times of crisis. This legal framework aims to protect the financial system from systemic risks.

1. Giriş ve Kavramsal Çerçeve

Bir ekonomide finansal yapı; bireyler, kurumlar, piyasalar, araçlar ve organizasyonların birlikte çeşitli görevleri yerine getirmesiyle oluşan kritik bir sistemdir. Bu sistemin temel işlevi, fon fazlasına sahip birimlerden fon açığı olan birimlere kaynak transferini sağlayarak tasarrufların verimli bir şekilde yatırıma dönüşmesine imkan tanımadır. Bu fon transferi sayesinde, ekonomik büyüme ve gelir artışıyla toplumsal refah ve zenginlik artar(Sönmez & Büyüközkök, 2024). Finansal sistemin bu merkezi rolü, aynı zamanda ekonominin mikro ve makro düzeydeki performansını da etkileyen bir faktördür (Sönmez & Büyüközkök, 2024). Bu nedenle, finansal piyasaların istikrarlı ve güven içinde çalışması, bir ekonominin sürdürülebilirliği için hayati öneme sahiptir.

Finansal piyasaların sağlıklı işleyişinde, kaynakları toplayan ve dağıtan bankalar ve aracı kurumlar kilit rol üstlenir. Türkiye’de kurulu mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları gibi kredi kuruluşlarını kapsayan bankalar , fon toplama, kredi verme, ödeme sistemlerini işletme gibi pek çok temel bankacılık faaliyetini yürütür. Aracı kurumlar, bankacılık dışındaki piyasalarda likidite sağlama, fiyat keşfi ve yatırımcıya erişim sağlama gibi roller üstlenerek ekonomik gelişime ve büyümeye dolaylı olarak katkıda bulunur (Sönmez & Büyüközkök, 2024). Sermaye piyasalarının etkin ve verimli işlemesine katkıda bulunan bu kurumlar , bireysel ve kurumsal yatırımcıların piyasalara katılımını sağlar. Bu kurumların kurumsal performansının değerlendirilmesi, mevcut finansal durumun anlaşılması ve gelecekte alınacak kararlar açısından büyük önem taşır (Sönmez & Büyüközkök, 2025).

Finansal sistemin taşıdığı sistemik risk potansiyeli ve ekonomik refah üzerindeki doğrudan etkisi, sektöre yönelik katı hukuki ve idari düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır. Türkiye’de bu çerçevenin temelini 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu oluşturur. Söz konusu Kanun’un temel hedefi, finansal piyasalar içerisinde güven ortamı tesis etmek, istikrarı temin etmek, kredi mekanizmasının verimli işleyişini garanti altına almak ve tasarruf sahiplerinin haklarıyla menfaatlerinin korunmasına dair işleyiş prensiplerini belirlemektir. Bu çerçevede, bankaların kuruluş süreçleri (Madde 6 ve 7) ile faaliyet lisansları, BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) tarafından uygulanan titiz bir denetim rejimine bağlanmıştır. Finansal regülasyonun merkezi yapısının yanı sıra, iktidardaki hükümetlerin bir sonraki seçim döneminde oy potansiyelini artırmak amacıyla mali politika araçlarını kullanarak makroekonomik büyüklüklerde iyimser bir hava oluşturma girişimleri, ekonomi

politikalarında seçim dönemlerine özgü dalgalanmalar meydana getirmektedir (Şen & Uygur, 2023).

Finansal sistemde fon transferi ile yaratılan ekonomik büyümeye paralel olarak ortaya çıkan sosyal eşitsizliklerin giderilmesi de düzenleyici bir mekanizma gerektirir. Gelirin adil şekilde bölüşülmediği toplumlarda toplumsal huzursuzluklar meydana gelir (Demirkıran Ada & Uygur, 2024).

Finansal sistemin önemli aktörü olan bankalar, kredi verme, ödeme sistemlerini destekleme ve finansal istikrarın temel unsuru olarak görev yaparlar(Serçek & Güloğlu, 2023). Bankacılık sektöründe faaliyet gösterecek kurumların kuruluşunda aranan şartlar, sermaye yeterliliği, ortaklık yapısı, yöneticilerin nitelikleri ve faaliyet izinleri gibi konular, kanunun temel düzenleme alanları arasında yer almaktadır (Yücel, 2011).

Bankaların kuruluşu ve faaliyetleri açısından 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun getirdiği bir diğer önemli düzenleme, bankaların faaliyet alanlarının ve kredi sınırlarının belirlenmesidir. Korkmaz ve Yahyaoğlu'nun çalışmasında vurgulandığı gibi, bankaların kredi verme süreçleri ve kredi sınırları, kanun kapsamında ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir (Korkmaz & Yahyaoğlu, 2010).

Bankacılık sektöründe denetim ve gözetim süreçleri, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun en önemli unsurlarından biridir. Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, bankacılık sektörünün denetimi ve düzenlemesine ilişkin tüm yetkiler, yeni kurulan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na (BDDK) devredilmiştir. 2001 krizi sonrası bankacılık sektöründe gerçekleştirilen yeniden yapılandırma sürecinde, yasal altyapının güçlendirilmesi ve denetim sisteminin uluslararası standartlara uyumlu hale getirilmesi hedeflenmiştir. Bu süreçte, bankaların sermaye yeterliliği, risk yönetimi ve iç denetim uygulamaları yeniden yapılandırılmıştır (Arabacı, 2018).

Bankacılık sektöründe faaliyet gösteren kurumların finansal tablolarının gerçeği yansıtması ve denetim raporlarının güvenilirliği, yatırımcılar ve mevduat sahipleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, sahte bilanço düzenleme gibi suçlar, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu kapsamında özel olarak düzenlenmiş ve ağır yaptırımlara tabi tutulmuştur (Kılıçaslan, 2016).

Bankacılık sektörü içerisinde risk yönetimi ve sermaye yeterliliği, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun en önemli unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Sermaye yeterliliği riski, bankacılık alanında karşılaşılan en kritik risklerden biridir. Küreselleşmenin artışı ve sınır ötesi işlemlerin içerdiği riskler, sermaye yeterliliği hususunda ortak düzenlemelerin gerekliliğini gözler önüne sermektedir. Bu kapsamda, Basel Bankacılık Denetim Komitesi'nin önerileri doğrultusunda, risk ağırlıklı aktiflere karşı sermaye oranı uluslararası bir standart olarak kabul edilmiştir (Bingöl, 2018).

Bankacılık sektöründe denetim süreçleri, iç denetim uygulamaları ve kurumsal yönetim ilkeleriyle desteklenmektedir. Bu denetim faaliyetleri, bankaların tüm işlemlerinin kontrolüne ve takibine odaklanmakta, özel süreçlerin ise detaylı şekilde incelenmesini sağlamaktadır. İç denetim uygulamaları, bankacılık sektörünün kurumsal kimliğinin ve profesyonel standartlarının oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır (Kaban, 2020).

Bankacılık sektöründe risk yönetimi uygulamaları, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ile birlikte uluslararası standartlara uyumlu hale getirilmiştir. 2001 yılındaki ekonomik krize gelene kadar Türkiye'de risk yönetiminin pek önemsenmediği görülmektedir. Ancak kriz sonrası dönemde, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması sürecinde risk yönetimi uygulamaları hız kazanmış ve uluslararası bankacılık standartlarına uyum süreci başlatılmıştır (Kuzu, 2006).

19/10/2005 tarihinde kabul edilen 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, Türkiye finansal sisteminin hukuki altyapısını oluşturan temel düzenlemedir. Kanun, finansal piyasalarda şeffaflık, hesap verebilirlik ve katılımcıların haklarının korunmasını esas alan kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır.

1.1. Kanunun Amacı, Kapsamı ve Uygulama Esasları

İlgili mevzuatın ana hedefi; mali piyasalarda istikrar ve güven ortamının oluşturulması, kredi mekanizmasının verimli şekilde çalışmasının teminat altına alınması ve birikim sahiplerinin menfaatleriyle haklarının gözetilmesine ilişkin yöntem ve ilkelerin düzenlenmesidir (5411 S.K). Bu amaç, yalnızca bireysel banka risklerinin yönetilmesini değil, aynı zamanda makro-ihtiyatı bir bakış açısıyla finansal sistemin bütüncül güvenliğini ve istikrarını da hedeflemektedir.

Kanun, faaliyet alanı Türkiye olan mevduat bankalarını, katılım bankalarını, kalkınma ve yatırım bankalarını ve ayrıca yurtdışı menşeli bu finansal kuruluşların Türkiye'de bulunan şubelerini kapsamına almaktadır. (5411 S.K). Kanun'un uygulama alanına ayrıca Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği gibi meslek kuruluşları, finansal holding şirketleri, bunun yanı sıra BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) ve TMSF (Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu) da dahildir. Özel mevzuatla tesis edilmiş bankalar için ise, kendi kuruluş kanunlarındaki düzenlemeler korunmak şartıyla, 5411 Sayılı Kanun'un hükümleri geçerli olacaktır (5411 S.K).

1.2. Temel Hukuki Tanımlar ve Kavramsal Çerçeve (Madde 3)

Kanun, bankacılık sistemi içindeki temel aktörleri ve kavramları net bir şekilde tanımlayarak hukuki bir kesinlik sağlamıştır.

"Banka" tanımı, mevduat, katılım ve kalkınma ile yatırım bankalarını içine alırken; "Kredi kuruluşu" tanımı sadece mevduat ile katılım bankalarını

belirtmektedir (5411 S.K). Bu ayırım, özellikle kredi limitleri, mevduat sigortası ve faaliyet kısıtlamaları gibi koruyucu hükümlerin uygulanmasında hayati öneme sahiptir. Örneğin, kalkınma ve yatırım bankaları, katılım fonu veya mevduat kabul etmeksizin faaliyet gösteren ve kendilerine özel kanunlar aracılığıyla verilen görevleri yerine getiren kuruluşlardır (5411 S.K).

Kanun, fon toplama şekillerini de netleştirir: "Mevduat," geri ödemek için alınan parayı belirtirken; Katılım fonu", katılım bankalarında oluşturulan ve anaparanın tam olarak geri ödenmesinin garanti edilmediği, ayrıca kâr veya zarara katılım sağlayan katılma hesapları ile özel cari hesaplarda bulunan fonları kapsamaktadır (5411 S.K).

Mülkiyet denetimi bağlamında "nitelikli pay" kavramı; bir şirketin öz kaynaklarının veya oy hakkının en az %10'unu doğrudan ya da dolaylı biçimde elinde bulunduran hisseleri, ayrıca bu oranın altında kalmasına rağmen yönetim kuruluna üye atama ayrıcalığı sağlayan payları kapsamaktadır (5411 S.K). Bu tanım, banka ortaklık yapısındaki her türlü önemli değişimin BDDK kontrolüne tabi tutulmasının yasal dayanağını oluşturur. "Kontrol" ise, sermayenin en az yüzde ellibirlik kısmının elde bulundurulması koşulu aranmadan, oy hakkının büyük bir kısmı üzerinde hakimiyetinin bulunması veya yönetim kurulu üyelerinin karar alma sürecinde gerekli çoğunluğu belirleme gücünün elde bulundurulmasını ifade eder (5411 S.K).

Kanun'un temel hedeflerine bakıldığında (Madde 1), sadece tasarruf sahiplerini korumakla yetinilmediği, aynı zamanda finansal piyasalardaki genel istikrar ile güvenin tesis edilmesi gerekliliğinin önceliklendirildiği görülür (5411 S.K). Bu geniş kapsamlı hedef, BDDK'ya ve TMSF'ye verilen olağanüstü yetkilerin hukuki temelini oluşturur. Düzenleyici kurum, bireysel bankaların sorunlarının tüm finansal sisteme yayılarak sistemik bir krize neden olmasını önlemek amacıyla makro-ihtiyati bir yetki ile donatılmıştır. Kuruluş aşamasında aranan şeffaflık zorunluluğu (Madde 7) ve denetimin engellenmemesi şartı, bu sistemik güvenliği sağlamayı amaçlayan önleyici tedbirlerdir.

2. Bankaların Kuruluş Şartları Ve İzne Tabi İşlemler

Kanun, bankacılık sektörüne girişi sıkı mali, hukuki ve idari şartlara bağlayarak sektörün sağlamlığını ve güvenilirliğini temin etmeyi amaçlar.

2.1. Kuruluş ve Türkiye'de Şube Açma İzni Prosedürü (Madde 6)

Türkiye'de yeni bir bankanın faaliyete başlaması ya da yurt dışında kurulmuş bir bankanın Türkiye'de ilk şubesini açabilmesi, Kanunda belirtilen tüm koşulların sağlanması koşuluyla, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun en az beş üyesinin olumlu oyuyla verilen izin kararına bağlıdır (5411 S.K). Bu, BDDK'nın

karar organında yüksek bir nitelikli çoğunluk şartının arandığı nadir ve kritik prosedürlerden biridir, bu durum, sisteme giriş kararının titizlikle alındığını gösterir.

İzne ilişkin karar, başvurunun yapıldığı tarihten veya eksik bilgi ve belgelerin tamamlandığı günden itibaren en geç üç ay içinde başvuru sahibine bildirilmek zorundadır (5411 S.K). Başvuru tarihinden itibaren altı ay içinde eksikliklerin giderilmemesi durumunda başvuru geçerliliğini kendiliğinden yitirir. Bununla birlikte, yurt dışında kurulmuş bankalar, katılım fonu ya da mevduat toplamamak şartıyla, Kuruldan alınacak izin doğrultusunda Türkiye’de mümessillik açabilirler (5411 S.K).

2.2. Türkiye’de Kurulu Bankalar İçin Kuruluş Koşulları (Madde 7)

Türkiye’de faaliyette bulunacak bankalar için yasal statü, sermaye yapısı ve organizasyonel yeterlilik açısından zorunlu kılınan şartlar mevcuttur:

- **Hukuki Yapı:** Bankanın anonim şirket şeklinde kurulması ve Çıkarılacak hisse senetlerinin tamamının nama yazılı olarak düzenlenmesi ve nakit karşılığı çıkarılması zorunludur (5411 S.K). Ana sözleşmenin, ilgili Kanun hükümleriyle uyumlu biçimde hazırlanması da ön şart olarak kabul edilir.
- **Mali Şart:** Kuruluşun sermayesinin, tamamen nakit olarak ve herhangi bir muvazaadan (danışıklı işlem) uzak biçimde ödenmiş olması; tutarının ise en az otuz milyon Türk Lirası düzeyinde bulunması gerekmektedir (5411 S.K). Kalkınma ve yatırım bankaları açısından ise bu asgari sermaye miktarının, belirtilen tutarın üçte ikisinden daha az olmaması şartı getirilmiştir (5411 S.K).
- **Organizasyon ve Planlama:** Yönetim kurulu üyelerinin, Kanun’un kurumsal yönetime ilişkin hükümlerinde öngörülen niteliklere sahip olmaları ve planlanan faaliyetleri yürütebilecek düzeyde mesleki deneyim taşımaları zorunlu kılınmıştır (5411 S.K). Ayrıca, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun, etkin bir denetim yürütmesine engel teşkil etmeyecek şekilde şeffaf ve anlaşılır bir ortaklık yapısına ile organizasyon düzenine sahip olunması şart koşulmuştur. Ayrıca, kurulacak bankanın sermaye yeterliliğini kapsayan ilk üç yıllık bütçe planı ile birlikte risk yönetimi, iç kontrol ve iç denetim sistemlerini içeren bir faaliyet programını da ibraz etmesi zorunludur(5411 S.K).

2.3. Kurucularda Aranacak Hukuki ve Mali Şartlar (Madde 8)

Kanun, kurucu ortakların kişisel ve finansal geçmişlerine ilişkin detaylı şartlar öngörerek bankacılık sistemine giriş kalitesini güvence altına almaktadır.

Kurucuların, İcra ve İflas Kanunu kapsamında iflas etmiş sayılmamaları, konkordato ilan etmemiş olmaları veya uzlaşma yoluyla yeniden yapılandırma

taleplerinin onaylanmamış olması gerekmektedir (5411 S.K). En kritik şartlardan biri de, kurucuların, daha önce Kanunun 71. maddesi uygulanan veya Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiş bankalarda nitelikli pay sahibi olmamış ya da bu kuruluşlar üzerinde kontrol yetkisini elinde bulundurmamış olmalarıdır (5411 S.K). Bu hüküm, Kanunun sektörden dışlama mekanizmasının temelini oluşturur. Daha önce sorunlu hale gelmiş finansal kuruluşlarda veya bankalarda yönetim/ortaklık yoluyla başarısızlığa neden olmuş kişilerin sisteme yeniden girişini engellemeyi amaçlayan bu hukuki bariyer, sektörün itibarını ve istikrarını koruma çabasının önemli bir göstergesidir.

Ayrıca kurucuların, zimmet, rüşvet, dolandırıcılık, sahtecilik, karapara aklama gibi yüz kızartıcı suçlardan hükümlü bulunmaması ve gerekli mali gücü ve itibarı bulunması zorunludur (5411 S.K). Tüzel kişi kurucuların, risk gruplarıyla birlikte şeffaf ve anlaşılır bir ortaklık yapısına sahip olmaları; ayrıca bu tüzel kişilerin nitelikli payı elinde bulunduran gerçek kişi ortaklarının da belirtilen şartları taşıması istenir (5411 S.K).

2.4. Faaliyet İzni ve Kuruluş İzninin İptali (Madde 10, 11, 12)

Kuruluş izni (Madde 6) alan bir bankanın fiilen faaliyete başlayabilmesi ayrıca BDDK tarafından verilecek faaliyet izninin alınmasına bağlıdır (Madde 10) (5411 S.K).

Bankacılık faaliyetlerine başlangıç için gerekli olan asgari şartlar aşağıdaki gibidir. İlk olarak, sermayenin tamamı nakit olarak ödenmiş durumda olmalı ve planlanan operasyonları sürdürmeye yetecek düzeyde bulunmalıdır. İkinci olarak, kurucular tarafından asgari sermayenin onda biri oranındaki sisteme giriş payının dörtte birinin Fon hesabına yatırıldığını gösteren resmi belge sunulmalıdır. Son olarak, kurumsal yönetim standartlarına uygunluk temin edilmeli, yeterli sayıda personel istihdam edilmeli ve gerekli teknik ekipmana sahip olunmalıdır (5411 S.K). Sisteme giriş payı, yalnızca bir kez alınan bir ödemedir ve hissedarlar bu ödmeden müteselsilen sorumludur.

Gerçek olmayan beyanlarla elde edilmesi, dokuz ay içinde faaliyet izni başvurusunun yapılmaması veya aranan şartların sonradan kaybedilmesi gibi durumlarda, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun asgari beş tane üyesinin aynı doğrultudaki kararıyla kuruluş izni iptal edilerek hükümsüz sayılır (Madde 11) (5411 S.K). Faaliyet izni ise, verilmesinden sonraki altı ay içinde faaliyete başlanmaması veya bir yıl içerisinde aralıksız altı ay boyunca faaliyet yürütülmemesi durumunda iptal edilerek geçersiz sayılır (Madde 12) (5411 S.K).

2.5. Pay Edinim ve Devirlerinde Kurul Kontrolü (Madde 18)

Bankaların ortaklık yapısındaki her türlü önemli değişiklik, finansal istikrar açısından risk oluşturabileceği için sıkı bir denetime tabidir.

Bir bankada doğrudan ya da dolaylı pay sahipliği oranı sermayenin yüzde onuna veya üzerine çıkan kişiler ile mevcut ortakların pay oranlarının yüzde %10, %20, %33 veya %50 gibi kritik eşikleri aşması ya da bu oranların altına düşmesi durumunda, söz konusu işlemler ancak Kurulun vereceği izinle gerçekleştirilebilir (5411 S.K). Yönetim kuruluna üye atama yetkisi sağlayan imtiyazlı payların tesisi ya da devri de, pay oranına bakılmaksızın Kurul iznine tabi tutulmuştur.

Bu izinlerin verilmesi sürecinde, devralan kişinin hisse senetlerinin nominal değerinin yüzde biri tutarındaki devir payını Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna yatırması gerekmektedir (5411 S.K). Kuruldan izin alınmaksızın gerçekleştirilen pay devirleri pay defterine işlenemez ve bu tür kayıtlar geçersiz sayılır. Daha da önemlisi, nitelikli pay sahibi ortakların, Madde 8’de kurucular için öngörülen şartları sürekli olarak taşımaları zorunludur. Bu özelliklerini yitiren ortaklar, temettü hakkı dışında kalan ortaklık haklarından faydalanamazlar; söz konusu haklar, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun bildirimi sonrasında Tasarruf Mevduatı Sigortası Fonu tarafından devralınarak kullanılmaktadır (5411 S.K).

Söz konusu hükümler bütünü, sermaye piyasalarında banka hisselerinin el değiştirmesinin keyfilikliğini önlemeyi ve bankanın güvenilirliğini sağlayan kurucu niteliklerinin ortaklık süresince devamlılığını garanti etmeyi amaçlar.

Tablo 1: Kuruluş ve Faaliyet İzni Temel Hükümleri

Prosedür	İlgili Madde	Asgari Şart/Süre	Yetkili Organ
Kuruluş İzni Onayı	6	En az 5 Kurul üyesinin aynı yönde oyu	Kurul
Asgari Sermaye	7(f)	30 Milyon YTL (Nakden ve muvazaadan âri)	-
Faaliyete Giriş Payı	10(b)	Asgari sermayenin %10'u (En az 1/4'ü başlangıçta Fona yatırılır)	Fon(Hesap)
Nitelikli Pay Edinimi	18	%10, %20, %33, %50 eşikleri	Kurul
Faaliyet İzni İptali	12	Altı ay içinde faaliyete başlanmaması ya da bir yıl içinde aralıksız altı ay süreyle faaliyet yürütülmemesi	Kurul

3. Bankacılık Faaliyetleri, Kurumsal Yönetim Ve İç Sistemler

Bankaların sahip oldukları yetkiler ile faaliyetlerinin kapsamı, Kanun'un Dördüncü Maddesi ve Üçüncü Kısımda düzenlenen kurumsal yönetim ilkeleri ve iç sistem yükümlülükleri doğrultusunda belirlenmiştir.

3.1. Bankaların Faaliyet Konuları ve Tür Kısıtlamaları (Madde 4)

Diğer kanunlarda yer alan hükümler saklı tutulmak üzere, bankalar toplam yirmi iki temel faaliyet alanında faaliyet gösterebilme yetkisine sahiptir (5411 S.K). Bu faaliyetler, mevduat kabulünden sermaye piyasası işlemlerine kadar geniş bir yelpazeyi kapsar.

Temel bankacılık faaliyet alanları; nakdi ve gayrinakdi kredi kullandırımı, ödeme ve para transfer işlemleri, çek ve kambiyo senetlerinin satın alınması, saklama hizmetlerinin sunulması ile kredi ve banka kartı gibi ödeme araçlarının çıkarılmasını kapsamaktadır. [(5411 S.K), Madde 4(c)-(g)]. Kanun aynı zamanda bankaların karmaşık finansal işlemlere katılabilmesine izin vermektedir. Buna; efektif dahil kambiyo işlemleri, para piyasası araçlarının alım satımı ile kıymetli madenlere ilişkin işlemler[(5411 S.K), Madde 4(h)] ile ekonomik ve finansal göstergelere bağlı olarak türev ürünlerin (opsiyon ve vadeli işlem sözleşmeleri gibi) alım satımı ile bu işlemlere aracılık faaliyetleri de [(5411 S.K), Madde 4(i)]dahildir. Bankalar, ayrıca , portföy yönetimi, piyasa yapıcılığı, yatırım

danışmanlığı ile faktoring ve forfaiting gibi uzmanlık gerektiren finansal işleri de yürütebilirler [(5411 S.K), Madde 4(n)-(r)].

Kanun, bu geniş yetki çeşitliliğine karşın, banka türleri arasında mutlak bir ayırım getirerek faaliyet kısıtlamaları uygulamıştır:

Tablo 2: Banka Türlerine Göre Faaliyet Kısıtlamaları (Madde 4)

Banka Türü	Mevduat Kabulü (a)	Katılım Fonu Kabulü (b)	Finansal Kiralama (t)
Mevduat Bankası	İzinli	Yasak	Yasak
Katılım Bankası	Yasak	İzinli	İzinli
Kalkınma/Yatırım Bankası	Yasak	Yasak	İzinli

Kanun, bankalara geleneksel ticari bankacılık dışında (mevduat ve katılım fonu kabulü hariç) geniş bir yelpazede finansal faaliyetleri yürütme yetkisi tanımaktadır. Bu, finansal entegrasyonu teşvik eden bir yapıyı işaret etse de, bu yetki, banka türleri arasında katı bir ayrımcılıkla sınırlandırılmıştır. Kanun koyucu, toplanan fonun niteliğini (mevduat veya katılım fonu) koruma altına alarak, kâr/zarar ortaklığına dayanan katılım bankacılığı modeli ile garantili mevduat modelini kesin bir şekilde izole etmiştir. Bu yapısal ayırım, bir bankanın birincil fon kaynağının istikrarını koruma ve risk profilini netleştirme stratejisinin sonucudur.

3.2. Kurumsal Yönetim Yapısı (Madde 22, 23, 24, 25)

Bankaların yönetiminde adalet, doğruluk ve dürüstlüğü esas alan kurumsal yönetim, Kanunun zorunlu kıldığı bir yapıdır. Kurumsal yönetim ilkeleri, SPK, TBB ve TKBB'nın görüşlerini almak suretiyle Kurul kararıyla şekillendirilir (Madde 22) (5411 S.K).

Yönetim Kurulu (Madde 23): Bankaların yönetim kurulu, genel müdürü de kapsamak üzere en az beş üyeden oluşur ve genel müdür kurulun doğal üyesi konumundadır. Yönetim kurulunu oluşturan üyelerinin yarısından bir fazlasının, genel müdür için aranan özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bankacılık Kanunu, yönetimde yetki yoğunlaşmasını önlemek amacıyla, Yönetim Kurulu Başkanlığı ile Genel Müdürlük görevlerini aynı kişinin icra edemeyeceği ilkesini getirmiştir (5411 S.K). Bankaların risk yönetimi, iç kontrol ve iç denetim mekanizmalarının oluşturulması, etkin biçimde sürdürülmesi ve yeterliliğinin güvence altına alınmasından doğrudan yönetim kurulu sorumlu tutulmaktadır (5411 S.K).

Denetim Komitesi (Madde 24): Yönetim kurulunun gözetim ve denetim işlevlerini güçlendirmek amacıyla bankalarda bir Denetim Komitesi oluşturulması zorunludur. Komite, icra yetkisi bulunmayan en az iki yönetim kurulu üyesinden meydana gelir. Bu komite; iç kontrol, risk yönetimi, muhasebe, raporlama ve denetim sistemlerinin verimli biçimde işlemlerini izlemek, bağımsız denetim kuruluşlarının seçimi konusunda ön değerlendirmeler yapmak ve tüm bu sistemlerin mevzuata uygun biçimde yürütülmesini sağlamakla yükümlüdür (5411 S.K.).

Genel Müdür ve Yardımcıları (Madde 25): Üst düzey yönetim pozisyonları için titiz eğitim ve deneyim kriterleri talep edilmektedir. Genel müdür olarak atanacak kişilerin hukuk, ekonomi, mali bilimler, bankacılık, işletme, kamu yönetimi veya benzeri alanlarda asgari lisans mezunu olmaları ve bankacılık sektöründe en az on yıllık bir kariyer geçmişine sahip bulunmaları zorunludur. Genel müdür yardımcılığı görevi için ise en az yedi senelik mesleki tecrübe şartı getirilmiştir (5411 S.K.). Bu makamlara yapılan atamalar, Kurum'a bildirildikten sonraki 7 iş günü içinde ret edilmezse onaylanmış sayılır (5411 S.K.).

3.3. İç Sistemlere İlişkin Yükümlülükler (Madde 29-32)

Kanun, bankaların sağlıklı ve emin bir şekilde çalışmasını sağlamak için üç temel iç sistemin kurulmasını zorunlu kılar ve bunların yönetim kuruluna bağlı olarak çalışmasını emreder.

İç Sistemlerin Genel Yükümlülüğü (Madde 29): Bankalar; üstlendikleri riskleri izleyebilmek ve bu riskler üzerinde gerekli kontrolü sağlayabilmek amacıyla, faaliyetlerinin büyüklüğü ve niteliğiyle uyumlu olacak şekilde, tüm şube ve konsolidasyona dâhil ortaklıklarını kapsayan etkili bir iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim yapısını oluşturmak ve etkin biçimde yürütmek zorundadırlar (5411 S.K.).

İç Kontrol ve Risk Yönetimi (Madde 30, 31): İç kontrol sistemi; bankacılık faaliyetlerinin mevzuat hükümleri ile sektörel uygulamalara uygun biçimde yürütülmesini güvence altına alır ve muhasebe ile raporlama süreçlerinin doğruluk ve bütünlüğünü temin eder. Bu sistem, görevlerin fonksiyonel ayrımını ve yetki sorumluluk paylaşımını temin etmek zorundadır (5411 S.K.). Risk yönetimi sistemi ise, bankanın maruz kaldığı her türlü riski tanıma, değerlendirme, politikalarını oluşturma, uygulama ve raporlama yükümlülüğünü içerir (5411 S.K.).

İç Denetim Sistemi (Madde 32): Bankalar, tüm birimlerini, şubelerini ve konsolidasyona dâhil ortaklıklarını kapsayacak biçimde bir iç denetim sistemi oluşturmakla yükümlüdür. İç denetim faaliyetleri, bağımsızlık ve tarafsızlık ilkeleri çerçevesinde banka müfettişleri vasıtasıyla yürütülür. Hazırlanan denetim

raporlarının, asgari üçer aylık dönemlerle Denetim Komitesi aracılığıyla Yönetim Kurulu'na sunulması gerekmektedir (5411 S.K).

3.4. Finansal Raporlama ve Dış Güvence (Madde 37-42)

Finansal raporlama, şeffaflık ve doğru bilginin sağlanması açısından merkezi bir role sahiptir.

Muhasebe ve Raporlama (Madde 37): Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunca (KKGK) yayımlanan standartlara uygun olarak bankalar, tek düzen muhasebe sistemini uygulamak zorundadır. Tüm işlemler gerçek mahiyetlerine uygun muhasebeleştirilmeli ve finansal raporlar, anlaşılır, güvenilir, karşılaştırılabilir ve denetime elverişli şekilde düzenlenmelidir (5411 S.K).

Konsolidasyon ve Rapor Sorumluluğu (Madde 38, 39): Ana ortaklıklar, finansal pozisyonları ve ticari sonuçları hakkında tam ve bütüncül bilgi sunmak gayesiyle, konsolide mali raporları tanzim etmek zorundadırlar (Madde 38) (5411 S.K). Mali raporların, Yönetim Kurulu Başkanı, Denetim Komitesi mensupları, Genel Müdür ve finansal bildirimin yükümlülüğünü taşıyan Genel Müdür Yardımcısı tarafından mecburi olarak imza altına alınması gerekmektedir (Madde 39) (5411 S.K).

Dış Güvence Mekanizması (Madde 33, 35): Bankaların yayınlayacakları mali tablolarının, bağımsız denetim sağlayan kuruluşlarca tasdiklenmesi ve onaylanması bir zorunluluk teşkil eder (Madde 39). Bağımsız denetim şirketleri, denetim icra edilirken, bankanın sürekliliğini riske atabilecek yahut üst düzey yetkililerin Kanuna ya da banka esas sözleşmesine aykırı davrandığını işaret eden bulgulara rastlarsa, bu durumu gecikmeksizin BDDK'ya raporlamakla yükümlüdürler. Bu türden bir bildirimde bulunulması, mesleki sır saklama yükümlülüğü veya bankacılık sırrı kuralının ihlali olarak kabul edilmez. (Madde 33) (5411 S.K). Ayrıca, bankalar destek hizmeti alabilirken (Madde 35), münhasıran yönetim kurulları veya iç sistemlerce yapılmak zorunda olan iş ve işlemler (muhasebeleştirme ile mali tabloların hazırlanması dahil) destek hizmetleri kapsamında edinilemez.

4. Koruyucu Hükümler Ve Risk Yönetimi

Bankacılık Kanunu, bankaların sağlam bir mali yapıyı sürdürmesi için bir dizi koruyucu hüküm ve rasyo (standart oranlar) belirlemiştir.

4.1. Özkaynaklar ve Standart Oranlar (Madde 43-47)

BDDK, bankaların finansal sağlamlığını etkileyebilecek riskleri belirlemek, analiz etmek, izlemek ve ölçmek amacıyla gerekli sınırlamaları ve standart oranları belirleyebilir; ayrıca bu kapsamda uygun gördüğü önlemleri alma yetkisini

de elinde bulundurur. (Madde 43) (5411 S.K). Bu hükümler, konsolide bazda da uygulanmak zorundadır.

Özkaynak Tanımı (Madde 44): Bankacılık mevzuatında özkaynak; ana sermaye ile katkı sermayenin toplamından, sermayeden düşülmesi gereken kalemlerin çıkarılmasıyla ulaşılan değeri ifade eder. Diğer yandan, ödenmiş sermaye; bilançoda yer alan zararların yedek akçelerle karşılanamayan kısmı mahsup edildikten sonra kalan tutar olarak tanımlanmaktadır (5411 S.K).

Sermaye Yeterliliği (Madde 45): Bankalar, üstlendikleri risklerden kaynaklanabilecek olası zararları karşılayabilecek düzeyde özkaynak bulundurmak zorundadır. Kanun uyarınca, asgari sermaye yeterliliği oranı BDDK tarafından belirlenir ve bu oran yüzde sekizin altına düşmeyecek biçimde tespit edilir. Bankalar, belirlenen bu oranı sağlamak, sürdürmek ve düzenli olarak raporlamakla yükümlüdür (5411 S.K). BDDK, bankaların mali bünyeleri ile iç sistemlerinin durumunu göz önünde bulundurarak, asgari sermaye yeterliliği oranını her bir banka için ayrı ayrı artırma yetkisine sahiptir.

Likidite Yeterliliği (Madde 46): Bankalar, asgari likidite seviyesini hesaplamak, bu düzeyi sağlamak, korumak ve düzenli olarak raporlamakla yükümlüdür. Söz konusu usul ve esaslar, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının görüşü alınarak BDDK tarafından belirlenmektedir (5411 S.K).

4.2. Krediler ve Risk Grupları (Madde 48-51)

Kredi riskinin tanımlanması ve bu riskin yoğunlaşmasının önlenmesi, koruyucu hükümlerin temelini oluşturur.

Kredi Tanımı (Madde 48): Nakit krediler, teminat mektubu, kontrgaranti, aval, ciro ve kabul türündeki gayrinakit finansmanlar, iktisap edilen sermaye piyasası enstrümanları, borçlanmalar, varlıkların ileriki tarihte satışından kaynaklanan alacaklar, türev araçlar dolayısıyla üstlenilen riskler, iştirak hisseleri ve Kurul tarafından kredi olarak addedilen tüm muameleler, tutuldukları muhasebe hesabına bakılmaksızın kredi statüsünde değerlendirilir (5411 S.K). Kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankalarının, gayrimenkul, teçhizat, ticari mal (emtia) tedariki veya finansal kiralama (leasing) yollarıyla sağladığı finansal destekler de Kanun uyarınca kredi olarak ele alınır (5411 S.K).

Risk Grubu Tanımı (Madde 49): Risk grubu tanımı, temel olarak kredi risklerinin konsolide edilmesini (bir araya getirilmesini) güvence altına almak için belirlenmiştir. Bu kapsamda, bir şahıs (gerçek kişi), onun eşi ve çocukları ile bu kişilerin hakimiyetinde bulunan ya da sınırsız mesuliyetle iştirak ettikleri ortaklıklar, tek bir risk grubunu teşkil eder. İlave olarak, bir banka ile bankanın nitelikli pay sahipleri, yönetim kurulu mensupları, genel müdür ve yardımcıları, bunların eş ve velayeti altındaki çocukları ve kontrol ettikleri ortaklıklar da bankanın parçası olduğu

risk grubunu meydana getirir (5411 S.K). Kanun, aralarında birinin ödeme güçlüğüne düşmesinin diğerlerini etkileyecek boyutta kefalet, garanti veya benzeri ilişkiler bulunan gerçek ve tüzel kişilerin de ilgili risk gruplarına dahil edilmesini zorunlu kılar (5411 S.K). Bu hüküm, finansal dayanışmanın yaratabileceği yayılım riskini yasal olarak tespit etmeyi amaçlar.

Kredi Açma Yetkisi (Madde 51): Kredi verme yetkisinin asıl sahibi Yönetim Kurulu'dur. Söz konusu yetki, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun koyduğu usul ve esaslara uygun olmak kaydıyla, Kredi Komitesi'ne veya Genel Müdürlük birimine yetki devri yapılabilmektedir. Kanun koyucu, kredi onay yetkisi bulunan çalışanların, doğrudan kendilerinin veya aynı risk grubunda tanımlanan kişilerin taraf olduğu işlemlere dair karar mekanizmalarında bulunmalarını açıkça engellemiştir. (5411 S.K).

4.3. Kredi Sınırlamaları ve Yasaklar (Madde 54, 55, 50)

Kanun, büyük kredi risklerinin tek bir kişide veya grupta yoğunlaşmasını engelleyerek bankanın kredi portföyünün sağlıklı dağılımını zorunlu kılar.

Azami Kredi Sınırları (Madde 54): Banka kurumlarının, münferit bir gerçek ya da tüzel kişiye yahut belirlenmiş bir risk grubuna tahsis edebileceği finansmanın genel hacmi, bankanın özkaynaklarının %25'lik tavanını geçemez (5411 S.K). Bankanın doğrudan içinde yer aldığı bir risk grubuna kredi açılması söz konusu olduğunda ise uygulanacak azami oran yüzde yirmi (%20) ile sınırlandırılmıştır.

Tablo 3: Kredi Sınırlaması Oranları (Madde 54)

Kredi Türü	Sınır/Oran	Açıklama
Tek Kişi/Risk Grubu Sınırı	Özkaynağın %25'i	Genel sınır
Bankanın Kendi Risk Grubu Sınırı	Özkaynağın %20'si	Bankanın Yönetici/Ortaklarına ve kontrolündeki şirketlere uygulanan sınır
Toplam Büyük Krediler Sınırı	Özkaynağın 8 Katı	Büyük kredi: Özkaynağın %10 veya fazlası olan krediler

Mevzuatımız, bir bankanın özkaynaklarının %10'u veya üzerinde tutarda kullandırılan kredileri "Büyük Kredi" kapsamında değerlendirir. Ayrıca, bu tür büyük kredilerin toplam tutarının, bankanın özkaynaklarının sekiz katını geçemeyeceğini hüküm altına alır (5411 S.K).

Özel Kredi Yasakları (Madde 50): Mevzuatımız, bankaların kendi içinden kaynaklanabilecek riskleri önlemek amacı taşır. Bu kapsamda; yönetim kurulu üyeleri, genel müdür, kredi onay yetkisi bulunan çalışanlar ile bu kişilerin eşleri, çocukları ve doğrudan veya dolaylı olarak %25 ve üzerinde hissesine sahip oldukları şirketlere nakit veya gayrinakdi kredi kullanılması genel kural olarak mümkün değildir (5411 S.K). Bu yasak, banka kaynaklarının yöneticiler ve ortaklar tarafından istismar edilme riskine karşı Kanun'un getirdiği çok güçlü bir ön tedbirdir ve bankanın emin çalışmasını güvence altına alır. Söz konusu hükme aykırılık teşkil eden kredi işlemleri için, mevzuat tarafından öngörülen altı aylık bir tasfiye süresi bulunmaktadır ve bu süre içinde kredilerin sonlandırılması gerekmektedir.

Sınırlamalara tabi olmayan işlemler (Madde 55) arasında, karşılığı nakit veya nakit benzeri kıymet olan işlemler, Hazine veya Merkez Bankası gibi merkezi kamu kurumlarıyla yapılan işlemler ve yabancı para kredilerinde kur değişikliklerinin doğurduğu artışlar yer alır (5411 S.K).

4.4. Mevduat, Katılım Fonu ve Sigorta Hükümleri (Madde 60-64)

Mevduat ve katılım fonu sahiplerinin korunması, Kanunun temel amaçlarından biridir.

Fon Kabul Tekeli ve Kısıtlamalar (Madde 60): Mevduat ve katılım fonu kabul etme yetkisi, yalnızca kredi kuruluşları ile kendilerine özgü kanunlarla bu izin verilen kurumlara aittir. Bu kapsamın dışında kalan hiçbir gerçek veya tüzel kişi, bu işlemi bir meslek veya sürekli bir faaliyet olarak gerçekleştiremez (5411 S.K). Mevduat tanımı, kalkınma ve yatırım bankaları için farklılık göstermekte olup; bu bankaların müşteri, ortaklık ve ortaklarından sağladığı fonlar, BDDK'nın belirleyeceği koşullar dahilinde mevduat kapsamına alınmaz. Öte yandan, yerleşik kredi kuruluşlarının yurtdışı şube ve ortaklıkları lehine, yurtiçinde mevduat cüzdanı basılması veya fon toplama amacı taşıyan herhangi bir dokümanın hazırlanması kesinlikle yasaktır. (5411 S.K).

Zamanaşımı (Madde 62): Bankalarda bulunan mevduat, katılım fonu, emanet hesapları ve diğer alacaklardan, hak sahibinin son talep tarihi veya son işlem tarihinden başlayarak on yıl boyunca herhangi bir talepte bulunulmaması durumunda, bu varlıklar zamanaşımına uğrar ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) gelir olarak aktarılır (5411 S.K).

Mevduat ve Katılım Fonunun Sigortalanması (Madde 63, 64): TMSF'nin sigorta güvencesi, bankalardaki mevduat ve katılım fonları için geçerlidir; ancak bu güvence, resmi kuruluşların, bankaların ve diğer finansal kurumların hesaplarını kapsam dışında bırakır. Sigorta kapsamına girecek mevduat ve katılım fonlarının hangi koşullarda ve ne kadar tutara kadar korunacağı ise Fon Kurulu'nun yetkisi dahilindedir (5411 S.K).

Kanunun 64. maddesi uyarınca, belirli hesaplar mevduat sigortası güvencesi dışında tutulmaktadır. Bu istisnaların başında, bir bankayla yakın ilişki içindeki taraflar gelir: bankanın kontrol yetkisine sahip ortakları, nitelikli pay sahipleri, yönetim kurulu üyeleri, genel müdür ve yardımcıları ile bu kişilerin kontrol ettiği şirketlerin hesapları. Bir diğer önemli istisna ise, TCK'nın 282. maddesinde düzenlenen karapara aklama suçu kapsamına giren malvarlığı değerleridir; bu değerlere ilişkin hesaplar da sigorta kapsamına alınmaz. (5411 S.K).

5. Denetim Mekanizması, Müdahale Ve Tmsf Yetkileri

Kanun, BDDK ve TMSF aracılığıyla, bankacılık sisteminin düzenlenmesi, sürekli gözetimi ve kriz anında etkin müdahale edilmesini sağlayacak istisnai hukuki yetkileri düzenlemiştir.

5.1. Denetim ve Gözetim Organları

a) Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK - Kurum) ve Kurul (Madde 82, 88, 93, 95)

BDDK, kamu tüzel kişiliğine sahip, idari ve mali açıdan özerk bir yapıdır. Kendisine kanunla verilen yetkileri kullanırken bağımsız hareket eder ve bu faaliyetlerden kendi sorumluluğunu taşır. Kurumun almış olduğu kararlar, yerindelik denetimi kapsamında herhangi bir merci tarafından incelenemez (5411 S.K).

Kurumun Görev ve Yetkileri (Madde 93): BDDK'nın temel sorumluluk ve yetki alanı, finansal piyasalarda güven ortamını tesis etmek ve istikrarı sürdürmektir. Bu amaçla, bankalar ile finansal holding şirketlerinin; kuruluşlarından tasfiyelerine kadar geçen süreçteki faaliyet, yönetim, birleşme ve devir işlemlerini düzenleme, gözetim, denetleme ve yürütme yetkisi Kurum'a verilmiştir. (5411 S.K). Kanun koyucu, BDDK'ya tasarruf sahiplerinin menfaatlerini ve bankacılık sisteminin sağlıklı işleyişini tehdit edebilecek operasyonları engelleme amacıyla kapsamlı bir düzenleyici yetki vermiştir. Bu çerçevede Kurum, potansiyel riskleri önceden tespit ederek önleyici nitelikte kararlar almak ve uygulamaya koymakla yükümlüdür. (5411 S.K).

Yerinde Denetim ve Gözetim (Madde 95): BDDK'nın gözetim ve denetim faaliyetleri, kuruluşların risk yapılarından iç kontrol sistemlerine, risk yönetiminden iç denetim mekanizmalarına ve mali bünyelerine kadar uzanan kapsamlı bir alanı kapsar. Bu değerlendirmeler hem konsolide hem de konsolide olmayan bazda yürütülür. Ayrıca, Kurumun denetim personeli (murakıplar ve uzmanlar), bankalardan -vergi kayıtları da dâhil olmak üzere- gizli bilgi ve belgeler de dâhil her türlü dokümanı talep etme, inceleme ve tüm bilgi işlem sistemlerini denetim amaçları doğrultusunda erişime açtırma konusunda yasal yetkiye sahiptir (5411 S.K).

b) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF - Fon) (Madde 111, 122)

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF), mevduat ve katılım fonlarına sigorta güvencesi sağlamak, Fon kapsamına alınan bankaların yönetimini üstlenmek, bu bankaların mali yapılarını iyileştirmek, yeniden yapılandırmak ve Fon'un alacaklarını takip edip tahsil etmek görevleriyle faaliyete geçirilmiştir. TMSF de tıpkı BDDK gibi kamu tüzel kişiliğine sahiptir, idari ve mali açıdan özerktir ve almış olduğu kararlar yerindelik denetimine tabi değildir (5411 S.K).

TMSF, Kanun'la kendisine verilen görevleri etkin bir şekilde yerine getirebilmek için vergi, resim ve harçlardan muaf tutulmuştur (Madde 140) (5411 S.K). Bu muafiyet, Fon'un üstlendiği kriz yönetimi ve varlık kurtarma işlemlerinin maliyetini düşürmeyi ve süreçleri hızlandırmayı hedefleyen istisnai bir hükümdür.

5.2. BDDK'nın Kademeli Müdahale Mekanizması (Madde 67-71)

BDDK, denetimler sonucunda bankanın mali bünyesinde likidite yetersizliği, yetersiz kârlılık, sermaye yeterliliğinin tehlikeye girmesi, aktif kalitesinin bozulması veya iç sistemlerin etkin işletilememesi (Madde 67) gibi önlem alınmasını gerektiren haller tespit ettiğinde kademeli olarak müdahale eder (5411 S.K). Bu mekanizma, erken müdahale yoluyla sorunların büyümeden çözülmesini sağlamayı amaçlar.

Tablo 4: BDDK Müdahale Kademeleri (Madde 68, 69, 70)

Müdahale Düzeyi	Madde	Kriz Aşaması	Örnek Tedbirler
Düzeltilici Önlemler	68	Erken Bozulma	Özkaynak artışı, kâr dağıtımının durdurulması, ayrılan karşılıkların artırılması, hissedarlara kredi verilmesinin durdurulması.
İyileştirici Önlemler	69	Sorunların Devamı	Varlıkların elden çıkarılması, yönetim giderlerinde kısıntı, Yönetim Kurulu üyelerinden bazılarının değiştirilmesi, risk azaltma programı taahhüdü.
Kısıtlayıcı Önlemler	70	Kritik Durum	Faaliyetlerin/şubelerin kısıtlanması/geçici durdurulması, faiz/vade kısıtlamaları, Yönetim Kurulu ve üst düzey yöneticilerin tamamının görevden alınması.

Nihai Müdahale ve Fona Devir (Madde 71): Bir bankaya yönelik sınırlayıcı uygulamalara rağmen sıkıntıların giderilememesi, bankanın operasyonlarına devamının tasarruf sahiplerinin menfaatleri ve mali sistemin güvenliği bakımından tehdit oluşturmaya ya da bankanın finansal taahhütlerini vadesinde ödeyememesi gibi ciddi senaryolarda, Kurul en az beş üyesinin onayı ile bankanın faaliyet lisansını iptal edebilir veya kâr payı hakkı haricindeki tüm ortaklık yetkileri ile yönetim kontrolünü TMSF'ye aktarabilir (5411 S.K).

Faaliyet izni kaldırılan bankalar hakkında Fon, doğrudan doğruya iflas talep eder (Madde 106). Bu aşamada, iflas takibatı Fon haricinde üçüncü kişiler tarafından durdurulur ve bankanın tasfiyesi Fon tarafından yürütülür (5411 S.K).

5.3. TMSF'nin Kriz Yönetimi ve Varlık Geri Kazanım Yetkileri (Madde 107, 108, 134)

TMSF, kapsamına aldığı bankalara ilişkin yetkilerini, kaynak verimliliğini gözetme ve finansal sistemdeki güven ortamı ile istikrarı muhafaza etme prensipleri çerçevesinde icra eder (5411 S.K).

Yeniden Yapılandırma Yetkileri (Madde 107): Fon, bankanın aktiflerini, teşkilatını ve sigortaya tabi mevduat/katılım fonlarını kurulacak bir bankaya ya da mevcut istekli bankalara devretmeye yetkilidir. Fon ayrıca mali yardım sağlayabilir, sermayeyi artırabilir, alacakları veya zararları devralabilir ve bankanın hisselerini üçüncü kişilere devredebilir (5411 S.K).

Banka Kaynaklarının İstismarı (Madde 108): Faaliyet izni iptal edilen veya TMSF'ye devredilen bankaların kontrolündeki ortakları ile yöneticileri, mevcut yasal düzenlemeler çerçevesinde, kullandıkları finansal kaynakları ve oluşan zararları Fon'un belirleyeceği süre zarfında geri ödemek ve tazmin etmekle sorumludur. Söz konusu yükümlülükler, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Kanunu'nda öngörülen hükümlere istinaden tahsil edilir (5411 S.K). Banka kaynaklarının dolanlı bir şekilde kullanılması söz konusu olduğunda, bu kaynakların iade edilmemesi durumunda, kaynağı kullanan ortakların sahip olduğu paylar için ek bir hukuki işlem gerekmeksizin doğrudan TMSF'ye devir işlemi gerçekleşir (5411 S.K).

Varlık Geri Kazanımında İstisnai Yetkiler (Madde 134): TMSF'nin alacaklarını tahsil etmek amacıyla, herhangi bir borç ilişkisinin varlığı aranmaksızın, Fon kapsamındaki bankalar ile bu bankaların hâkim ortaklarının yönettiği şirketlere ait hisselerin mülkiyeti ve yönetim denetim yetkisi devralınabilmektedir. Bu, TTK hükümlerine bağlı kalmaksızın, şirketlerin ana sözleşmelerinin değiştirilmesi ve yönetim kurullarına üye atanması yetkisini içerir (5411 S.K).

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) ilişkin düzenlemeler, Fon'un alacak tahsilatını güvence altına almak üzere önemli bir yetki öngörmektedir. Buna göre Fon, haczedilmiş aktif kalemler ile lisans, ruhsat ve imtiyaz niteliğindeki hakları konsolide ederek Ticari ve İktisadi Bütünlük oluşturabilir ve söz konusu bütünlüğü Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Kanunu'na bağlı kalmaksızın, yalnızca Fon Kurulu'nun kararıyla satışa sunabilir (Madde 134, f. 5) (5411 S.K).

Bu hükümler bütünü, Fon'a alacaklarının takibi ve tahsilinde 6183 sayılı Kanun hükümlerini kullanma yetkisi vererek, Fon alacaklarına "kamu alacağı" statüsü tanır. Ayrıca, Kanun'daki zamanaşımı süresinin yirmi yıl olması (Madde 141) ve Fon aleyhine açılan davalarda tazminat ve cezaların uygulanmaması (Madde 138), Fon'a yasal süreçler açısından emsalsiz bir konum sağlar. Özellikle Ticarî ve İktisadi Bütünlük oluşturma yetkisi, Fon'a, iflas ve tasfiye süreçlerinin doğal kısıtlamalarına takılmadan, varlıkları hızla nakde çevirme imkânı sunarak, devralınan bankaların maliyetlerini minimize etme ve sistemik etkiyi azaltma stratejisinin hukuki temelini pekiştirir.

5.4. Cezai ve İdari Yaptırımlar (Madde 146-167)

Kanun, bankacılık düzenlemelerine uyulmaması halinde ağır idari ve cezai yaptırımlar öngörmektedir.

İdari Para Cezaları (Madde 146, 148): Kanuna aykırı şube açılması, kredi yasaklarına veya kredi sınırlarına uyulmaması, ayrılması gereken karşılıkların ayrılmaması gibi durumlarda idari para cezası uygulanır (5411 S.K). Mevzuatımız, kredi yasaklarına riayet edilmemesi ve kredi sınırlarının aşılması hallerinde farklı cezi müeyyideler öngörmektedir. Kredi yasağı ihlalinde, asgari 50.000 TL'den başlayarak yasağa konu kredi miktarının %5'ine ulaşan para cezaları söz konusu olabilmektedir. Kredi limitlerine uyulmaması halinde ise, aykırılık oluşturan meblağın %5'i oranında idari para cezası verilmektedir (5411 S.K).

Finansal Manipülasyon (Madde 76/A): Finansal manipülasyon kavramı, piyasalarda yapay arz veya talep oluşturarak fiyatları (döviz kurları dahil) etkilemeye yönelik faaliyetler ile internet başta olmak üzere her türlü araçla gerçeği yansıtmayan veya yanıltıcı nitelikteki bilgilerin yayılımını kapsar. Söz konusu fiiller neticesinde herhangi bir menfaat temin edilmiş olması halinde uygulanacak idari para cezası, sağlanan menfaatin iki katından az olamayacağı gibi, failin bir önceki yıl finansal tablolarında görünen gelirlerinin yüzde beşini de aşamaz (5411 S.K).

Cezai Suçlar ve Muhakeme Şartı: Mevzuatta tanımlanan suç tipleri (zimmet, gizli bilgilerin ifşası gibi) hakkında soruşturma başlatılabilmesi ve dava

açılabilmesi için, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) veya Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) tarafından ilgili Cumhuriyet Başsavcılığı'na resmi bir yazı ile müracaat edilmesi şarttır (Madde 162) (5411 S.K). Bu "muhakeme şartı," bankacılık sektörünün hassasiyeti nedeniyle, adli sürecin başlatılmasını BDDK ve TMSF'nin uzman değerlendirmesine bağlayan önemli bir hukuki koruma mekanizmasıdır. Ancak, zimmet suçunun hâkim ortaklar tarafından işlenmesi halinde (Madde 160, f. 3), BDDK veya TMSF'nin yazılı talebi doğrultusunda ya da acil müdahale gerektiren durumlarda, resmi makamlar kendi inisiyatifleriyle soruşturma süreci başlatabilir (5411 S.K).

Zimmet Suçu (Madde 160): Mevzuatımız, banka yöneticileri (yönetim kurulu başkan ve üyeleri) ile banka personeli tarafından gerçekleştirilen zimmet suçunun cezai karşılığını düzenlemektedir. Bu fiil için temel ceza 6 yıldan başlayıp 12 yıla kadar hapis şeklindedir. Ancak nitelikli zimmet söz konusu olduğunda, hapis cezası için alt sınır 12 yıl olarak belirlenmiş olup, bankanın uğradığı zararın en az üç katı oranında adli para cezası da verilmesi zorunludur (5411 S.K). Bankacılık hukukundaki en ciddi düzenleme, bir bankanın hukuken veya fiilen kontrolünü elinde bulunduran gerçek kişi ortakların, söz konusu bankanın kaynaklarını, bankanın sağlıklı çalışmasını tehlikeye sokacak şekilde kişisel menfaatleri doğrultusunda kullanması ile ilgilidir. Bu fiil, kanun tarafından özel nitelikli bir zimmet suçu olarak tanımlanmış olup, cezası 10 ila 20 yıl arasında hapistir. Bunun yanında, ortaya çıkan zararın müteselsilen (bütün tarafların zincirleme sorumluluğu ile) ödetilmesine karar verilir (5411 S.K).

İtibarın Zedelenmesi Suçu (Madde 158): Kanun koyucu, herhangi bir bankanın toplumsal itibarını sarsabilecek veya prestijine zarar verebilecek asılsız içeriklerin bilinçli bir şekilde yayılımını suç olarak tanımlamıştır. Bu kapsamdaki eylemler, fail hakkında 1 ile 3 yıl arasında değişen hapis cezasının yanı sıra bir adli para cezasının da hükmedilmesi ile sonuçlanır (5411 S.K).

5.5. Yasal Yükümlülükler (Madde 73-76)

Kanun, bankacılık sırlarının korunmasını ve müşteri haklarına saygıyı zorunlu kılan temel yükümlülükler getirmiştir.

Sır Saklama Yükümlülüğü (Madde 73): BDDK ve TMSF personeli, bankalar ve müşterilere ait sırları yetkili mercilerden başkasına açıklayamaz. Müşteri sırrı kavramı, bankacılık hizmetleri özelinde müşteri ilişkisinin başlamasından itibaren, ilgili gerçek ve tüzel kişiler hakkında elde edilen tüm bilgileri kapsamaktadır (5411 S.K). Diğer mevzuat metinlerinde yer alan zorunlu düzenlemelerin geçerliliği korunmak şartıyla, müşteri sırrı kapsamındaki bilgiler, müşterinin onayı alınmış olsa dahi, müşteri tarafından doğrudan bir istekte bulunulmadığı veya talimat verilmediği sürece, yurt içi veya yurt dışında faaliyet

gösteren üçüncü şahıslarla paylaşılamaz (5411 S.K). Kurul, ekonomik güvenliğe ilişkin değerlendirme yaparak verilerin yurt dışındaki üçüncü kişilerle paylaşılmasını yasaklamaya yetkilidir.

Müşteri Hakları (Madde 76): Mevzuat, bankalara müşteri ilişkileri konusunda önemli yükümlülükler getirmiştir. Bunlardan ilki, müşterilerin sorularını cevaplandırmaya yönelik etkin bir sistem kurma zorunluluğudur. İkinci olarak, düzenlenen kredi sözleşmelerinin tasdikli bir nüshasının müşteriye verilmesi gerekmektedir. Ayrıca, kimlik ve vergi numarasını belgeleyemeyen kişilere yönelik olarak mevduat, katılım fonu, kredi veya diğer tüm bankacılık işlemlerinin yapılması kesinlikle yasaktır (5411 S.K).

6. Sonuç

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, Türk finansal sisteminin istikrarını ve güvenilirliğini temin etme yolunda çok katmanlı, ihtiyatlı ve güçlü yetkilere dayanan bir düzenleyici rejim kurmuştur. Kanun, sektöre girişi (kuruluş) katı maliyet ve itibar filtrelerine bağlamış, operasyonel süreklilik boyunca bankaları zorunlu iç sistemler (yönetim ve denetim) ve katı mali oranlarla (koruyucu hükümler) denetlemiş ve kriz anlarında BDDK ve TMSF'ye hızlı, kademeli ve geri dönülmez müdahale imkanları tanımıştır.

Kanunun yapısal başarısı, bir yandan bankacılık faaliyetlerine geniş bir ticari alan açarken (Madde 4), diğer yandan da toplanan fonun niteliğine göre katı bir ayırım (mevduat/katılım fonu) getirerek yapısal riskleri izole etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu kısıtlı evrensellik yaklaşımı, finansal sistemin karmaşık piyasa risklerini tek bir çatı altında yönetme esnekliğini korurken, temel fon kaynaklarının güvenliğini sağlamıştır.

En dikkat çekici hukuki mekanizmalar, banka kaynaklarını istismar eden hâkim ortaklara karşı getirilen sert zimmet hükümlerinin (Madde 160, f. 3) ve TMSF'nin borç tahsilinde Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'un yetkilerini kullanarak İktisadî Bütünlük oluşturup satabilmesi (Madde 134) gibi istisnai kriz yönetimi araçlarında yatmaktadır. Bu araçlar, banka batışlarının maliyetini minimize etme ve eski ortakların sisteme verdiği zararı onarma stratejisinin hukuki temelini oluşturur. Sonuç olarak, Kanun, finansal güvenliği ön planda tutan, yüksek derecede merkezi denetime dayalı ve ihlallere karşı caydırıcılığı yüksek bir hukuki çerçeve sunmaktadır.

Tablo 5: Kanunun Temel Hüküm Alanları ve Regülatif Etkileri

Alan	Hukuki Dayanak (Özet)	Regülatif Önemi
Giriş Kontrolü	İki aşamalı izin (Kuruluş ve Faaliyet), Asgari Sermaye (30 Milyon YTL), Kuruculuk Şartlarının Mali ve Cezai Titizliği. (5411 S.K)	Sisteme girmeden önce mali yeterlilik, organizasyonel hazırlık ve kurucunun "dürüstlük ve yeterlilik" kriterlerine sürekli uygunluğunu temin eder.
İç Sistemler	Zorunlu İç Kontrol, Risk Yönetimi, İç Denetim birimleri. Denetim Komitesinin gözetimi. (5411 S.K)	Yönetim Kurulu'na, risklerin tanımlanması, ölçülmesi ve kontrol edilmesinde şeffaflık ve hesap verebilirlik yükler. Risk bazlı yönetimin zorunlu kılınmasını sağlar.
Koruyucu Hükümler	Sermaye Yeterliliği (%8 asgari), Likidite, Kredi Sınırları (%25/%20), Hâkim Ortaklara Kredi Yasakları. (5411 S.K)	Bankacılık risklerinin konsantrasyonunu önler ve banka kaynaklarının içeriden istismar edilme (self-dealing) riskini yasal olarak minimize eder.
Denetim ve Müdahale	Kademeli Müdahale Matrisi (Madde 68, 69, 70), Faaliyet İptali/Fona Devir (Madde 71). BDDK'nın tam bilgiye erişim yetkisi. (5411 S.K)	BDDK'yı erken teşhis ve kriz yönetimi için merkezi yetkili kılar. Mali bünyesi bozulan bankanın sisteme zarar vermeden hızla yeniden yapılandırılmasına veya tasfiyesine olanak tanır.
Enforcement	Zimmet suçu tanımının hâkim ortakları kapsayacak şekilde genişletilmesi (Madde 160). TMSF'nin 6183 sayılı Kanun yetkileri ve İktisadi Bütünlük satışı. (5411 S.K)	Banka batışına neden olan eski ortak ve yöneticilere karşı şahsi sorumluluk ve rücu mekanizmalarını güçlendirerek, Fon'a varlıkları hızla geri kazanma imkanı sağlar.

KAYNAKÇA

- Arabacı, H. (2018). Türkiye’de bankacılık sektörünün gelişimi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* .
<https://doi.org/dergipark.org.tr/tr/pub/meric/issue/36930/422041>
- Bingül, B. A. (2018). Bankacılık sisteminde risk ve sermaye yeterliliği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* .
<https://doi.org/search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/309095/bankacilik-sisteminde-risk-ve-sermaye-yeterliliği>
- Demirkıran Ada, E. & Uygur, M. (2024). OECD ülkelerinde gelir eşitsizliğini azaltma: Sosyal harcama politikası ile istihdam politikası karşılaştırması. *Vergi Sorunları Dergisi*, 424, 52-64.
- Kaban, İ. (2020). Bankalarda amacına göre iç denetim: türkiye bankacılık sektörü özelinde örnek denetim vakaları. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 7(1). <https://doi.org/10.17541/optimum.570629>
- Kılıçaslan, İ. (2016). Sahte bilanço düzenleme fiilinin, 5411 sayılı bankacılık kanunu ile 5237 sayılı türk ceza kanunu açısından değerlendirilmesi. *Terazi Hukuk Dergisi* .
<https://doi.org/search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/203737/sahte-bilanco-duzenleme-fiilinin-5411-sayili-bankacilik-kanunu-ile-5237-sayili-turk-ceza-kanunu-acisindan-degerlendirilmesi>
- Korkmaz, M. & Yahyaoglu, G. (2010). 5411 sayılı bankacılık kanunu kapsamına göre bankaların kredi sınırları ve katılım bankalarının ticari ve tüketici kredilerinin ilgili yasa açısından değerlendirilmesi. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi* .
<https://doi.org/search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/138166/5411-sayili-bankacilik-kanunu-kapsamina-gore-bankalarin-kredi-sinirlari-ve-katilim-bankalarinin-ticari-ve-tuketici-kredilerinin-ilgili-yasa-acisindan-degerlendirilmesi>
- Kuzu, V. (2006). Bankacılık kesiminde risk yönetimi ve türkiye’de 2001 krizi sonrası uluslararası bankacılık standartlarına uyum süreci. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* .
<https://doi.org/hdl.handle.net/11424/213073>
- Serçek, S. & Güloğlu, E. (2023). Basel uygulamalarının doğuşu ve türk bankacılık ekosistemi üzerindeki etkileri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*.
isarder.org
- Sönmez, Y., & Büyükozkök, M. (2025). Istanbul (BIST). In *Transformational Trends in Finance, Banking, and Economics: 8th International Conference on Banking and Finance Perspectives* (p. 153). Springer Nature.

- Sönmez, Y., & Büyüközkök, M. (2024) Borsa İstanbul'da Yer Alan Aracı Kurumların Karlılık Düzeylerinin EDAS Yöntemi ile Karşılaştırılması. *Qantrade Journal of Complex Systems in Social Sciences*, 6(2), 183-193.
- Şen, S. & Uygur, M. (2023). Mali kural, mali muhafazakârlık ve politik bütçe dalgalanmaları: Avrupa Birliği örneği. *Maliye Dergisi*, 184, 145-170.
- Yücel, Ö. (2011). 5411 sayılı bankacılık kanunu ile izne bağlanan pay edinim ve devirleri. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* . <https://doi.org/search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/141079/5411-sayili-bankacilik-kanunu-ile-izne-baglanan-pay-edinim-ve-devirleri>
- 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu

3. Bölüm

Merkez Bankasının Hukuki Statüsü, Bağımsızlığı ve Para Politikası Araçları

Merve UYGUR¹

ÖZET

Merkez Bankasının hukuki statüsünün, kurumsal bağımsızlığının ve para politikası araçlarının kullanımı arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Çalışmanın temel amacı, MB'nin temel yasal görevi olan fiyat istikrarını sağlama yükümlülüğünün, hangi yasal mekanizmalarla güvence altına alındığını ve hangi operasyonel araçlarla yerine getirildiğini analiz etmektir.

İnceleme sonucunda, TCMB'nin biçimsel olarak anonim şirket statüsünde olmasına rağmen, kanunla belirlenmiş kamu görevleri ve sermaye yapısı nedeniyle karma bir hukuki yapıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu yapı, MB'nin siyasi baskılardan (enflasyonist yanlılık) korunması için zorunlu olan araç bağımsızlığını yasal olarak güvence altına almaktadır. Ancak bu güçlü bağımsızlığın meşruiyetini sağlamak için hesap verebilirlik ve şeffaflık mekanizmalarıyla (raporlama, denetim) dengelenmesi gerekmektedir. Son olarak, MB'nin geleneksel araçlarının (APİ, zorunlu karşılık, reeskont) yanı sıra, küresel krizler sonrası ortaya çıkan geleneksel olmayan para politikalarını (niceliksel gevşeme, sözlü yönlendirme) kullanması, yasal görevlerini yerine getirmede araç setini çeşitlendirdiğini göstermiştir.

ABSTRACT

The study examines the relationship between the legal status of the central bank, its institutional independence, and the use of monetary policy instruments. The main objective of the study is to analyze the legal mechanisms that safeguard the central bank's primary mandate of ensuring price stability and the operational tools through which this mandate is implemented.

The analysis reveals that although the Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT) is formally structured as a joint-stock company, it possesses a hybrid legal framework due to its legally defined public duties and capital structure. This framework legally guarantees the independence of the instrument necessary to

¹ Öğretim Görevlisi, Kastamonu Üniversitesi, muygur@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6918-4886.

protect the central bank from political pressures and inflationary bias. However, to ensure the legitimacy of this strong independence, it must be balanced with accountability and transparency mechanisms such as reporting and auditing. Finally, the CBRT's use of both traditional instruments (open market operations, reserve requirements, and rediscounting) and unconventional monetary policies (quantitative easing and forward guidance) that emerged after the global financial crisis demonstrates that the bank has diversified its policy toolkit to fulfill its legal mandate.

1. GİRİŞ

Merkez bankaları (MB), modern makroekonomik yönetimin merkezinde yer alan büyük bir güce sahip kurumsal yapılardır. 2008 Küresel Finans Krizi ile başlayan ve 2020 sonrası yaşanan küresel enflasyonist baskılarla devam eden süreç bu kurumların rolünü, yetkilerini ve özellikle de siyasi otoritelerle olan ilişkilerini akademik ve siyasi tartışmaların odağına yerleştirmiştir (Balls, Howat & Stansbury, 2016). Bir merkez bankasının fiyat istikrarı gibi temel bir kamusal hedefi (TCMB Kanunu, 1970, Md. 4) gerçekleştirme kapasitesi, MB'lerin hem kullanabildiği teknik araçlara hem de bu araçları kullanırken sahip olduğu özerkliği ve bu özerkliği dayandığı hukuki zemine bağlıdır.

Merkez Bankasının Hukuki Statüsü, Bağımsızlığı ve Para Politikası Araçları başlığı altındaki bu kitap bölümü üç temel direk arasındaki karmaşık ve birbirini tamamlayan ilişkiyi analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel sorusu şudur: Bir merkez bankasının yasal statüsü (kurumsal kimliği), onun bağımsızlığını (karar alma özerkliği) nasıl şekillendirmekte ve bu bağımsız yapı, para politikası araçlarını (operasyonel tercihleri) seçme ve kullanma biçimini nasıl etkilemektedir?

Bu soruyu yanıtlamak için, çalışma öncelikle Bölüm 2'de (Hukuki Statü ve İşlevler) merkez bankasının kurumsal kimliğini incelemektedir. Bu bölümde, TCMB'nin yasal olarak anonim şirket statüsünde olmasına rağmen (TCMB Kanunu, 1970, Md. 1) kamusal hedefleri ve Hazine kontrolü nedeniyle karma bir hukuki yapıya (Kotsios, 2019) sahip olduğu gösterilmektedir. Ayrıca Banka'nın temel yasal görevleri olan fiyat istikrarı ve finansal istikrar (Bagehot, 1897) arasındaki hiyerarşi ve potansiyel çıkar çatışmaları ortaya konulmaktadır.

Bölüm 3 (Merkez Bankası Bağımsızlığı), çalışmanın teorik kısmını oluşturmaktadır. Bu bölümde, bağımsızlığın ardındaki temel teorik gerekçe olan zaman tutarsızlığı (Kydlund & Prescott, 1977) ve enflasyonist yanlılık (Barro & Gordon, 1983) sorunları ele alınmaktadır. Bağımsızlığın, para politikasını kısa vadeli siyasi baskılardan (Bodea & Hicks, 2014) koruyarak kredibilitiyi artırmayı amaçladığı vurgulanmaktadır. Bu bölümde ayrıca, bağımsızlığın amaç ve araç

(Eijffinger & De Haan, 1996) olarak türleri ve bu türlerin yasal endeksler (Cukierman, Webb & Neyapti, 1992; Grilli, Masciandaro & Tabellini, 1991) aracılığıyla nasıl ölçüldüğü incelenmektedir. Son olarak, bu güçlü özerkliğin ancak güçlü hesap verebilirlik ve şeffaflık mekanizmaları (Eijffinger & Hoeberichts, 2002; Sayıştay Başkanlığı, 2024) ile dengelendiğinde demokratik meşruiyet kazanacağı savunulmaktadır.

Bölüm 4 (Para Politikası Araçları ve Uygulaması), bu hukuki ve teorik çerçevenin pratiğe nasıl döküldüğünü incelemektedir. Geleneksel araçların yanı sıra 2008 krizi sonrası sıfır alt sınırı (ZLB) sorununa yanıt olarak geliştirilen geleneksel olmayan para politikası araçları (Eggertsson & Woodford, 2003; Kara, 2012) analiz edilmektedir. Bölüm, bu araçların hangi stratejik rejim (örneğin Enflasyon Hedeflemesi) (Clarida vd., 1999) altında seçildiğini tartışarak sona ermektedir.

Son olarak, Bölüm 5 (Sonuç ve Değerlendirme) bu dört bölümün bulgularını sentezleyerek yasal bağımsızlık ile fiilî bağımsızlık arasındaki farkın altını çizmekte ve TCMB'nin kurumsal çerçevesinin etkinliğine dair bir değerlendirme sunmaktadır.

2. MERKEZ BANKALARININ HUKUKİ STATÜSÜ ve İŞLEVLERİ

2.1 Tanım ve Tarihsel Gelişim

Merkez Bankası (MB), modern finansal sistemlerin en merkezi kurumsal yapısını temsil etmektedir. Bununla birlikte tarihsel süreçte asli fonksiyonları ve hukuki statüsü önemli bir evrim geçirmiştir. Güncel akademik literatür, MB'nin yasal çerçevesinin, toplumsal tercihleri yansıtarak kuruma hak ve sorumluluklar yüklediğini ve özerk bir yapı için yasal bir zemin oluşturduğunu vurgulamaktadır (Capie, 1995, p. 8; Goodhart, 1988). Bu kurumsal kimlik, başlangıçta para politikasını düzenlemek yerine ticaretin ve devletlerin finansman ihtiyaçlarını giderme zorunluluğu ile ortaya çıkmıştır (Capie, 1995, p. 2).

Merkez bankacılığının kökenleri, özellikle likidite krizlerine müdahale etme ve ***Borç Veren Son Merci (Lender of Last Resort)*** rolünün kurumsallaşmasıyla atılmıştır. Walter Bagehot'un (1873) klasikleşmiş eseri Lombard Street, İngiliz para piyasasının, yani dönemin küresel finans merkezinin, tek bir banka (İngiltere Bankası) etrafında nasıl kümелendiğini göstermiştir. Bagehot (1897, s.51-69), bankacılık paniklerinin önlenmesi için merkezi bir otoritenin, sağlam teminatlar karşılığında ve yüksek bir faiz oranıyla sınırsızca borç vermesi gerektiği yönündeki temel ilkeyi ortaya koymuştur. Bu kapsamda, merkez bankası bağımsızlığı kavramı, para politikasının siyasi etkilerden izole edilmesini sağlayan hukuki bir varsayım olarak, sonraki dönemlerde akademik literatürde yerini almıştır (Capie, 1995, p. 2).

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) ise bu tarihsel evrimin son halkalarından biri olarak, 1930 yılında 1715 sayılı Kanun ile kurulmuştur. TCMB'nin mevcut hukuki statüsü, 1211 sayılı Kanun ile belirlenmiştir. Kanun, bankayı "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası" unvanı altında, banknot ihracı imtiyazına münhasıran sahip anonim şirket olarak tanımlamıştır (TCMB Kanunu, 1970, Md. 1). Ayrıca, Kanunda açıkça belirtilmeyen hallerde özel hukuk hükümlerine tabi olacağı hükme bağlanmıştır (TCMB Kanunu, 1970, Md. 1). Bu hukuki kimlik, TCMB'nin Hazine'den ayrı, özerk bir yapıya sahip olduğunun ve para politikasının yürütülmesinde teknik uzmanlığa dayalı kararlar almasının yasal temelini teşkil eder. Kanunun 4. maddesi uyarınca, TCMB'nin temel amacı fiyat istikrarını sağlamak olarak net bir şekilde belirlenmiştir (TCMB Kanunu, 1970, Md. 4). Hukuki açıdan bu tek temel amacın belirlenmesi, TCMB'nin diğer görevleri ancak bu amaçla çelişmemek kaydıyla yerine getirebileceği bir hiyerarşi oluşturmıştır (TCMB Kanunu, 1970, Md. 4).

2.2 Hukuki Statü Çeşitleri ve Özellikleri

MB kurumsal yapısı ve hukuki statüsü, onun para politikasını yürütme biçimini, siyasi otorite ile olan ilişkisini ve en önemlisi bağımsızlık derecesini belirleyen temel yasal çerçevedir. Modern merkez bankacılığı, devlet tarafından verilen yasal bir tekele (legal monopoly) dayanmaktadır (Selgin, 1988). Bu tekelin nasıl yapılandırıldığı, MB'nin hukuki kimliğini tanımlamaktadır. Akademik literatür ve tarihsel gelişimi incelendiği zaman MB statüleri temelde kamu sahipliği (public ownership) ve özel sahiplik (private ownership) olmak üzere iki ana eksenle sınıflandırılmaktadır (Kotsios, 2019).

Tarihsel olarak, ilk merkez bankalarının (İsveç Riksbank veya İngiltere Bankası gibi) çoğu ya devlete borç vermek ya da ticareti finanse etmek amacıyla kurulan özel hissedarlı bankalardır (Capie, 1995, s. 2; Monnet, 2023). Bu özel statü, bankanın kâr amacı ile kamu yararı (finansal istikrar) arasında bir çıkar çatışması yaşamasına neden olmaktaydı. MB'nin gelişimi, özellikle Borç Veren Son Merci rolünün kurumsallaşmasıyla birlikte kamusal bir işleve doğru yönlendirmiştir (Ugolini, 2020). Avusturya Okulu'nun analizine göre bu kurumlar, devletin enflasyonist finansman ihtiyaçlarını karşılamak için kullandığı, temelinde devlete ait bir araç haline gelmiştir (Mises, 1980). Bu tarihsel ve teorik gelişimin bir sonucu olarak 20. yüzyıldaki kurumsal değişimler merkez bankalarının çoğunun özel mülkiyetten kamu mülkiyetine geçmesiyle sonuçlanmıştır (Prieto, 2021).

Bu tarihsel evrimin bir sonucu olarak, günümüzde merkez bankalarının büyük çoğunluğu, sermayesi tamamen devlete ait olan kamu hukuku tüzel kişilikleridir (Prieto, 2021). Ancak bu dönüşüm, tüm kurumları tek bir hukuki kalıba sokmamıştır.

Az sayıda da olsa, yasal statüleri itibarıyla özel hukuk formunda (hissedarlı) yapılandırılmış bankalar da mevcuttur (Kotsios, 2019). Bu durum, Kotsios'un (2019) da vurguladığı gibi, hukuki statünün biçimsel yapısı ile işlevsel gerçekliği arasında bir ayrıma yol açmaktadır. Dolayısıyla Kotsios (2019)'a göre bir merkez bankasının özel hissedarlara sahip olması (ABD Federal Rezerv Sistemi veya İsviçre Ulusal Bankası gibi), onun özel bir kurum olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine bu bankalar, yasal görevleri, denetim mekanizmaları ve kâr dağıtımındaki kısıtlamalar nedeniyle fiilen kamusal kurumlardır (Kotsios, 2019).

TCMB'nin bu karma hukuki statüsü, 1211 sayılı Kanun'un 1. Maddesi ile açıkça tanımlanmıştır. Kanun, Banka'yı "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası" unvanı altında "anonim şirket" olarak kurmuştur (TCMB Kanunu, 1970, Md. 1). Bu anonim şirket statüsü, Banka'nın özel hukuk tüzel kişiliğine sahip olduğunu ve Kanun'da açıkça belirtilmeyen durumlarda özel hukuk hükümlerine (örneğin Türk Ticaret Kanunu) tabi olacağını hukuken teyit etmektedir (TCMB Kanunu, 1970, Md. 1). Nitekim Sayıştay (2024) raporu da TCMB'nin, bir İktisadi Devlet Teşekkülü veya Kamu İktisadi Teşebbüsü sayılmadığını, aksine "*kamu tüzel kişiliğini haiz olmayıp özel hukuk tüzel kişiliğine sahip*" bir yapı olduğunu raporlarında belirtmektedir (Sayıştay Başkanlığı, 2024).

Bununla birlikte, TCMB'nin anonim şirket statüsü, onu geleneksel bir ticari şirketten ayıran temel kamusal özellikleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bu karma yapının özellikleri şunlardır:

- (i) **Sermaye Yapısı ve Kamu Kontrolü:** Sermaye Yapısı ve Kamu Kontrolü: Banka sermayesi (A), (B), (C) ve (D) olmak üzere dört sınıfa ayrılmıştır. (A) sınıfı hisse senetleri münhasıran Hazineye aittir ve Kanun gereği Hazine'nin payı sermayenin yüzde elli birinden (%51) az olamaz (TCMB Kanunu, 1970, Md. 8). Bu hüküm, Banka'nın kontrolünün ve nihai sahipliğinin kamuda olduğunu yasal olarak garanti altına almaktadır.
- (ii) **Amaç ve İşlev:** Geleneksel anonim şirketlerin aksine, TCMB'nin temel amacı kâr maksimizasyonu değildir. Kanunun 4. Maddesi, Banka'nın temel amacını net bir şekilde "fiyat istikrarını sağlamak" olarak tanımlamıştır (TCMB Kanunu, 1970, Madde 4). Kâr elde etmek, bu kamusal görevin bir yan ürünüdür ve kârın dağıtımı dahi Kanun (Mad.60) ile katı kurallara bağlanmıştır.
- (iii) **Yönetim ve Atama Usulleri:** Bir anonim şirket olmasına rağmen, Banka'nın en üst düzey karar alıcıları (Başkan ve Para Politikası Kurulu üyeleri) özel hissedarlar tarafından değil, doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır (TCMB Kanunu, 1970, Md. 25, 22/A).

2.3 Temel Yasal Görevler ve Yetkiler

MB'nin bir önceki bölümde incelenen hukuki statüsü, kurumun yasal olarak hangi görevleri üstlendiğini ve bu görevleri yerine getirmek için hangi yetkilerle donatıldığını tanımlayan hukuki çerçeveyi belirlemektedir. Modern merkez bankacılığı literatürü, bu görevleri makroekonomik istikrar (fiyat istikrarı) ve finansal istikrar (Son Borç Verme Merci rolü) olmak üzere iki ana eksenle ele almaktadır.

(i) Birincil Görev: Fiyat İstikrarı ve Görev Hiyerarşisi

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, merkez bankalarının temel amacı konusundaki konsensüs, fiyat istikrarı üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu yaklaşımın teorik temeli, siyasi otoritelerin kısa vadeli (seçim döngüsü gibi) çıkarları nedeniyle enflasyonist politikalar üretme eğilimine ve zaman tutarsızlığı sorununa dayanmaktadır. Fiyat istikrarını birincil hedef olarak belirlemek merkez bankasını bu siyasi baskılardan uzaklaştırmayı amaçlamaktadır (Bodea & Hicks, 2014). Bu yaklaşım, Avrupa Merkez Bankası (ECB) gibi ulus-üstü kurumlarda en net ifadesini bulmuştur. ECB'yi kuran Antlaşma, "ESCB'nin birincil hedefi fiyat istikrarını sürdürmektir." diyerek yasal bir hiyerarşi belirlemiştir (Lenihan, 2006).

TCMB Kanunu da bu modern ve hiyerarşik yaklaşımı benimsemiştir. Kanunun 4. Maddesi, Banka'nın "Temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır." şeklinde net bir hüküm içermektedir (TCMB Kanunu, 1970, Md. 4). Banka'nın görev hiyerarşisi de bu önceliği desteklemektedir. Bu kapsamda TCMB, fiyat istikrarı amacı ile çelişmemek kaydıyla hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını desteklemektedir (TCMB Kanunu, 1970, Md. 4). Bu yapı, Bank of England'ın yasal görev tanımıyla da paralellik göstermektedir. Bank of England'ın da temel hedefi fiyat istikrarıdır ve hükümetin ekonomik politikalarını destekleme görevi ikincil görevidir ve koşulludur (Salib & Ghazaleh, 2025).

Ancak, bu tekil fiyat istikrarı hedefi, özellikle gelişmekte olan ülkeler perspektifinden eleştiriye de açıktır. Kalkınmacı merkez bankacılığı olarak bilinen alternatif görüş, MB'lerin sadece enflasyonu değil, aynı zamanda ekonomik kalkınmayı, büyümeyi ve istihdamı da doğrudan hedeflemesi gerektiğini savunmaktadır (Beken, 2020). TCMB'nin mevcut yasal kapsamı, bu kalkınmacı rolü ancak fiyat istikrarı sağlandığında mümkün kılan, hiyerarşik bir model sunmaktadır.

(ii) Geleneksel Görev: Finansal İstikrar (Son Merci Borç Vericisi)

Fiyat istikrarı 20. yüzyılın sonlarında netleşen modern bir hedef olsa da MB'lerin tarihsel varlık nedeni finansal sistemin istikrarını korumaktır (Ugolini, 2020). Bu görev, Banka'nın Son Borç Veren Merci rolünde somutlaşmaktadır. Bu

rolünün teorik temelleri, Walter Bagehot'un (1897) Lombard Street adlı eserine dayanmaktadır. Bagehot (1897) sistemik bir panik anında, MB'nin likidite krizini durdurmak için sağlam teminatlar karşılığında ve yüksek bir faiz oranıyla sınırsızca likidite sağlaması gerektiğini savunmuştur (Bagehot, 1897, s. 51-69).

Bu geleneksel görev, TCMB Kanunu'nun 4. Maddesinde "*finansal sistemde istikrarı sağlayıcı... tedbirleri almak*" şeklinde yerini bulmuştur. Buradaki finansal sistem kavramı hem bankacılık sektörünü hem de Borsa İstanbul gibi organize sermaye piyasalarını da içeren geniş bir yapıyı ifade etmektedir. Bu piyasaların sağlıklı ve istikrarlı işleyişi, sistemin kilit aktörleri olan aracı kurumların kârlılık yapısına (Sönmez & Büyükozkök, 2024) ve borsaya kote edilmiş reel sektör firmalarının (örneğin turizm sektörü) finansal performansına (Sönmez & Büyükozkök, 2025) doğrudan bağlıdır. Dolayısıyla TCMB'nin finansal istikrar görevi, bu piyasa bileşenlerinin performansını da dolaylı olarak gözetmesini gerektirir.

Bu yasal yetki, özellikle 2008 Küresel Finans Krizi veya 2018 Kur Krizi gibi dönemlerde, TCMB'nin piyasalara likidite sağlamak ve finansal istikrarı korumak için attığı adımların (örneğin APİ yoluyla fonlama, reeskont kredileri) hukuki dayanağını oluşturmaktadır (Karakeçili, 2024). Ancak literatürde, bu iki temel görev (fiyat istikrarı ve finansal istikrar) arasında potansiyel bir çıkar çatışması olabileceğine de dikkat çekilmektedir. Bununla birlikte bir finansal krizi durdurmak için sağlanan yoğun likidite, enflasyonist baskılara yol açarak fiyat istikrarı hedefini tehlikeye atabilir.

(iii) Tekelci Yetkiler ve Diğer Görevler

Bu iki temel görevin yanı sıra, MB'lerin hukuki statüsü onlara bazı tekelci yetkiler tanımaktadır. Bu yetkiler aşağıdaki şekilde tanımlanabilir:

✓ *Banknot İhraç Tekeli (Emisyon)*: MB'nin en temel ve en eski yasal yetkisi, ulusal parayı basma ve ihraç etme tekelidir. TCMB Kanunu (1970, Md. 1), bu imtiyazı sadece Banka'ya vermiştir. Bu yasal tekel, Avusturya Okulu ve Serbest Bankacılık teorisyenleri tarafından eleştirilmektedir; zira bu görüşe göre devletin para arzını tekeline alması, enflasyonist finansmanın (Mises, 1980) ve rekabetten yoksun bir para sisteminin (Selgin, 1988) kaynağıdır.

✓ *Mali Temsilcilik*: MB, aynı zamanda Hükümetin mali ve haznedarı olarak görev yapmaktadır (TCMB Kanunu, 1970, Md. 4, 30). Modern merkez bankacılığında bu görev, Banka'nın ekonomik bağımsızlığını (Hazine'ye avans yasağı gibi) koruyacak şekilde sıkı yasal sınırlamalara tabidir.

Sonuç olarak, TCMB'nin yasal görevleri; fiyat istikrarını (birincil amaç) ve finansal istikrarı (geleneksel amaç) sağlamak üzerine kurulu olup bu görevleri yerine getirmek için Kanun (Kısım IV, Md. 36-56) ona Açık Piyasa İşlemleri (APİ), Zorunlu Karşılıklar ve Reeskont gibi güçlü para politikası araçlarını

kullanma yetkisi vermiştir. Bu yetkilerin siyasi müdahaleden ne ölçüde korunduğu ise bir sonraki bölümün konusu olan "Bağımsızlık" tartışmasının temelini oluşturmaktadır.

3. MERKEZ BANKASININ BAĞIMSIZLIĞI: TEORİK ÇERÇEVE ve UYGULAMA

Birinci bölümde, Merkez Bankası'nın kurumsal yapısı, hukuki statüsü ve bu statüden kaynaklanan temel yasal görevleri incelenmiştir. TCMB'nin, birtakım hedeflere, özellikle fiyat istikrarı hedefine, sahip (TCMB Kanunu, 1970, Md. 4), ancak biçimsel olarak özel hukuk hükümlerine tabi yapılandırılmış karma bir statüye sahip olduğu tespit edilmiştir (Kotsios, 2019; Sayıştay Başkanlığı, 2024). Bununla birlikte bir merkez bankasının bu yasal görevleri nasıl yerine getirdiği kadar bu görevlerin ne olduğu da önemlidir.

Bu kapsamda modern para politikası teorisinin ve kurumsal altyapısının önemli kavramı olan merkez bankası bağımsızlığı devreye girmektedir. Bu kavram para politikasının yürütülmesinin, kısa vadeli siyasi hedeflerin ve seçim döngülerinin neden olabileceği keyfî müdahalelerden yasal ve kurumsal olarak korunmasını ifade etmektedir (Bodea & Hicks, 2014). Bu durum ise erkler ayrılığı ilkesi olarak, para politikasının teknik uzmanlık gerektiren bir alan olduğu ve siyasi otoriteden ayrı bir kuruma (MB'ye) devredilmesi gerektiği varsayımına dayanmaktadır (Prieto, 2021).

Bu bölüm, bağımsızlık kavramını teorik ve uygulamalı boyutlarıyla derinlemesine ele alacaktır. İlk olarak, bağımsızlığın ardındaki temel teorik gerekçeler (zaman tutarsızlığı ve enflasyonist yanlılık gibi) ve kavramsal tanımı incelenecektir. Ardından, literatürde bağımsızlığı ölçmek için kullanılan temel endeksler (Cukierman, Webb & Neyapti, 1992; Grilli, Masciandaro & Tabellini, 1991) ve bağımsızlık türleri ele alınacaktır. Son olarak ise, bu teorik çerçeve TCMB'nin yasal ve kurumsal yapısına uygulanarak Türkiye'deki fiili durum değerlendirilecektir.

3.1 Bağımsızlık Kavramı: Teorik Gerekçeler ve Tanım

Merkez bankası bağımsızlığı, 1980'lerden itibaren hem akademik çevrelerde hem de politika yapımında önemli hale gelmiştir. Bu kavram, en basit tanımıyla, merkez bankasının para politikası hedeflerini ve bu hedeflere ulaşmak için kullanacağı araçları belirlerken, siyasi otoritelerden (hükümet, parlamento vb.) doğrudan talimat almama serbestisidir (Eijffinger & De Haan, 1996).

Bağımsızlık ihtiyacının ardındaki temel teorik gerekçe, Kydland ve Prescott (1977) ile Barro ve Gordon (1983) tarafından geliştirilen zaman tutarsızlığı ve bunun doğurduğu enflasyonist yanlılık sorunudur. Teoriye göre, siyasi otoriteler, işsizliği

doğal oranının altına düşürmek ve ekonomik büyümeyi hızlandırmak (özellikle seçim dönemlerinde) amacıyla, beklenmedik bir enflasyon yaratma eğilimindedir. Ancak, rasyonel ekonomik aktörler bu eğilimi öngörecektir ve enflasyon beklentilerini yükseltecektir. Sonuç olarak, daha yüksek büyüme veya daha düşük işsizlik elde edilemeyecektir. Bunun yanı sıra ekonomi kalıcı olarak daha yüksek bir enflasyon seviyesine ulaşacaktır (Bodea & Hicks, 2014; Bakkal, 2018).

Bu teorik çıkmazdan kurtulmanın yolu, para politikasının yürütülmesini, siyasi döngülerden etkilenmeyen ve tek amacı fiyat istikrarı olan muhafazakâr (conservative) bir merkez bankasına devretmektir (TCMB, 2012). Merkez bankası bağımsızlığının temel amacı, bu enflasyonist yanlılığı disipline etmek ve para politikasına kredibilite kazandırmaktır. Bağımsız ve kredibilitesi yüksek bir merkez bankasının düşük enflasyon hedefi açıklaması ise ekonomik birimler tarafından inandırıcı bulunup enflasyon beklentilerini sabitlemektedir (Bakkal, 2018).

Para politikasına kredibilite kazandırmak MB'nin yasal görev tanımına bağlıdır. Avrupa Merkez Bankası gibi kurumlarda bağımsızlığın hukuki dayanağı, bankayı siyasi organlardan ayırmak için anlaşma metnine fiyat istikrarının her şeyin üzerinde bir hedef olarak yerleştirilmesidir (Lenihan, 2006). Benzer şekilde, TCMB Kanunu (1970, Md. 4) da fiyat istikrarını temel amaç olarak belirleyerek bağımsızlık için gerekli olan yasal hiyerarşiyi oluşturmuştur.

Bununla birlikte merkez bankası bağımsızlığı kavramı ve fiyat istikrarı akademik literatürde evrensel bir şekilde henüz kabul görmüş değildir. Özellikle 2008 Küresel Finans Krizi sonrası, bağımsızlığın ve enflasyon hedeflemesinin etkinliği yeniden sorgulanmaya başlanmıştır (Balls, Howat & Stansbury, 2016). Kalkımcı merkez bankacılığı yaklaşımı, MB'lerin ekonomik kalkınma ve istihdam gibi ulusal hedefleri de doğrudan gözetmesi gerektiğini savunmaktadır (Beken, 2020). Diğer taraftan Avusturya Okulu ve Serbest Bankacılık teorisyenleri, MB'nin devlet tarafından verilen yasal bir tekel olduğu sürece gerçek anlamda bağımsız olamayacağını, ayrıca sonunda devletin enflasyonist finansman aracına dönüşeceğini iddia etmektedir (Mises, 1980, s. 415-416; Selgin, 1988, s. 11-13).

Bu teorik tartışmalar kapsamında bir sonraki bölümde merkez bankası bağımsızlığının kurumsal ve yasal boyutları, diğer bir şekilde bağımsızlığın türleri ve ölçüm yöntemleri incelenecektir.

3.2 Bağımsızlık Türleri ve Ölçüm Metodolojisi

Merkez bankası bağımsızlığı, bir önceki bölümde incelenen teorik nedenlerin pratiğe dökülmesi amacıyla, literatürde iki temel boyutta ele alınmaktadır: Amaç bağımsızlığı ve araç bağımsızlığı (Eijffinger & De Haan, 1996; TCMB, 2012).

- ✓ *Amaç Bağımsızlığı*: Merkez bankasının, para politikasının nihai hedeflerini (örneğin, fiyat istikrarı tanımını veya enflasyon hedefini) belirleme

konusundaki özerkliğini ifade etmektedir (Eijffinger & De Haan, 1996; TCMB, 2012). TCMB Kanunu (1970) madde 4'te "*Temel amaç fiyat istikrarını sağlamaktır.*" diyerek bu hedefi yasal olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla TCMB'ye geniş bir amaç bağımsızlığı vermemiştir.

- ✓ *Araç Bağımsızlığı*: Yasa koyucu tarafından belirlenen nihai hedefe ulaşmak için, merkez bankasının hangi politika araçlarını seçeceği konusunda siyasi otoriteden bağımsız hareket edebilme serbestisidir (Eijffinger & De Haan, 1996; TCMB, 2012). TCMB Kanunu (1970) madde 4'te "*Banka... kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirler.*" diyerek, TCMB'ye tam araç bağımsızlığı tanımıştır.

Akademik literatür, bu kavramsal ayrımları ampirik olarak test edebilmek için 1990'ların başında çeşitli bağımsızlık endeksleri geliştirmiştir. Bu endeksler, merkez bankası kanunlarını inceleyerek kurumlara puan vermeyi amaçlamaktadır (Eijffinger & De Haan, 1996). Bu alandaki en etkili iki çalışma şunlardır:

- (i) *GMT Endeksi* (Grilli vd., 1991): Bağımsızlığı iki ana kategoride ölçmektedir. İlki yöneticilerin atanma ve görevden alınma prosedürleri, MB'nin siyasi otoriteye borç verme zorunluluğu olup olmadığını ifade eden siyasi bağımsızlıktır. Diğeri ise MB'nin Hazine'ye kredi verme limitleri ve para politikası araçlarını belirleme serbestisi olarak tanımlanan ekonomik bağımsızlıktır (Grilli vd., 1991).
- (ii) *CWN Endeksi* (Cukierman vd., 1992): Literatürdeki en kapsamlı ve en çok atıf alan yasal bağımsızlık ölçümüdür. Bu endeks, MB kanunlarını 16 farklı yasal değişken üzerinden incelemektedir. Bu değişkenler dört ana grupta toplanır: 1) MB Başkanı'nın (Guvernör) atanması, görev süresi ve görevden alınma koşulları, 2) Para politikasının formülasyonu (Hükümetin politika kararlarına katılımı)
- (iii) MB'nin nihai hedefleri (fiyat istikrarının önceliği)
- (iv) Hazine'ye borç verme limitleri (Cukierman vd., 1992).

Ayrıca Cukierman, Webb ve Neyapti (1992), yasal bağımsızlığın tek başına yeterli olamayabileceğini belirterek fiili bağımsızlığı ölçmek için de bir yöntem önermişlerdir: Guvernör Değişim Oranı (TOR). Bu yaklaşıma göre, bir merkez bankasının kanunları ne kadar bağımsız görünürse görünsün, eğer MB Başkanı siyasi baskılarla sık sık değiştiriliyorsa (yüksek TOR), banka fiiliyatta bağımsız değildir (Cukierman vd., 1992; Bakkal, 2018).

Merkez bankasına bu kadar güçlü bir bağımsızlık verilmesi, aynı zamanda bu gücün denetlenmesini de zorunlu kılmaktadır. Bu yüzden modern merkez bankacılığı, bağımsızlığı tek başına yeterli görmemektedir. Aksine, bağımsızlığın toplumsal olarak kabul edilebilir ve etkili olabilmesi için mutlaka güçlü bir hesap

verebilirlik ve şeffaflık mekanizmaları ile dengelenmesi gerektiği savunulmaktadır (Eijffinger & De Haan, 1996; Bakkal, 2018; TCMB, 2012).

3.3 Hesap Verilebilirlik ve Şeffaflık Kavramı

Bir merkez bankasına modern demokratik toplumlar da meşruiyetini sağlayan temel dengeleyici mekanizma hesap verebilirliktir. Bağımsızlık, siyasi otoriteden talimat almama serbestisi iken (TCMB, 2012) hesap verebilirlik, bu serbestiyi kullanan bankanın aldığı kararların nedenlerini ve elde ettiği sonuçları kamuoyuna ve onun temsilcilerine açıklama yükümlülüğüdür (Eroğlu & Eroğlu, 2009; Bakkal, 2018).

Akademik literatür bağımsızlık ve hesap verebilirlik arasında bir ödünleşme (trade-off) olmadığını bunun aksine bu iki kavramın tamamlayıcı olduğunu savunmaktadır (Eijffinger & Hoeberichts, 2002). Güçlü bağımsızlık ancak güçlü bir hesap verebilirlik ile dengelendiğinde para politikasının kredibilitesini artırmaktadır. Hesap verebilirlik, temelde şeffaflık mekanizmaları aracılığıyla işlemektedir. Şeffaflık ise bankanın hedeflerini, politika kararlarını, ekonomik verilerini ve analizlerini kamuoyuna açık, anlaşılır ve zamanlı bir şekilde sunmasıdır (Öztürk & Eşsiz, 2012).

TCMB'nin yasal çerçevesi, bu dengeyi kurmak için çeşitli hesap verebilirlik ve şeffaflık mekanizmaları öngörmüştür:

- (i) *Yasal Görev ve Hedeflerin Netliği*: Hesap verebilirliğin ilk adımı, bankanın neden sorumlu olduğunun net bir şekilde tanımlanmasıdır. TCMB Kanunu (1970) madde 4'te temel amacı fiyat istikrarı olarak net bir şekilde belirleyerek, bankanın performansının hangi kritere göre ölçüleceğini yasal olarak tanımlamıştır.
- (ii) *Raporlama Yükümlülükleri*: Bankanın en önemli hesap verme aracıdır. TCMB, yılda iki kez Cumhurbaşkanlığı'na ve TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'na sunum yapmak ve faaliyetlerine ilişkin yıllık raporlar hazırlamakla yükümlüdür (TCMB Kanunu, 1970, Md. 42; Eroğlu & Eroğlu, 2009). Ayrıca, para politikası hedeflerine ulaşamaması durumunda, bankanın nedenlerini ve alınacak tedbirleri hükümete ve kamuoyuna yazılı olarak açıklama zorunluluğu bulunmaktadır (TCMB Kanunu, 1970, Md. 42).
- (iii) *Şeffaflık Mekanizmaları*: TCMB, hesap verebilirliğini desteklemek için para politikası kararlarını ve analizlerini düzenli olarak kamuoyuyla paylaşmaktadır. Enflasyon Raporu (yılda dört kez), Para Politikası Kurulu (PPK) karar metinleri ve toplantı özetleri bu mekanizmaların başında gelmektedir (Öztürk & Eşsiz, 2012).

(iv) *Denetim Mekanizmaları*: Hesap verebilirliğin en somut aracı denetimdir. TCMB hem iç hem de dış denetime tabidir. İç denetim bankanın kendi iç denetim birimi, kurumsal risk yönetimi ve operasyonel süreçlerin etkinliğini denetler (Tokel, 2012). Dış denetim ise TCMB Kanunu'nun (Md. 42), Cumhurbaşkanı'na bankanın işlem ve hesaplarını denetlettirme yetkisi vermesidir. Ayrıca, bankanın yasal statüsü gereği kamusal kaynak kullanımı ve görevleri nedeniyle Sayıştay denetimine de tabidir (Sayıştay Başkanlığı, 2024).

Sonuç olarak, TCMB'nin yasal çerçevesi, modern merkez bankacılığı normlarına uygun olarak güçlü araç bağımsızlığı yetkisini, başta TBMM ve kamuoyu olmak üzere çeşitli paydaşlara karşı güçlü hesap verebilirlik ve şeffaflık yükümlülükleri ile dengelemiştir.

4. PARA POLİTİKASI ARAÇLARI ve UYGULAMASI

Kitap bölümünün önceki bölümlerinde, Merkez Bankası'nın kurumsal kimliğini belirleyen hukuki statüsü ve bu kurumun para politikasını yürütürken sahip olduğu özerkliğin teorik çerçevesi ele alınmıştır. Bu bölümde, teoriden pratiğe geçilerek, MB'nin fiyat istikrarı ve finansal istikrar gibi temel yasal görevlerini yerine getirmek için kullandığı somut para politikası araçları ve bu araçların uygulanması ele alınacaktır.

TCMB gibi modern merkez bankaları geniş bir amaç bağımsızlığına sahip olmasalar da bu hedefe ulaşmak için hangi araçları kullanacakları konusunda tam bir araç bağımsızlığına sahiptirler (TCMB Kanunu, 1970, Md. 4). Bu bölüm, Banka'nın bu araç bağımsızlığını nasıl kullandığını, geleneksel ve modern araçlar arasındaki ayrıma değinerek inceleyecektir.

4.1 Geleneksel para politikası araçları

Geleneksel para politikası araçları, merkez bankasının bankacılık sistemi üzerindeki likiditeyi ve kısa vadeli faiz oranlarını yöneterek, nihai hedefleri etkilemeye çalıştığı temel araçlardır. Bu araçların kararlarının ekonominin geneline nasıl yayıldığı süreci, literatürde parasal aktarım mekanizması olarak bilinir (TCMB, 2013; Taylor, 1995). Geleneksel araçlar ve teorik aktarım kanalları şunlardır:

(i) *Açık Piyasa İşlemleri (APİ)*: Merkez bankasının birincil, esnek ve en sık kullanılan politika aracıdır. APİ, MB'nin para politikası hedefleri doğrultusunda piyasadan devlet tahvili veya diğer kıymetleri satın alarak (piyasaya likidite vererek) veya satarak (piyasadan likidite çekerek) para arzını ve kısa vadeli faizleri yönlendirmesidir (TCMB Kanunu, 1970, Md. 52). Bu aracın temel amacı, politika faizini (örneğin 1 hafta vadeli repo

faizi) belirlemek ve bu faizin parasal aktarım mekanizmasının ilk adımı olan faiz kanalı yoluyla bankaların mevduat/kredi faizlerine ve sonunda toplam talebe yansımaları sağlamaktır (Taylor, 1995).

(ii) *Zorunlu Karşılıklar*: Zorunlu karşılıklar, bankaların topladıkları mevduat ve diğer kaynaklar üzerinden, MB nezdinde tutmak zorunda oldukları yasal bir oranı ifade etmektedir (TCMB Kanunu, 1970, Md. 40). MB, bu oranı artırarak bankaların kredi verme potansiyelini (para çarpanını) azaltarak piyasayı sıkılaştırmaktadır. Bu oranı düşürerek ise tam tersi bir etki yaratmaktadır. Bu araç, özellikle parasal aktarım mekanizmasının kredi kanalı üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir (Bernanke & Gertler, 1995; Kashyap & Stein, 1997).

(iii) *Reeskont ve Avans İşlemleri*: Merkez bankasının borç veren son merci rolünün (Bagehot, 1897) geleneksel yasal dayanağını oluşturmaktadır. Bu mekanizma ile banka, likidite sıkışıklığı yaşayan bankalara fon sağlamaktadır. İşlem iki şekilde gerçekleşmektedir. İlk olarak reeskont, bankaların ellerindeki vadesi gelmemiş ticari senetleri MB'ye kırdırarak nakde çevirmesidir. İkinci olarak avans ise teminat karşılığında kredi kullanılmasıdır (TCMB Kanunu, 1970, Md. 45).

MB'nin bu işlemlere uyguladığı faiz oranı (reeskont oranı veya politika faizi), bankacılık sistemi için bir maliyet unsuru oluşturur. Kriz dönemlerinde bu mekanizma, finansal istikrarın korunmasında (Karakeçili, 2024) ve bilanço kanalı yoluyla firmaların finansmana erişimini sürdürmede önemli bir rol oynar (Bernanke & Gertler, 1995).

Bu geleneksel araçlar, ekonominin normal seyrinde para politikasının temelini oluşturmuştur. Bir sonraki bölümde, özellikle 2008 Küresel Finans Krizi'nin ardından bu araçların yetersiz kaldığı sıfır faiz sınırı durumlarında geliştirilen geleneksel olmayan araçlar incelenecektir.

4.2 Geleneksel olmayan para politikası araçları

Geleneksel para politikası araçlarının etkinliği, merkez bankasının kısa vadeli faiz oranlarını pozitif bölgede belirleyebilme kapasitesine dayanmaktadır. Ancak 2008 Küresel Finans Krizi'nin ardından birçok gelişmiş ülke merkez bankası (ABD, Avrupa, Japonya), politika faizlerini hızla düşürerek sıfır alt sınırı (Zero Lower Bound- ZLB) olarak bilinen teorik bir engele takılmıştır (Kara, 2012; IMF, 2013). Kısa vadeli faizlerin daha fazla indirilemediği bu ZLB ortamında, geleneksel politika araçları ekonomiyi canlandırmada yetersiz kalmıştır.

Yaşanan bu durum merkez bankalarını, para politikasının gevşetilmesi ve parasal aktarım mekanizmasının tıkanan kanallarının yeniden açılması için yeni

araçlar geliştirmeye zorlamıştır (Mishkin, 1996). Geleneksel olmayan bu yeni araçlar, temelde iki kategoriye ayrılır (Borio & Disyatat, 2009; IMF, 2013):

- **Bilanço Politikaları:** Politika faizi sıfıra ulaştığında, merkez bankaları bilançolarını aktif olarak kullanarak piyasaya müdahale etmişlerdir. *Niceliksel gevşeme (QE)* olarak da bilinen bu politikalar, merkez bankasının geleneksel APİ'nin ötesine geçerek uzun vadeli devlet tahvilleri veya ipoteğe dayalı menkul kıymetler gibi varlıkları büyük ölçekte satın almasını içermektedir (Kara, 2012; IMF, 2013). Bu alımların amacı, sadece bankacılık sistemindeki rezervleri artırmak değil aynı zamanda bu varlıkların fiyatlarını yükselterek uzun vadeli faizleri ve risk primlerini düşürmektir. Böylece portföy dengeleme kanalı aracılığıyla tüketim ve yatırımı teşvik etmektir (Borio & Disyatat, 2009; Woodford, 2012).
- **İleri Yönlü Rehberlik (Forward Guidance):** ZLB ortamında para politikasının etkinliği büyük ölçüde merkez bankasının gelecekteki politika duruşu hakkındaki beklentileri yönetebilme becerisine bağlıdır (Eggertsson & Woodford, 2003). İleri Yönlü Rehberlik (FG), merkez bankasının faiz oranlarını gelecekte ne kadar süreyle veya hangi ekonomik koşullar sağlanana kadar düşük tutacağına dair kamuoyuna net bir taahhütte bulunmasıdır (IMF, 2013; Woodford, 2012). Bu taahhüt, gelecekteki kısa vadeli faiz beklentilerini kırarak bugünün uzun vadeli faiz oranlarını düşürmeyi amaçlamaktadır (Eggertsson & Woodford, 2003). Bu yaklaşım, merkez bankası iletişimini başlı başına bir para politikası aracı haline getirmiştir (Blinder, Ehrmann, Fratzscher, De Haan & Jansen, 2008).

TCMB, ZLB sorunu yaşamamış olsa da gelişmiş ülkelerin uyguladığı bu geleneksel olmayan para politikalarının yarattığı yayılma etkileri ile başa çıkmak zorunda kalmıştır. Bu yayılma etkileri, özellikle Türkiye gibi küçük açık ekonomilere giren veya bu ülkelerden çıkan sermayedeki ani ve sert oynamalar olarak ortaya çıkmıştır (IMF, 2025).

TCMB bu etkileri yönetmek amacıyla, 2010 sonrası dönemde kendi geleneksel olmayan araç setini uygulamıştır. Banka, basit bir faiz politikası yerine geniş ve asimetrik bir faiz koridoru (faizleri bir bant içinde tutma), zorunlu karşılıkları aktif bir makro-f finansal araç olarak kullanmış ve güçlü sözlü yönlendirme politikalarını benimsemiştir (Kara, 2012).

4.3 Araçların seçimi ve para politikası rejimleri

Merkez bankasının Bölüm 3.1 (Geleneksel) ve 3.2'de (Geleneksel Olmayan) incelenen geniş araç setini nasıl kullanacağı, keyfi kararlara değil bağlı olduğu para politikası rejimine göre belirlenmektedir. Bu rejimler, MB'nin Bölüm 1'de

(1.3) tanımlanan yasal görevlerini operasyonel hale getirme yöntemidir (Clarida, Gali ve Gertler, 1999).

Tarihsel olarak merkez bankaları kur hedeflemesi veya parasal hedefleme gibi rejimleri kullanmış olsalar bile 1990'lardan itibaren modern merkez bankacılığının temel rejimi enflasyon hedeflemesi olmuştur. Bu rejim, Bölüm 2'de (2.1) incelenen zaman tutarsızlığı (Kydland & Prescott, 1977) ve enflasyonist yanlılık (Barro & Gordon, 1983) sorunlarına karşı en etkili kurumsal çözüm olarak geliştirilmiştir.

Enflasyon hedeflemesi rejiminde, MB'nin temel amacı olan fiyat istikrarı net bir sayısal hedef (örneğin %5 enflasyon) ile tanımlanmaktadır. MB, araç bağımsızlığını kullanarak bu hedefe ulaşmakla yükümlü kılınmaktadır. Bu rejim altında, MB'nin temel aracı olan kısa vadeli faiz oranının nasıl belirlenmesi gerektiği, literatürde Taylor Kuralı gibi politika kuralları ile modellenmiştir (Taylor, 1995). Nitekim Clarida, Gali ve Gertler (1999) gibi çalışmalar, başarılı merkez bankalarının örtük veya açık olarak enflasyon ve çıktı açıklarına tepki veren bu tür sistematik kuralları izlediğini ampirik olarak göstermiştir (Clarida, Gali ve Gertler, 1999).

TCMB'nin yasal çerçevesi de bu modern rejimle uyumludur. Kanun'un 4. Maddesi (TCMB Kanunu, 1970), fiyat istikrarını temel amaç olarak belirleyerek enflasyon hedeflemesi rejiminin hukuki altyapısını oluşturmuştur.

Bununla birlikte 2008 Küresel Finans Krizi ve sıfır alt sınırı, geleneksel enflasyon hedeflemesi rejimlerinin ve faiz temelli kuralların (Taylor Kuralı) sınırlarını göstermiştir (Eggertsson & Woodford, 2003). Bu durum, TCMB'nin de 2010 sonrası benimsediği gibi (Kara, 2012), rejimlerin sadece tek bir araca (politika faizi) değil aynı zamanda geleneksel olmayan araçlara (faiz koridoru, zorunlu karşılık, sözlü yönlendirme) dayanan daha esnek ve çoklu araç setlerine evrilmesine yol açmıştır.

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu kitap bölümü, modern merkez bankacılığının üç temel direği olan Hukuki Statü, Bağımsızlık ve Para Politikası Araçları arasındaki karmaşık ilişkiyi TCMB özelinde incelemiştir. Çalışmanın temel bulgusu, bu üç unsurun birbirinden ayıramayacağı bunun aksine, hukuki statünün, bağımsızlığın zeminini oluşturduğu ve para politikası araçlarının da bu bağımsızlığın pratik çıktısı olduğunu göstermiştir.

İnceleme sonucunda, TCMB'nin hukuki statüsünün biçimsel olarak özel hukuk formunda olmasına rağmen (TCMB Kanunu, 1970, Md. 1; Sayıştay Başkanlığı, 2024), Kanun'la belirlenmiş kamusal hedefleri (fiyat istikrarı) ve sermaye yapısı (Hazine kontrolü) nedeniyle karma bir yapıda olduğu

görülmüştür. Bu karma statü, Banka'yı siyasi otoritelerin kısa vadeli enflasyonist yanlılığından (Barro & Gordon, 1983; Bodea & Hicks, 2014) korumak için tasarlanan kurumsal bağımsızlığın yasal temelini sağlamaktadır.

TCMB'nin bağımsızlığı, bir amaç bağımsızlığı (nihai hedefi belirleme) şeklinde değil, Kanun'la belirlenmiş olan fiyat istikrarı hedefine ulaşmak için gerekli araçları serbestçe seçme yetkisi, diğer bir ifadeyle tam bir araç bağımsızlığı şeklindedir (TCMB Kanunu, 1970, Md. 4).

Ancak bu çalışma, bağımsızlığın sınırsız bir güç olmadığını vurgulamaktadır. Modern merkez bankacılığı teorisi, bu güçlü özerkliğin toplumsal olarak kabul edilebilir (meşru) olması için, mutlaka güçlü hesap verebilirlik ve şeffaflık mekanizmalarıyla (TBMM'ye raporlama, kamuoyunu bilgilendirme, Sayıştay denetimi vb.) dengelenmesi gerektiğini savunmaktadır (Eijffinger & Hoeberichts, 2002; Eroğlu & Eroğlu, 2009).

Son olarak, bu bağımsız ama hesap verebilir kurumun hedeflerine ulaşmak için hem geleneksel hem de geleneksel olmayan araçlara başvurduğu görülmüştür (Kara, 2012; Eggertsson & Woodford, 2003).

Değerlendirme kısmında ise bu çalışmanın vardığı önemli sonuç, yasalarda yazan bağımsızlık ile fiilî bağımsızlık arasındaki farktır. Bir merkez bankasının kanunları ne kadar güçlü olursa olsun, eğer siyasi baskılarla üst düzey yöneticileri sık sık değiştiriliyorsa (yüksek "Guvernör Değişim Oranı" gibi) (Cukierman vd., 1992), o kurumun kredibilitesi ve yasal bağımsızlığı pratikte anlamını yitirmektedir. Dolayısıyla, TCMB'nin yasal çerçevesinin başarısı, bu çerçevenin fiiliyatta ne ölçüde istikrarlı uygulandığına bağlıdır.

KAYNAKLAR

- Bagehot, W. (1897). *Lombard Street: A Description of the Money Market*. Charles Scribner's Sons.
- Balls, E., Howat, J., & Stansbury, A. (2016). *Central Bank Independence and Macroeconomic Performance: Old Labels, New Evidence*. (Harvard Kennedy School Working Paper).
- Barro, R. J., & Gordon, D. B. (1983). Rules, Discretion and Reputation In A Model of Monetary Policy. *Journal of Monetary Economics*, 12(1), 101-121.
- Beken, A. (2020). Kalkınmacı Merkez Bankacılığı: Kavramsal Bir Çerçeve. *Maliye ve Finans Yazıları*, (114), 89–112.
- Bernanke, B. S., & Gertler, M. (1995). Inside The Black Box: The Credit Channel of Monetary Policy Transmission. *Journal of Economic Perspectives*, 9(4), 27–48.
- Blinder, A. S., Ehrmann, M., Fratzscher, M., De Haan, J., & Jansen, D.-J. (2008). Central Bank Communication and Monetary Policy: A Survey of Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature*, 46(4), 910–945.
- Bodea, C., & Hicks, R. (2014). Price Stability and Central Bank İndependence: Discipline, Credibility, and Democratic Institutions. *International Organization*, 69(1), 35–61.
- Borio, C., & Disyatat, P. (2009). *Unconventional Monetary Policies: An Appraisal*. BIS Working Papers No. 292. Bank for International Settlements.
- Capie, F. (1995). The Evolution of Central Banking. *Policy Research Working Paper No. 1534*. World Bank Group.
- Clarida, R., Galí, J., & Gertler, M. (1999). The Science of Monetary Policy: A New Keynesian Perspective. *Journal of Economic Literature*, 37(4), 1661–1707.
- Cukierman, A., Webb, S. B., & Neyapti, B. (1992). Measuring The Independence of Central Banks and Its Effect On Policy Outcomes. *The World Bank Economic Review*, 6(3), 353–398.
- Eggertsson, G. B., & Woodford, M. (2003). The Zero Bound on Interest Rates and Optimal Monetary Policy. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2003(1), 139–211.
- Eijffinger, S. C. W., & de Haan, J. (1996). *The Political Economy of Central Bank Independence* (Special Papers in International Economics No. 19). Princeton University, Department of Economics, International Finance Section.

- Eijffinger, S. C., & Hoeberichts, M. (2002). Central Bank Accountability and Transparency: Theory and Evidence. *European Financial Management*, 8(1), 111-150.
- Eroğlu, Ö., & Eroğlu, N. (2009). Merkez Bankası Bağımsızlığı, Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik: TCMB Örneği. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 46(535), 119-131.
- Goodhart, C. A. E. (1988). *The Evolution of Central Banks: A History of Central Banking In The Western World*. MIT Press.
- Grilli, V., Masciandaro, D., Tabellini, G., Malinvaud, E., & Pagano, M. (1991). Political and Monetary Institutions and Public Financial Policies In The Industrial Countries. *Economic Policy*, 6(13), 341-392.
- International Monetary Fund (IMF). (2013). *Unconventional Monetary Policies—Recent Experience and Prospects*. IMF Policy Paper.
- Karakeçili, N. (2024). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) Para Politikası Uygulamaları ve Krizler. *Amasya Üniversitesi Ekonomi Ticaret ve Pazarlama Dergisi*, 1(1), 67-78.
- Kashyap, A. K., & Stein, J. C. (1997). *Monetary Policy and Bank Lending*. In N. G. Mankiw (Ed.), *Monetary Policy* (pp. 221–261). University of Chicago Press.
- Kotsios, S. (2019). Central Banking In Modern Democracies: Private vs. Public Control. *Review of Economic Analysis*, 11(1), 1-14.
- Kydland, F. E., & Prescott, E. C. (1977). Rules Rather Than Discretion: The Inconsistency of Optimal Plans. *Journal of Political Economy*, 85(3), 473-491.
- Lenihan, N. (2006). *The Price Stability Mandate of The European System Of Central Banks: A Legal Perspective* (IMF Working Paper No. 06/233). International Monetary Fund.
- Mises, L. V. (1953). *The Theory of Money And Credit* (H. E. Batson, Çev.). Liberty Classics.
- Mishkin, F. S. (1996). *The Channels of Monetary Transmission: Lessons For Monetary Policy*. NBER Working Paper No. 5464. National Bureau of Economic Research.
- Monnet, E. (2023). *History of Central Banks*. (Working Paper). Social Science Research Network.
- Öztürk, M., & Eşsiz, A. (2012). Merkez Bankası Şeffaflığı: TCMB Örneği. *Maliye Dergisi*, (163), 138-161.
- Prieto, M. (2021). The Institutional Evolution of Central Banks and The Separation of Powers. *NYU Journal of Law & Liberty*, 14(2), 438-500.

- Salib, M. N., & Ghazaleh, M. A. (2025). *The Bank of England's Statutory Monetary Policy Objectives: A Historical and Legal Account* [Working Paper No. 1056]. Bank of England.
- Sayıştay Başkanlığı. (2024). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 2023 Yılı Sayıştay Düzenlilik Denetim Raporu*. Sayıştay Başkanlığı.
- Selgin, G. A. (1988). *The Theory of Free Banking: Money Supply Under Competitive Note İssue*. Rowman & Littlefield.
- Sönmez, Y., & Büyüközkök, M. (2024). Borsa İstanbul'da Yer Alan Aracı Kurumların Karlılık Düzeylerinin EDAS Yöntemi ile Karşılaştırılması. *Quantrade Journal of Complex Systems in Social Sciences*, 6(2), 183-193.
- Sönmez, Y., & Büyüközkök, M. (2025). *Evaluation of Financial Performances of Tourism Business Traded on Borsa Istanbul (BIST)*. In *Transformational Trends in Finance, Banking, and Economics* (pp. 153-165). Springer Nature.
- Taylor, J. B. (1995). The Monetary Transmission Mechanism: An Empirical Framework. *Journal of Economic Perspectives*, 9(4), 11-26.
- Tokel, Ö. F. (2012). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İç Denetim Fonksiyonu: COSO Modeli ve Uygulama*. (Uzmanlık Yeterlilik Tezi). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.
- Türkiye Cumhuriyeti. (1970). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu* (Kanun No. 1211, 14 Ocak 1970). *Resmî Gazete* (Sayı: 13409).
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2012). *Merkez Bankası Bağımsızlığı*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2013). *Parasal Aktarım Mekanizması*.
- Ugolini, S. (2020). *The Historical Evolution Of Central Banking*. In R. Edvinsson, T. Jacobson, & D. Waldenström (Eds.), *Sveriges Riksbank And The History Of Central Banking* (pp. 26-89). Cambridge University Press.
- Woodford, M. (2012). *Methods of Policy Accommodation At The Interest-Rate Lower Bound*. Proceedings – Economic Policy Symposium, Jackson Hole, Federal Reserve Bank of Kansas City, 185-288.

4. Bölüm

Merkez Bankası Politikalarının Ekonomiye Yayılmı

Merve UYGUR¹

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye’de parasal aktarım mekanizmasının teorik temellerini ve ülkeye özgü işleyiş dinamiklerini bütüncül biçimde ele almaktadır. Parasal aktarım mekanizması, merkez bankası politika kararlarının finansal sistem aracılığıyla reel ekonomi üzerindeki etkilerini açıklayan çok kanallı bir yapıdır. Faiz, kredi, varlık fiyatları, döviz kuru ve beklentiler/iletişim gibi temel aktarım kanalları hem literatür hem de Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) uygulamaları çerçevesinde incelenmiştir. Türkiye özelinde yüksek dolarizasyon, kısa vadeli sermaye hareketlerine duyarlılık, finansal derinliğin sınırlılığı ve kurumsal yapı gibi faktörler, aktarım mekanizmasının etkinliğini dönemsel olarak zayıflatmaktadır. Faiz ve kredi kanalları kısa vadeli tepkiler üretirken; varlık fiyatları ve beklentiler kanalları uzun vadeli etkiler yaratmaktadır. TCMB’nin geleneksel faiz aracı yanında rezerv opsiyon mekanizması, faiz koridoru ve likidite yönetimi gibi tamamlayıcı araçları kullanması, çok boyutlu aktarım sürecini desteklemektedir. Ampirik bulgular, Türkiye’de kredi kanalının asimetrik ve heterojen bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte banka ölçeği, kredi türü ve firma düzeyi politika etkisini farklılaştırmaktadır. Bu kapsamda para politikasının etkinliğini artırmak için finansal sistemin yapısal sağlamlığının güçlendirilmesi, iletişim stratejilerinin geliştirilmesi ve mikro düzeyde politika tasarımlarının hayata geçirilmesi önerilmektedir.

Abstract

This study offers a comprehensive analysis of the theoretical foundations and country-specific operational dynamics of the monetary transmission mechanism in Turkey. The mechanism refers to the multi-channel structure through which central bank policy decisions influence the real economy via the financial system. Key transmission Channels- interest rate, credit, asset prices, exchange rate, and expectations/communicator - are examined in the academic literature and the

¹ Öğretim Görevlisi, Kastamonu Üniversitesi,
muygur@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6918-4886.

policy practices of the Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT). In the Turkish context, structural factors such as high dollarization, sensitivity to short-term capital flows, limited financial depth, and institutional constraints periodically weaken the effectiveness of the transmission process. While the interest rate and credit channels tend to generate short-term responses, the asset price and expectations channels produce longer-term effects. The CBRT's complementary instruments- such as the reserve option mechanism, interest rate corridor, and liquidity management- alongside the traditional policy rate support a multidimensional transmission framework. Empirical findings reveal that the credit channel in Turkey operates in an asymmetric and heterogeneous manner. Moreover, variations in bank size, credit type, and firm-level financial fragility significantly alter the impact of monetary policy. In this context, enhancing the structural resilience of the economic system, improving central bank communication strategies, and implementing micro-level policy designs are recommended to strengthen the overall effectiveness of monetary policy.

GİRİŞ

Parasal aktarım mekanizması, merkez bankalarının uyguladığı para politikası kararlarının finansal sistem aracılığıyla reel ekonomi üzerinde nasıl etkiler doğurduğunu açıklayan temel bir çerçevedir. Bu mekanizma, para politikası araçlarının (politika faizi, zorunlu karşılık oranı, likidite yönetimi gibi) finansal piyasalara, özellikle faiz oranları, kredi koşulları ve varlık fiyatlarına, nasıl yansıdığını açıklamaktadır. Bu yansımanın ise toplam talep, üretim ve fiyatlar genel seviyesi gibi makroekonomik değişkenler üzerinde nasıl etkiler yarattığını ortaya koymaktadır (Bernanke & Gertler, 1995; Mishkin, 1996).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) temel amacı, fiyat istikrarını sağlamaktır. Bu amaç, 2001 finansal krizi sonrasında yürürlüğe giren 4651 sayılı Kanun değişikliğiyle yasal bir çerçeveye kavuşturulmuştur. Bu Kanun değişikliğiyle TCMB'ye para politikası araçlarını bağımsız olarak belirleme yetkisi verilmiştir (Resmî Gazete, 2001). 2002 yılından itibaren ise örtük enflasyon hedeflemesi uygulamasına geçilmiştir. Bu süreçte şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri ön plana çıkmıştır (TCMB, 2005a; TCMB, 2005b).

2001 krizi sonrası dönemde Türk bankacılık sisteminde kapsamlı bir yeniden yapılanma süreci yaşanmıştır. Sermaye yeterliliği, risk yönetimi ve kurumsal denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi, finansal istikrarı desteklemiştir. Bununla birlikte para politikası kararlarının reel ekonomiye aktarımını kolaylaştırmıştır (Akin, Aysan, & Yıldırım, 2009). Bu gelişmeler ve güçlendirmeler parasal aktarım mekanizmasının temel altyapısını güçlendirmiştir.

2008 küresel finansal krizi sonrasında ise TCMB, fiyat istikrarının yanı sıra finansal istikrarı da dikkate alan bir politika çerçevesi benimsemiştir. Bu dönemde geleneksel faiz aracı tek başına yeterli görülmemiştir. Bunun yanı sıra faiz koridoru uygulaması, rezerv opsiyon mekanizması (ROM) ve likidite yönetimi gibi tamamlayıcı araçlar da devreye alınmıştır (Kara, 2012; TCMB, 2013).

Ancak yüksek dolarizasyon oranı, kısa vadeli sermaye hareketlerine duyarlılık ve finansal piyasaların sınırlı derinliği gibi yapısal faktörler Türkiye’de parasal aktarım mekanizmasının işleyişinde zaman zaman gecikmelere ve asimetrik tepkilere neden olmuştur (TCMB, 2013). Bu nedenle, para politikası kararlarının faiz, kredi, beklenti, döviz kuru ve varlık fiyatı kanalları üzerinden ekonomiye nasıl aktarıldığını incelemek hem TCMB’nin politika yaklaşımını hem de finansal sistemin yapısal dinamiklerini anlamak açısından önemlidir.

İlerleyen bölümlerde söz konusu parasal aktarım kanallarının kuramsal çerçevesi ve Türkiye deneyimi ele alınacaktır.

1. PARASAL AKTARIM MEKANİZMASININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Parasal aktarım mekanizması, merkez bankası kararlarının (örneğin politika faizi, zorunlu karşılık oranları, likidite yönetimi araçları gibi) finansal araçlar ve varlık fiyatları üzerinden reel ekonomiye nasıl etki ettiğini açıklayan çok kanallı bir yapıdır. Bu mekanizma faiz oranı, döviz kuru, hisse senedi ve konut fiyatları gibi göstergeler ile kredi koşulları, tüketim ve yatırım kararlarını etkileyerek toplam talebi ve fiyatlar genel seviyesini şekillendirmektedir (Mishkin, 1996).

1.1. Aktarım Kanallarının Sınıflandırılması

Teorik literatürde parasal aktarım kanalları genellikle faiz, kredi (banka kredi ve bilanço alt kanalları), varlık fiyatları, döviz kuru ve beklentiler/iletişim başlıkları altında sınıflandırılmaktadır. Bu kanallara ait özet bilgiler aşağıda yer almaktadır:

- 1. Faiz Kanalı:** Mishkin (1996), politika faizindeki değişimlerin kısa vadeli piyasa faizleri ve beklentiler yoluyla uzun vadeli reel faizlere yansıdığını ve bunun tüketim ile yatırım kararlarını etkilediğini vurgulamaktadır.
- 2. Kredi Kanalı:** Bernanke ve Gertler (1995), bilgi asimetrisi ve dış finansman maliyetlerinin para politikasının bankaların kredi arzı (banka kredi kanalı) ile borçluların bilanço gücü (bilanço kanalı) üzerinden reel faaliyetleri nasıl şekillendirdiğini göstermektedir.

3. **Varlık Fiyatları Kanalı:** Faiz değişimlerinin hisse senedi, tahvil ve gayrimenkul fiyatlarını etkileyerek servet ve teminat değerleri üzerinden toplam talebi değiştirmesiyle işlemektedir (Taylor, 1995; Mishkin, 1996).
4. **Döviz Kuru Kanalı:** Faiz farklarının sermaye akımları ve döviz kuru yoluyla iç fiyatlar ile net dış talep üzerindeki etkilerini açıklamaktadır. Bu kanalın etkisi, özellikle yüksek dolarizasyon ortamlarında artan bilanço etkileri nedeniyle farklılaşmaktadır (Levy-Yeyati & Sturzenegger, 2006; TCMB, 2013).
5. **Beklentiler / İletişim Kanalı:** Yeni Keynesyen yaklaşım, beklentiler kanalını para politikasının merkezine yerleştirmiştir. Woodford (2003, ss. 15–50, 530–650), ekonomik aktörlerin geleceğe ilişkin beklentilerinin politika etkilerini belirlediğini ve merkez bankası iletişiminin reel faiz kadar güçlü bir aktarım aracı haline geldiğini savunmaktadır. Svensson (2015) ise faiz oranlarının sıfıra yakın düzeylerde olduğu durumlarda (sıfır alt sınır koşulu) ileri yönlendirme politikalarının para politikasının etkinliğini artırdığını göstermektedir.

Aktarım mekanizmasının işleyişi, sadece hangi kanalların aktif olduğuna değil, bu kanalların etkilerinin ekonomiye ne kadar hızlı ve güçlü yansıdığına da bağlıdır.

❖ **Inside lag:** Karar alma süresini ifade eder

❖ **Outside lag:** Politika kararlarının ekonomiye yansıma süresidir.

Beklentiler kanalı genellikle daha hızlı etkiler yaratırken bilanço kanalı ve yatırım kararları uzun vadeli gecikmeler gösterebilmektedir (Mishkin, 1996; Eggertsson & Woodford, 2003). Ayrıca aktarım mekanizmasının etkililiği finansal sistemin derinliği, dolarizasyon düzeyi, vade uyumsuzlukları ve kurumsal güvenilirlik gibi ülkeye özgü faktörlere bağlıdır (Taylor, 1995; TCMB, 2013).

1.2. Politika Tasarımı Açısından Çıkarımlar

Bu teorik çerçeveden hareketle politika tasarımı açısından çıkarımlar literatürde de vurgulandığı üzere (Mishkin, 1996; Woodford, 2003; Kara, 2012; TCMB, 2013) üç ana başlık altında özetlenebilir:

- i. **Çok Kanallı Yapı:** Parasal aktarım mekanizması çok kanallı bir süreçtir. Faiz, kredi, varlık fiyatı, döviz kuru ve beklenti kanalları arasındaki etkileşimler politika sonuçlarını belirlemektedir (Mishkin, 1996; Taylor, 1995).

- ii. **İletişim ve Şeffaflık:** Merkez bankasının iletişim stratejisi ve şeffaflığı, özellikle beklentiler kanalı üzerinden aktarımın etkinliğini artırmaktadır. Woodford (2003) ve Svensson (2015), iletişimin ve ileri yönlendirmenin sıfır alt sınır koşullarında bile politika etkisini sürdürebildiğini göstermektedir.
- iii. **Ülke-Özgü Faktörler:** Dolarizasyon, dışa açıklık ve finansal derinlik gibi ülkeye özgü yapısal faktörler, para politikası araçlarının seçimini ve aktarım mekanizmasının etkisini doğrudan etkilemektedir. Levy-Yeyati ve Sturzenegger (2006), finansal dolarizasyonun para politikasının etkinliğini sınırladığını ve bilanço etkileri yoluyla kırılganlık yarattığını vurgularken, TCMB (2013) Türkiye’deki aktarım mekanizmasının bu özgün yapısal koşullara göre şekillendiğini göstermektedir. Kara (2012) ise Türkiye’de rezerv opsiyon mekanizması ve faiz koridoru gibi geleneksel olmayan araçların bu koşullara yanıt verecek biçimde tasarlandığını belirtmektedir.

2. PARASAL AKTARIM KANALLARI

Parasal aktarım mekanizmasının işleyişi, merkez bankalarının aldığı politika kararlarının hangi kanallar üzerinden reel ekonomiye yansıdığına bağlıdır. Literatürde bu kanallar, para politikasının finansal sistem aracılığıyla reel ekonomiye nasıl aktarıldığını açıklayan başlıca mekanizmalar olarak tanımlanmaktadır. Her kanal, farklı bir aktarım sürecini temsil etmekte ve ülkelerin finansal yapıları, kurumsal düzenlemeleri ve makroekonomik koşulları çerçevesinde farklı ağırlıklara sahip olabilmektedir (Mishkin, 1996; Bernanke & Gertler, 1995).

Bu bölümde parasal aktarım mekanizmasının temel kanalları ayrı alt başlıklar altında incelenecek olup her bir kanalın teorik işleyişi, literatürdeki yeri ve Türkiye kapsamındaki görünümü tartışılacaktır. Özellikle faiz, kredi, varlık fiyatları, döviz kuru ve beklentiler/iletişim kanalları üzerinde durularak para politikasının ekonomiye nasıl yayıldığı sistematik bir biçimde ortaya konulacaktır.

2.1. Faiz Kanalı

Faiz kanalı, parasal aktarım mekanizmasının en temel ve geleneksel boyutunu oluşturmaktadır. Bu kanalın işleyişi, para politikasındaki faiz değişimlerinin finansal piyasalara kademeli biçimde yansımaya dayanmaktadır. Merkez bankasının politika faizinde yaptığı bir değişiklik, öncelikle kısa vadeli piyasa faiz oranlarını etkilemektedir. Bu değişim, beklentiler ve vade yapısı aracılığıyla uzun vadeli nominal ve reel faiz oranlarına aktarılmaktadır. Uzun vadeli reel faizlerdeki artış kredi maliyetini yükselterek yatırım ve dayanıklı tüketim

harcamalarını sınırlandırmaktadır. Faiz oranlarındaki düşüş ise ters yönde etki yaratarak toplam talebi, dolayısıyla üretim ve fiyat düzeyini etkilemektedir (Mishkin, 1996; Taylor, 1995). Faiz kanalının etkinliği, finansal piyasaların derinliği, borçlanma yapısı, vade uyumsuzlukları ve kurumların finansal esnekliği gibi unsurlarla yakından ilişkilidir (Mishkin, 1996; Taylor, 1995; TCMB, 2013).

Bu süreçte faiz oranlarının finansal piyasalara geçiş hızı ve etkinliği, para politikasının reel ekonomi üzerindeki gecikmeli etkilerini belirleyen temel unsurlardan biridir. Politika faizindeki bir değişimin kısa vadeli faizlere ve oradan uzun vadeli reel faizlere aktarım süresi, ülkenin finansal derinliği, bankacılık sisteminin yapısı ve piyasa beklentilerinin istikrarına bağlı olarak farklılaşmaktadır (Kara, 2012; TCMB, 2013; Aydın, 2007). Türkiye’de özellikle 2000’li yılların başından itibaren finansal sistemin yeniden yapılandırılmasıyla birlikte faiz kanalının etkinliği artmıştır. Ancak yüksek dolarizasyon oranı ve kısa vadeli sermaye akımlarına duyarlılık, faiz geçişkenliğini dönemsel olarak sınırlamıştır (Akin, Aysan & Yıldırım, 2009; Levy Yeyati & Sturzenegger, 2006).

Kuramsal açıdan faiz kanalının birden fazla işleyiş biçimi bulunmaktadır.

İlk olarak yatırım maliyeti mekanizması, faiz oranlarındaki değişimlerin yatırım davranışları üzerindeki etkisini açıklamaktadır. Politika faizinde bir artış, firmaların ve hane halklarının kredi maliyetini yükselterek bazı yatırım projelerini kârlı olmaktan çıkarmaktadır. Bu durum, toplam yatırım harcamalarında azalmaya yol açmaktadır (Mishkin, 1996; Christiano, Eichenbaum & Evans, 1998). Tersine faiz oranlarındaki düşüş ise borçlanma maliyetlerini azaltarak yeni yatırımların finansmanını kolaylaştırır ve ekonomik büyümeyi desteklemektedir.

İkinci olarak, tüketim-servet (wealth) etkisi faiz oranları ile hanehalkı harcamaları arasındaki ilişkiyi tanımlamaktadır. Faiz oranlarının düşmesi, hisse senedi ve tahvil gibi varlıkların fiyatlarını yükselterek hane halkının net servetini artırıp tüketim eğilimini güçlendirmektedir. Buna karşılık, faiz oranlarının yükselmesi varlık değerlerini azaltarak servet etkisini zayıflatmaktadır ve toplam tüketimi sınırlandırmaktadır (Taylor, 1995; Ndubuisi, 2015). Bu mekanizma özellikle gelişmiş finansal piyasalarda güçlü biçimde işlerken, Türkiye gibi finansal varlık sahipliği oranının görece düşük olduğu ekonomilerde daha sınırlı etkiye sahiptir (TCMB, 2013; Levy Yeyati & Sturzenegger, 2006).

Üçüncü olarak, kredi kanalıyla etkileşim faiz kanalının kredi arzı üzerindeki dolaylı etkisini açıklamaktadır. Politika faizindeki artış bankaların fonlama maliyetlerini ve risk algılarını yükselterek kredi arzını daraltabilmektedir. Kredi arzındaki bu azalma ise yatırım ve tüketimi ikinci aşamada daha da kısıtlayarak para politikasının reel ekonomi üzerindeki etkisini güçlendirmektedir (Bernanke

& Gertler, 1995). Bernanke ve Gertler (1995), faiz değişimlerinin yatırım ve tüketim kararlarını sadece maliyet boyutuyla değil, aynı zamanda kredi koşulları üzerinden de etkilediğini vurgulamaktadır.

Bu çerçevede faiz kanalının etkisi, tek boyutlu bir mekanizma olmayıp yatırım, servet ve kredi dinamiklerinin birbirini tamamladığı çok yönlü bir aktarım sürecidir (Ndubuisi, 2015). Faiz kanalının etkinliği, hem finansal sistemin derinliği ve para politikası iletişiminin başarısı hem de ülkenin yapısal özellikleri (dolarizasyon, sermaye akımları duyarlılığı, finansal derinlik düzeyi) tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla, faiz oranlarındaki değişimlerin piyasa faizlerine ne ölçüde ve ne hızda yansıdığı, para politikasının reel ekonomi üzerindeki zamanlamasını doğrudan etkilemektedir.

2.2. Kredi Kanalı

Kredi kanalı, para politikasının reel ekonomi üzerindeki etkilerinin bankacılık sistemi aracılığıyla güçlendiğı bir aktarım mekanizmasını ifade etmektedir. Faiz kanalının doğrudan maliyet etkisini tamamlayan bu yaklaşım, finansal piyasalardaki bilgi asimetritleri, kredi piyasası aksaklıkları ve banka merkezli finansman yapısının önemini belirtmektedir (Bernanke & Blinder, 1988; Bernanke & Gertler, 1995). Temel varsayım, para politikasındaki değişimlerin bankaların bilançolarını, fonlama maliyetlerini ve risk algılarını etkileyerek kredi arzını şekillendirmesidir. Kredi arzındaki bu değişim firmaların yatırım ve üretim kararlarını, hanehalklarının tüketim davranışlarını ve dolayısıyla toplam ekonomik faaliyeti dolaylı olarak etkilemektedir. Dolayısıyla para politikası, faiz oranlarının yanı sıra kredi koşullarındaki değişim yoluyla da reel sektöre aktarılmaktadır.

Teorik açıdan kredi kanalının iki ana alt mekanizması bulunmaktadır:

1. **Banka kredi kanalı:** Merkez bankasının politika faizini, zorunlu karşılık oranlarını veya likidite yönetimi araçlarını değiştirmesi bankaların fonlama maliyetlerini ve bilançolarındaki likidite pozisyonlarını doğrudan etkilemektedir. Likiditedeki bu değişim, kredi arzında daralma veya genişleme şeklinde reel sektöre yansımaktadır (Bernanke & Blinder, 1988; Kashyap & Stein, 1997). Bu kapsamda küçük ölçekli ve likiditesi sınırlı bankaların para politikası şoklarına karşı kredi arzını daha hızlı ve daha büyük ölçüde ayarladığı ampirik olarak gösterilmiştir (Kashyap & Stein, 2000).
2. **Bilanço (net worth) kanalı:** Para politikasının varlık fiyatları, teminat değerleri ve borçluların gelirleri üzerindeki etkisi, firmaların özkaynak durumunu ve krediye erişim maliyetini belirlemektedir. Faiz oranlarındaki artış veya varlık fiyatlarındaki düşüş, firmaların net değerini azaltarak dış

finansman maliyetini yükseltmektedir. Bunun sonucunda yatırım ve istihdam kararlarında daralma gözlenmektedir (Bernanke & Gertler, 1989; Kiyotaki & Moore, 1997). Bilanço kanalı özellikle teminat değerinin kredi limitlerini belirlediği, borçlanma temelli ekonomilerde güçlü biçimde işlemektedir.

Banka kredi kanalı ve bilanço kanalı birlikte değerlendirildiğinde para politikası şoklarının reel ekonomi üzerindeki etkisinin finansal araçlar ve borçlular arasındaki etkileşimle büyütüldüğü bir **“finansal hızlandırıcı (financial accelerator)”** süreci ortaya çıkmaktadır (Bernanke, Gertler & Gilchrist, 1999). Bankalar kredi arzını daralttığına firmaların nakit akışı zayıflamakta olup kredi riskini artırarak finansal sıkılığı pekiştirmektedir. Bu doğrultuda para politikası, reel ekonomi üzerinde doğrusal olmayan ve kriz dönemlerinde kuvvetlenen etkiler üretmektedir.

Türkiye kapsamında bu mekanizmaların işleyişi 2001 sonrası dönemde belirginleşmiştir. Kriz sonrasında gerçekleştirilen yeniden sermayelendirme, denetim reformları ve banka konsolidasyon süreci, finansal istikrarı güçlendirerek TCMB’nin para politikası aktarım kapasitesini artırmıştır (Akin, Aysan & Yıldırım, 2009; Başçı, Özel & Sarıkaya, 2007). Bununla birlikte yüksek dolarizasyon oranı, vade uyumsuzlukları ve kısa vadeli dış borçlanma eğilimi kredi kanalının istikrarlı çalışmasını zaman zaman sınırlamaktadır (Kara, 2015; TCMB, 2013).

Aydın (2007), Türkiye’de kredi faizlerinin politika faizine geçişkenliğini incelemiş ve konut kredilerinde geçişkenliğin bire birden büyük, tüketici kredilerinde bire bir, ancak ticari kredilerde daha zayıf olduğunu göstermiştir. Bu sonuç, kredi kanalının tüketim tarafında daha etkin, yatırım tarafında ise daha kısıtlı işlediğine işaret etmektedir. Benzer şekilde Alp, Başçı, Kara ve Öğünç (2012), küçük ölçekli ve likiditesi düşük bankalarda kredi arzının politika faizine karşı daha duyarlı olduğunu bulmuşlardır. Bu bulgular, Türkiye’de kredi kanalının asimetrik bir yapıya sahip olduğunu diğer bir ifadeyle para politikası değişimlerinin tüm banka türlerinde aynı ölçüde etkili olmadığını göstermektedir.

Kredi kanalının etkinliği sadece para politikası kararlarının yönüyle değil, aynı zamanda finansal sistemin yapısal özellikleriyle de yakından ilişkilidir. Türkiye özelinde yapılan ampirik çalışmalar ve uluslararası literatür, bu ilişkinin dört temel yapısal unsur etrafında şekillendiğini göstermektedir:

- (i) **Banka Büyüklüğü ve Sermaye Yeterliliği:** Kashyap ve Stein (1997, 2000), ABD bankacılık sistemi üzerine yaptıkları çalışmalarda küçük ve düşük sermayeli bankaların para politikası şoklarına karşı kredi arzında daha güçlü tepki verdiğini göstermiştir. Bununla birlikte sermaye tamponu

yüksek büyük bankaların daha dayanıklı olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye özelinde ise Alp, Başçı, Kara ve Öğünç (2012), küçük bankaların TCMB politika faizine karşı daha yüksek duyarlılık sergilediğini göstermiştir.

(ii) Fonlama Kompozisyonu: Bernanke ve Blinder (1988) ile Kashyap ve Stein (2000), bankaların likidite yapısının para politikası geçişkenliğinde belirleyici olduğunu vurgulamıştır. TCMB (2013) Yıllık Raporu’nda da bankaların kısa vadeli ve döviz cinsi borçlanmalarının kredi arzı üzerindeki para politikası etkisini sınırladığı ifade edilmiştir.

(iii) Kredi Portföyü Yapısı: Aydın (2007), Türkiye’de kredi türlerine göre faiz geçişkenliğini incelemiş ve tüketici ile konut kredilerinin politika faizine yüksek duyarlılık gösterdiğini ve buna karşılık ticari kredilerde bu etkinin daha zayıf olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu, Christiano, Eichenbaum ve Evans (1998) tarafından geliştirilen “heterojen tepkiler” yaklaşımıyla örtüşmektedir.

(iv) Firma Düzeyi Kırılganlık: Kiyotaki ve Moore (1997), firmaların teminat değerindeki düşüşlerin dış finansmana erişimi zorlaştırarak kredi kanalını zayıflattığını ileri sürmüştür. Türkiye çerçevesinde Başçı, Özel ve Sarıkaya (2007), özellikle döviz açık pozisyonu olan firmaların dalgalı kur dönemlerinde krediye erişimde ciddi sıkışmalar yaşadığını göstermiştir.

Sonuç olarak, kredi kanalı para politikasının reel ekonomi üzerindeki etkilerini güçlendiren tamamlayıcı bir aktarım mekanizması olarak hem kuramsal hem de ampirik literatürde güçlü biçimde desteklenmektedir. Banka bilançoları, fonlama yapıları, kredi portföy kompozisyonu ve firma düzeyindeki finansal kırılganlıklar gibi unsurlar, kredi kanalının işleyişini belirleyen temel faktörlerdir. Türkiye kapsamında 2001 sonrası dönemde uygulanan yapısal reformlar kredi kanalının etkinliğini artırmış olsa da yüksek dolarizasyon, vade uyumsuzlukları ve dış borçlanma gibi kırılganlıklar bu mekanizmanın istikrarını zaman zaman sınırlamaktadır. Ampirik bulgular, kredi kanalının Türkiye’de asimetrik ve heterojen bir yapıya sahip olduğunu, özellikle banka ölçeği ve kredi türlerine göre farklı geçişkenlik düzeylerinin söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, para politikasının etkinliğini artırmak için finansal sistemin yapısal sağlamlığının güçlendirilmesi, kredi piyasasındaki kırılganlıkların azaltılması ve aktarım mekanizmasının işleyişine dair mikro düzeyde politika tasarımlarının geliştirilmesi kritik önemdedir.

2.3. Varlık Fiyatları Kanalı

Varlık fiyatları kanalı, para politikasının reel ekonomi üzerindeki etkilerini *servet, teminat ve beklenti* dinamikleri aracılığıyla aktaran bir mekanizmadır. Faiz oranlarındaki değişimler, hisse senedi, tahvil ve gayrimenkul gibi finansal ve reel varlıkların fiyatlarını doğrudan etkileyerek ekonomik birimlerin servet düzeyini, borçlanma kapasitesini ve yatırım kararlarını değiştirmektedir (Mishkin, 1996; Taylor, 1995). Bu kanal, özellikle finansal piyasaları gelişmiş ve hanehalkı portföylerinde finansal varlıkların payı yüksek olan ekonomilerde daha belirgin biçimde işlemektedir.

Bu mekanizmanın temelinde, varlık fiyatlarının hem hanehalkı hem de firmalar için birer ekonomik denge sinyali işlevi görmesi yer almaktadır. Faiz oranlarındaki değişim, finansal varlıkların bugünkü değerini ve dolayısıyla beklenen gelecekteki nakit akımlarını etkilemektedir. Varlık fiyatlarındaki oynamalar, bireylerin algılanan servet düzeyini, firmaların ise yatırım ve borçlanma kapasitesini yeniden tanımlamaktadır. Dolayısıyla para politikası, finansal fiyatlar aracılığıyla toplam talep, yatırım ve üretim üzerinde dolaylı ama güçlü bir aktarım mekanizması oluşturmaktadır (Tobin, 1969; Mishkin, 1996; Bernanke & Gertler, 1995).

Para politikasının sıkılaştırılmasıyla faiz oranlarının artması, iskonto oranı üzerinden varlıkların bugünkü değerini düşürüp hanehalkı servetini azaltmakta ve tüketim eğilimini zayıflamaktadır. Genişletici para politikası ise faiz oranlarını düşürerek varlık fiyatlarını yükseltmektedir. Bu yükseliş net servet ve teminat değerlerini artırıp tüketim ve yatırım harcamalarını teşvik etmektedir. Bu süreç literatürde *servet etkisi (wealth effect)* olarak tanımlanmaktadır. Servet etkisi, varlık fiyatlarındaki değişimlerin toplam talep üzerinde dolaylı ama önemli bir etki yarattığını göstermektedir (Ando & Modigliani, 1963; Mishkin, 1996).

Servet etkisiyle yakından ilişkili bir diğer mekanizma da *Tobin'in q Teorisi*'dir. Bu teoriye göre, firmaların yatırım kararları, piyasa değerleri ile sermaye maliyetleri arasındaki orana bağlıdır. Varlık fiyatlarının yükselmesi, firmaların piyasa değerini sermaye maliyetine göre artırarak yeni yatırımları daha kârlı hale getirmekte ve böylece genişletici para politikasının reel yatırımlar üzerindeki etkisini güçlendirmektedir (Tobin, 1969). Bu açıdan Tobin'in yaklaşımı, servet etkisinin firma bilançoları ve yatırım kararları üzerindeki yansımaları açıklayan tamamlayıcı bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir.

Varlık fiyatları kanalı yalnızca hanehalkı servetiyle sınırlı değildir. Bunun yanı sıra firmaların yatırım kararları üzerinde de *"teminat etkisi (collateral effect)"* yoluyla önemli rol oynamaktadır. Kiyotaki ve Moore (1997), varlık fiyatlarındaki düşüşün firmaların bilançolarında teminat değerini azaltarak krediye erişimi zorlaştırdığını ve bunun yatırım harcamalarında daralmaya yol açtığını

belirtmektedir. Dolayısıyla, varlık fiyatları kanalının işleyişi çoğu zaman bilanço kanalıyla iç içe geçmektedir.

Türkiye özelinde, varlık fiyatları kanalının etkisi görece sınırlı olmakla birlikte, finansal derinleşme, konut piyasasının büyümesi ve bireysel emeklilik sisteminin yaygınlaşmasıyla birlikte son yıllarda önem kazanmıştır (Kara, 2012; TCMB, 2013). Bununla birlikte Sönmez ve Büyüközkök (2025) tarafından yapılan çalışmada, Borsa İstanbul'da para politikası kararlarının hisse senedi fiyatları üzerinde anlamlı etkiler yarattığı tespit edilmiştir. Ayrıca, Sönmez ve Büyüközkök (2024) çalışması aracı kurumların kârlılık düzeylerini EDAS yöntemiyle analiz ederek sermaye piyasası aktörlerinin performans farklılıklarını ortaya koymuştur ki bu da varlık fiyatları kanalının kurumsal aktörler düzeyinde de işlediğine işaret etmektedir. Ancak yüksek dolarizasyon oranı ve finansal varlık sahipliğinin düşük düzeyi, bu kanalın toplam talep üzerindeki etkisini sınırlamaktadır.

2.4. Döviz Kuru Kanalı

Döviz kuru kanalı, para politikasının yalnızca iç talep ve faiz oranları üzerindeki etkileriyle sınırlı kalmayıp, döviz kurları aracılığıyla dış ticaret dengesi, sermaye hareketleri ve finansal istikrar üzerinde etkiler yarattığı bir aktarım mekanizmasıdır. Para arzı veya politika faizinde yapılan değişiklikler, ulusal para biriminin değerini etkileyerek ihracat ve ithalat fiyatları, sermaye giriş-çıkışları ve döviz cinsi borçların bilanço değerleri üzerinde zincirleme sonuçlar doğurmaktadır (Obstfeld & Rogoff, 1996, s. 468–475; Mishkin, 1996). Bu yönüyle döviz kuru kanalı, özellikle dışa açık ve finansal dolarizasyon düzeyi yüksek ekonomilerde para politikasının reel ekonomiye aktarımında önemli bir rol oynamaktadır.

Dornbusch'un (1976) *overshooting modeli*, varlık piyasalarının mal piyasalarına göre çok daha hızlı uyum sağlaması ve rasyonel beklentiler koşulunda, para politikası şoklarının döviz kurunu kısa dönemde denge değerinin ötesine hareket ettirebileceğini; bu ilk aşırı tepkinin zamanla fiyatlar uyumlandıkça geri döndüğünü göstermektedir. Bu mekanizma, beklentiler ve fiyat ayarlama hızının para politikasının döviz kuru üzerindeki kısa vadeli etkilerini belirleyen en temel unsurlar olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla döviz kuru kanalının kısa dönemdeki gücü, yalnızca faiz farklarına değil; piyasa beklentilerine ve fiyat ayarlama hızına da bağlıdır. Bu beklenti temelli tepki, para politikasının diğer aktarım kanallarıyla güçlü bir etkileşim yaratmaktadır.

Dış ticaret fiyatları kanalı, döviz kurundaki değişimlerin ithalat ve ihracat fiyatları üzerinden toplam talep ve fiyat düzeyini etkilemesiyle çalışmaktadır. Politika faizindeki artış, yerli paranın değerlenmesine yol açarak ihracatın rekabet

gücünü zayıflatıp ithalatı ucuzlatmaktadır. Bununla birlikte genişletici para politikası sonucu ulusal paranın değer kaybetmesi ihracatı teşvik ederek ithalatı sınırlamaktadır. Bunun sonucunda toplam talebi artırmaktadır. Obstfeld ve Rogoff'un (1996, s. 470–478) ortaya koyduğu açık ekonomi modeline göre, bu süreç "*J-eğrisi*" etkisiyle kısa vadede dış dengeyi bozsa da fiyat esnekliğinin artmasıyla orta vadede iyileşme sağlamaktadır. Döviz kurunun fiyatlara yansıma derecesi, diğer bir ifadeyle *kur geçişkenliği* (*exchange rate pass-through*), özellikle ithal girdi payı yüksek ekonomilerde enflasyon dinamiklerinin ana belirleyicilerinden biridir (Taylor, 1995).

Sermaye akımları kanalı, faiz oranı farklılıklarının uluslararası portföy tercihlerinde yarattığı kaymalar yoluyla döviz piyasasını etkilemektedir. Obstfeld ve Rogoff'un (1996, s. 480–490) modelinde, politika faizindeki değişim kısa vadede sermaye giriş veya çıkışlarını tetikleyerek döviz kurunda dalgalanmalar yaratmaktadır. Yüksek faiz oranı yerli para varlıklarını cazip hale getirerek döviz girişini ve ulusal paranın değerlenmesini sağlarken, düşük faiz oranı ise sermaye çıkışı ve değer kaybına neden olmaktadır. Bu süreç, Türkiye gibi finansal serbestleşme sonrası yüksek sermaye hareketliliğine sahip ekonomilerde kur oynaklığının ve makroekonomik dalgalanmaların temel kaynaklarından biridir (Kara, 2012).

Bilanço ve finansal kanal, döviz kurundaki değişimlerin döviz cinsi borcu yüksek banka ve firmaların net değerleri üzerindeki etkisine dayanmaktadır. Kurun hızla değer kaybetmesi, yabancı para yükümlülüklerin ulusal para cinsinden değerini artırarak bilançolarda bozulmaya ve kredi arzında daralmaya yol açmaktadır (Obstfeld & Rogoff, 1996, s. 496–500). Bu durum finansal istikrar açısından özellikle yüksek dolarizasyon ve kısa vadeli dış borçluluk seviyesine sahip ekonomilerde ciddi kırılganlıklar yaratmaktadır. Türkiye örneğinde, 2001 sonrası dönemde enflasyon hedeflemesi rejimine geçilmesiyle döviz kuru doğrudan hedef değişken olmaktan çıkmış olsa da politika aktarımında tamamlayıcı bir unsur olmayı sürdürmüştür (TCMB, 2013).

Sonuç olarak, döviz kuru kanalı para politikasının dışa açık ekonomilerdeki etkilerini dış ticaret fiyatları, sermaye hareketleri ve bilançolar aracılığıyla reel sektöre aktaran çok boyutlu bir mekanizmadır. Türkiye'de bu kanalın etkinliği finansal serbestleşme, yüksek ithalat bağımlılığı ve dolarizasyon düzeyine bağlı olarak dönemsel farklılıklar göstermektedir. Kur geçişkenliğinin yüksek, sermaye akımlarının oynak olduğu ve bilançoların döviz yükümlülüğü altında olduğu dönemlerde, para politikasının aktarımı asimetrik ve kırılgan hale gelmektedir (Kara, 2012; Obstfeld & Rogoff, 1996).

2.5. Beklentiler / İletişim Kanalı

Beklentiler ve merkez bankası iletişimi, modern para politikası aktarım mekanizmasının stratejik bileşenlerinden biridir. Bu kanal, ekonomik aktörlerin geleceğe ilişkin faiz, enflasyon ve büyüme beklentilerinin merkez bankası mesajları, kararları ve kurumsal uygulamalar tarafından nasıl şekillendirildiğini ortaya oymaktadır. Bu beklentilerin yatırım, tüketim ve fiyatlar üzerinde nasıl etkiler yarattığını açıklamaktadır (Woodford, 2003; Clarida, Gali & Gertler, 1999; Geraats, 2002). Yeni Keynesyen yaklaşım, beklentiler kanalını para politikasının merkezine yerleştirerek politika faizinin hem mevcut koşulları hem de ekonominin beklenen faiz ve enflasyon oranlarını etkilediğini göstermektedir (Woodford, 2003; Eggertsson & Woodford, 2003).

Beklentiler kanalının temelinde, merkez bankasının iletişim gücüyle yönlendirilen rasyonel beklentiler yer almaktadır. Bu kapsamda dört temel mekanizma öne çıkmaktadır:

- (i) **İleri Yönlendirme (Forward Guidance):** Merkez bankasının gelecekteki politika niyetlerini açık ve tutarlı biçimde açıklaması, ekonomik aktörlerin reel faiz ve enflasyon beklentilerini doğrudan etkilemektedir. Böylece zaman ve vade profiline ilişkin belirsizlik azalarak mevcut finansal koşullar şekillenmektedir (Svensson, 2015; Eggertsson & Woodford, 2003).
- (ii) **Güven ve İnanç Mekanizması:** Merkez bankasının kurumsal tutarlılığı ve güvenilirliği, beklenti oluşumunda belirleyicidir. Şeffaflık, hesap verebilirlik ve hedef istikrarı, piyasa aktörlerinin politika mesajlarına güvenini artırarak beklentilerin istenen yönde hızla oluşmasını sağlamaktadır (Geraats, 2002; Blinder et al., 2008).
- (iii) **Fiyatlama Davranışları:** Beklentilere dayalı yatırım, üretim ve ücret kararları kısa dönemde reel ekonomi üzerinde, uzun dönemde ise enflasyon oranları üzerinde etkili olmaktadır. Beklentilerin sabitlenmesi, dışsal şokların enflasyon geçişkenliğini azaltmaktadır (Woodford, 2003; Clarida vd., 1999).
- (iv) **Koordinasyon etkisi:** Merkez bankası iletişimi, finansal araçlar, hanehalkı ve firmalar arasındaki koordinasyonu destekleyerek kredi koşulları, varlık fiyatları ve döviz kuru beklentileri yoluyla ikinci dereceden etkiler yaratmaktadır (Bernanke & Gertler, 1995; Blinder et al., 2008).

Merkez bankasının iletişim stratejisinde *açıklık ve şeffaflık* büyük önem taşımaktadır. Politika hedeflerinin, karar alma sürecinin ve ekonomik beklentilerin düzenli biçimde kamuoyuyla paylaşılması, piyasa katılımcılarının merkez bankasının yönlendirmelerine güven duymasını sağlayarak beklenti kanalının etkinliğini artırmaktadır (Geraats, 2002). Bu sürecin başarılı olabilmesi için mesajların tutarlılığı da önemlidir. Sık sık değişen veya belirsiz ifadeler

içeren açıklamalar, piyasa beklentilerinde dalgalanmalara yol açabilmektedir. Bununla birlikte tutarlı, öngörülebilir ve iyi yapılandırılmış iletişim, piyasa fiyatlamasında istikrarı desteklemektedir (Blinder, Ehrmann, Fratzscher De Haan & Jansen, 2008).

Dahası politika kararlarının açıklanma *zamanlaması ve içeriği* de beklenti yönetiminde belirleyicidir. Karar öncesinde ve sonrasında yapılan açıklamalar, gelecekteki politika yönüne dair açık sinyaller verdiğinde ekonomik aktörlerin belirsizlik algısı azalarak karar alma süreçleri daha öngörülebilir hale gelmektedir (Svensson, 2015). Merkez bankalarının kullandığı *ileri yönlendirme (forward guidance)* biçimleri de bu noktada önem arz etmektedir. Zaman bazlı (time-based) veya durum bazlı (state-based) yönlendirme seçenekleri, ülkenin kurumsal güvenilirliği ve makroekonomik koşullarına bağlı olarak farklı risk ve sonuçlar doğurabilmektedir (Eggertsson & Woodford, 2003).

3. TÜRKİYE’DE PARASAL AKTARIM MEKANİZMASI

Türkiye’de parasal aktarım mekanizmasının işleyişi, ekonomik yapının dışa açıklık düzeyi, finansal derinlik, bankacılık sistemi kompozisyonu ve merkez bankası politikalarının güvenilirliği gibi yapısal unsurlar tarafından şekillenmektedir. 2001 krizi sonrasında uygulamaya konulan *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*, finansal sistemin yeniden yapılandırılmasını sağlamıştır. TCMB’nin araç bağımsızlığı artırılmış ve fiyat istikrarı hedefi para politikasının temel amacı olarak kurumsallaşmıştır (Kara, 2012). Bu dönemde kısa vadeli sermaye hareketlerine açıklığın artması, finansal dolarizasyonun yüksek seyretmesi ve ithal girdi bağımlılığı, aktarım mekanizmasının etkinliğini doğrudan etkilemiştir. Dolayısıyla, Türkiye’de para politikası kararlarının reel ekonomiye yansımaya biçimi, gelişmiş ülkelerdeki geleneksel aktarım çerçevesinden farklı olarak finansal istikrar-kur oynaklığı-beklenti dinamikleri etkileşiminde şekillenmektedir (Başçı & Kara, 2011; TCMB, 2013).

Bu bölümde, Türkiye’de parasal aktarım mekanizmasının temel kanallar üzerinden nasıl işlediği sistematik biçimde ele alınacaktır.

3.1. Faiz Kanalının İşleyişi

Faiz oranı kanalı, para politikasının reel faizler üzerinden toplam talebi ve üretimi etkilemesini temel almaktadır. Politika faizinde yapılan değişiklikler, kısa vadeli piyasa faizleri aracılığıyla kredi ve mevduat faizlerine yansiyarak tüketim ve yatırım kararlarını etkilemektedir (Mishkin, 1996; Taylor, 1995). Fakat Türkiye’de bu kanalın etkinliği, finansal piyasaların derinliği ve kredi faizlerinin politika faizine duyarlılığına bağlı olarak dönemsel farklılık göstermektedir.

2001 sonrası dönemde bankacılık sektörünün yeniden sermayelendirilmesi faiz geçişkenliğini güçlendirmiştir. Ancak yüksek dolarizasyon ve enflasyon beklentilerindeki dalgalanmalar reel faiz sinyalinin netliğini azaltmıştır. Özellikle 2010 sonrası dönemde politika faizinin yanında faiz koridoru ve likidite yönetimi araçlarının yoğun kullanımı, faiz kanalının aktarımını karmaşıklaştırmıştır. Bu durum ise piyasa aktörleri için politika yönü konusunda belirsizlik yaratmıştır (Kara, 2012; TCMB, 2013). Bu belirsizlik ise faiz kanalının Türkiye’de kısa vadede nominal, orta vadede beklenti temelli bir yapıya evrildiğini göstermektedir.

3.2. Kredi ve Bilanço Kanalının İşleyişi

Türkiye’de finansal sistemin büyük ölçüde banka merkezli yapısı nedeniyle, kredi kanalı parasal aktarımın önemli bileşenlerinden biridir. Politika faizindeki değişim, bankaların fonlama maliyetlerini etkileyerek kredi arzında daralma veya genişleme yaratmaktadır (Bernanke & Gertler, 1995). Dahası bilanço kanalı aracılığıyla, firmaların net değerindeki değişimler dış finansman maliyetlerini ve yatırım davranışlarını belirlemektedir (Kiyotaki & Moore, 1997).

Ampirik çalışmalar, para politikası sıkılaştırmasının kredi arzını özellikle küçük ve likiditesi zayıf bankalarda daha güçlü biçimde etkilediğini göstermektedir (Alp, Başçı, Kara & Kıvılcım, 2010). Bu ise banka büyüklüğü ve sermaye yeterliliği gibi mikro düzey faktörlerin aktarım mekanizmasında belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan, bilançolarda döviz cinsi borçluluğun yüksekliği, kur şokları karşısında kredi kanalı etkisinin asimetrikleşmesine neden olmaktadır (Başçı, Özel ve Sarıkaya, 2007).

3.3. Döviz Kuru Kanalının İşleyişi

Döviz kuru kanalı, para politikasının dışa açık ekonomilerde sermaye akımları, dış ticaret fiyatları ve bilançolar aracılığıyla reel sektöre yansımaları açıklamaktadır (Obstfeld & Rogoff, 1996). Politika faizindeki bir artış, ulusal paranın değerlendirilmesine neden olarak ihracatın rekabet gücünü azaltmakta, ithalatı ucuzlatmaktadır. Buna karşılık genişletici para politikası, ulusal paranın değer kaybı yoluyla ihracatı teşvik etmekte, toplam talebi artırmaktadır.

Türkiye’de bu mekanizma, yüksek ithalat bağımlılığı ve döviz cinsi borçlanmanın yaygınlığı nedeniyle çift yönlü etki yaratmaktadır. Döviz kurundaki değer kaybı kısa dönemde dış ticaret dengesini iyileştirici etki yaratmaktadır. Ancak hem ithal girdi fiyatları üzerinden hem de maliyet yönünden enflasyonist baskı oluşturmaktadır. Bu nedenle döviz kuru hem aktarım aracı hem de politika kısıtı işlevi görmektedir (Obstfeld & Rogoff, 1996; Kara, 2012; TCMB, 2013).

Dornbusch'un (1976) overshooting modeli, Türkiye gibi fiyat katılığı yüksek ve sermaye hareketliliği güçlü ekonomilerde kur dinamiklerini açıklamada önemli bir teorik referans sağlamaktadır. Bu modele göre para politikası şokları kısa dönemde döviz kurunun denge değerinin aşmasına neden olmaktadır. Fiyatların zamanla uyum sağlamasıyla dengeye dönüş gerçekleşmektedir. Bu kapsamda döviz kuru kanalının etkinliği Türkiye'de büyük ölçüde beklentilerin istikrarı ve TCMB iletişiminin güvenilirliği ile belirlenmektedir (Kara, 2012; TCMB, 2013).

3.4. Varlık Fiyatları Kanalının İşleyişi

Varlık fiyatları kanalı, para politikasının finansal ve reel varlık fiyatları üzerindeki etkileri yoluyla toplam talep ve serveti değiştirmesini ifade etmektedir. Faiz oranlarının düşmesi, hisse senedi ve gayrimenkul fiyatlarını artırarak hanehalkı servetini yükseltip tüketim eğilimini ve yatırım talebini güçlendirmektedir (Ando & Modigliani, 1963; Mishkin, 1996).

Türkiye'de bu kanal, ağırlıklı olarak konut fiyatları üzerinden işlemektedir. Sermaye piyasalarının görece derin olmaması nedeniyle finansal varlık fiyatları aracılığıyla aktarım sınırlı kalırken konut fiyatlarındaki değişim hem servet hem teminat etkisi yoluyla kredi genişlemesini etkilemektedir. Özellikle 2010 sonrası dönemde konut kredilerinin toplam kredi hacmi içindeki payının artması, varlık fiyatları kanalının Türkiye'deki önemini güçlendirmiştir (Kara, 2012; TCMB, 2013).

3.5. Beklentiler / İletişim Kanalının İşleyişi

Beklentiler kanalı, modern para politikası çerçevesinde aktarım mekanizmasının merkezinde yer almaktadır. Merkez bankasının iletişim politikaları, ekonomik aktörlerin gelecekteki faiz ve enflasyon beklentilerine etki ederek yatırım ve fiyatlama kararlarını yönlendirmektedir (Woodford, 2003).

Türkiye'de ise beklentiler kanalının etkinliği, merkez bankası iletişiminin şeffaflığı ve kurumsal güvenilirliğine bağlıdır. Özellikle ileri yönlendirme (forward guidance) uygulamaları, belirsizliği azaltarak finansal koşulları önceden şekillendirme potansiyeline sahiptir. Ancak kur şokları ve politika değişkenliğinin yüksek olduğu dönemlerde beklentilerin sabitlenmesi zorlaşmaktadır. Bunun sonucunda para politikasının kredibilitesi zayıflatılmaktadır (Svensson, 2015; Kara, 2012).

Dolayısıyla Türkiye'de beklentiler kanalının etkinliğini artırmak için şeffaf, öngörülebilir ve tutarlı iletişim stratejileri geliştirilmesi gerekmektedir. Bu durum, fiyat istikrarı hedefinin uzun dönemli güven inşası yoluyla desteklenmesini zorunlu kılmaktadır (Geraats, 2002).

Türkiye’de parasal aktarım mekanizmasının işleyişi hem teorik kanalların varlığıyla hem de bu kanalların ülkeye özgü yapısal koşullar altında nasıl çalıştığıyla belirlenmektedir. Faiz, kredi, varlık fiyatları, döviz kuru ve beklentiler iletişim gibi aktarım yolları, Türkiye ekonomisinin yukarıda belirtilen nedenlerden doğrudan etkilenmektedir. Aşağıdaki Tablo 1, bu kanalların teorik işleyişini ve Türkiye’ye özgü ampirik bulgularla nasıl biçimlendiğini karşılaştırmalı biçimde sunmaktadır. Dahası TCMB’nin para politikası stratejilerinin hangi mekanizmalar üzerinden reel ekonomiye yansıdığını sistematik biçimde ortaya koymaktadır.

Tablo 1: Türkiye’de Parasal Aktarım Mekanizması

Aktarım Kanalı	Teorik İşleyiş	Türkiye’ye Özgü Özellikler ve Bulgular
Faiz Kanalı	Politika Faizindeki Değişim → Kısa Vadeli Faizler → Uzun Vadeli Reel Faizler → Tüketim ve Yatırım Kararları	✓ Faiz geçişkenliği konut ve tüketici kredilerinde yüksek, ticari kredilerde sınırlı (Aydın, 2007). ✓ Yüksek dolarizasyon ve kısa vadeli sermaye akımları faiz kanalının etkinliğini dönemsel olarak zayıflatmaktadır (Akin vd., 2009; TCMB, 2013)
Kredi Kanalı	Para Politikası → Banka Fonlama Maliyeti ve Bilançolar → Kredi Arzı → Yatırım ve Tüketim	✓ Küçük ve düşük sermayeli bankalar daha duyarlıdır (Alp vd.,2012). ✓ Döviz açık pozisyonu olan firmalar kur şoklarına karşı kırılgandır (Başçı vd., 2007). ✓ Kredi hacmi, ekonomik büyüme dönemlerinde hızla artarken daralma dönemlerinde keskin biçimde azalmaktadır. Bu da dalgalanmaları artırıcı bir etki yaratmaktadır (TCMB, 2013)
Varlık Kanalı	Faiz Değişimleri → Varlık Fiyatları (Hisse, Konut) → Servet ve Teminat Etkisi → Harcamalar	✓ Finansal varlık sahipliği düşük olduğundan kanalın etkisi sınırlıdır (TCMB, 2023; TCMB, 2024). ✓ Konut fiyatları üzerinden krediye erişim ve toplam talep etkilenmektedir (Kara, 2012; TCMB, 2013)
Döviz Kuru Kanalı	Faiz Farkları → Döviz Kuru Değişimi → Dış Ticaret ve Firmaların Bilançoları	✓ Döviz borcu yüksek firmalar kur artışında zarar görmektedir (Başçı vd., 2007; Obstfeld & Rogoff, 1996).
Beklentiler İletişim Kanalı	Merkez Bankası İletişimi → Piyasa Beklentileri → Karar Alma Süreçleri	✓ TCMB’nin iletişim araçları (PPK özetleri, enflasyon raporları) beklentileri yönlendirmede etkilidir (TCMB, 2005a; TCMB, 2005b). ✓ Enflasyon yüksekken beklentileri sabitlemek zorlaşmaktadır (Svensson, 2015; Woodford, 2003).

Kaynak: Yazar tarafından ilgili literatür ve raporlar temel alınarak oluşturulmuştur.

4. SONUÇ ve POLİTİKA ÖNERİLERİ

Parasal aktarım mekanizması, merkez bankası kararlarının finansal piyasalar aracılığıyla reel ekonomi üzerindeki etkilerini açıklamaktadır. Türkiye’de bu mekanizmanın işleyişi hem yapısal hem de konjonktürel faktörlere bağlı olarak dönemsel farklılıklar göstermektedir. Finansal serbestleşme sonrası artan sermaye hareketliliği, yüksek dolarizasyon oranı, kısa vadeli dış borçlanma eğilimi ve ithalat bağımlılığı, para politikasının etkilerinin hem hızını hem de yönünü belirleyen temel unsurlar hâline gelmiştir (Kara, 2012; TCMB, 2013). Bu kapsamda Türkiye’de para politikasının aktarım mekanizması çok kanallı bir yapıya sahiptir. Bu durum ise kanalların birbiriyle etkileşim içinde çalıştığını göstermektedir.

Ayrıca Türkiye’de parasal aktarım mekanizmasının genel değerlendirmesine bakıldığında faiz, kredi ve döviz kuru kanallarının ekonomide kısa vadeli tepkiler ürettiği buna karşılık varlık fiyatı ve beklentiler kanalları orta ve uzun vadede para politikası etkilerini şekillendirdiği görülmektedir. Bu nedenle TCMB’nin, farklı aktarım kanallarını eş zamanlı ve uyumlu biçimde kullanarak politika etkisini bütüncül şekilde yönetmesi gerekmektedir.

Yukarıda aktarılan Türkiye ekonomisinin mevcut koşulları ve aktarım mekanizmasının işleyişine dair bulgular doğrultusunda aşağıda sunulan politika önerileri hem etkinliği artırmak hem de makroekonomik istikrarı güçlendirmek amacıyla geliştirilmiştir.

- (i) Finansal Derinliğin Artırılması:** Yerli para cinsinden borçlanma araçlarının çeşitlendirilmesi ve tahvil piyasalarının derinleştirilmesi faiz kanalının etkinliğini artıracaktır.
- (ii) Makro ihtiyati Politikaların Güçlendirilmesi:** Banka likidite yönetimi, kredi büyümesi ve döviz pozisyonlarına yönelik hedefli düzenlemeler, kredi ve döviz kuru kanallarında istikrarı destekleyecektir.
- (iii) Dolarizasyonla Mücadele:** Kur riskine duyarlı sektörlerde TL cinsinden finansman araçlarının teşvik edilmesi, para politikasının bağımsızlığını güçlendirecektir.
- (iv) İletişim Stratejisinin Kurumsallaştırılması:** TCMB’nin ileri yönlendirme kapasitesinin artırılması ve şeffaflık standartlarının uluslararası normlara uyumlu hâle getirilmesi beklenti kanalının güvenilirliğini artıracaktır.
- (v) Politika Koordinasyonu:** Para ve maliye politikalarının eşgüdümü, döviz kuru ve varlık fiyatlarındaki oynaklıkların sınırlandırılmasında önem arz etmektedir. Bu açıdan bütçe disiplini, para politikasının etkinliğini tamamlayan en önemli unsurdur.

Sonuç olarak, Türkiye’de parasal aktarım mekanizmasının etkinliği, sadece para politikası araçlarının tasarımına değil, aynı zamanda finansal sistemin derinliği, kurumsal güvenilirlik ve makroekonomik istikrarın srekliiliğine bağlıdır. Güçlü bir aktarım mekanizması, fiyat istikrarının sürdürülebilirliği ve finansal istikrar hedeflerinin birlikte gözetilmesi açısından önemlidir. Bu nedenle TCMB’nin politika erevesi, kısa vadeli faiz tepkilerinin ötesinde beklentileri sekillendiren, finansal kırılganlıkları azaltan ve ekonomik birimlerin davranışlarını öngörülebilir kılan bütüncül bir yaklaşıml üzerine kurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akin, G. G., Aysan, A. F., & Yıldırım, L. (2009). Transformation of the Turkish Financial Sector in the Aftermath of the 2001 Crisis. Z. Öniş & F. Şenses (Ed.), *Turkey and the Global Economy: Neo-Liberal Restructuring and Integration in the Post-Crisis Era*, (ss. 73-100). Routledge.
- Alp, H., Başçı, E., Kara, H., & Ögünç, F. (2012). Türkiye’de Para Politikası Aktarım Mekanizması: Banka Kredileri Kanalı Üzerine Ampirik Bulgular. *TCMB Çalışma Tebliği*, No: 12/04.
- Ando, A., & Modigliani, F. (1963). The "Life Cycle" Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Tests. *American Economic Review*, 53(1), 55–84.
- Aydın, C. (2007). *Türkiye’de Faiz Oranlarının Ekonomik Faaliyetler Üzerindeki Etkisi: Parasal Aktarım Mekanizması Açısından Bir Değerlendirme*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Ankara: TCMB Yayınları.
- Başçı, E., Özel, Ö., & Sarıkaya, Ç. (2007). Türkiye’de Para Politikası Aktarım Mekanizmasında Firma Düzeyi Kırılganlıklar. *TCMB Sunum ve Notlar*.
- Bernanke, B. S., & Blinder, A. S. (1988). Credit, Money, and Aggregate Demand. *American Economic Review*, 78(2), 435–439.
- Bernanke, B. S., & Gertler, M. (1995). Inside The Black Box: The Credit Channel of Monetary Policy Transmission. *Journal of Economic Perspectives*, 9(4), 27–48.
- Bernanke, B. S., Gertler, M., & Gilchrist, S. (1999). *The Financial Accelerator in a Quantitative Business Cycle Framework*. In J. B. Taylor & M. Woodford (Eds.), *Handbook of Macroeconomics*, Vol. 1C, pp. 1341–1393), Elsevier.
- Blinder, A. S., Ehrmann, M., Fratzscher, M., De Haan, J., & Jansen, D.-J. (2008). Central Bank Communication and Monetary Policy: A Survey of Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature*, 46(4), 910–945.
- Christiano, L. J., Eichenbaum, M., & Evans, C. L. (1998). Monetary Policy Shocks: What Have We Learned and to What End? *National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper*, No. 6400.
- Clarida, R., Galí, J., & Gertler, M. (1999). The Science of Monetary Policy: A New Keynesian Perspective. *Journal of Economic Literature*, 37(4), 1661–1707.
- Dornbusch, R. (1976). Expectations and Exchange Rate Dynamics. *Journal of Political Economy*, 84(6), 1161–1176.

- Eggertsson, G. B., & Woodford, M. (2003). The Zero Bound on Interest Rates and Optimal Monetary Policy. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2003(1), 139–211.
- Geraats, P. M. (2002). Central Bank Transparency. *Economic Journal*, 112(483), F532–F565.
- Kara, H. (2012). *Küresel Kriz Sonrası Para Politikası* (Tartışma Tebliği No. 2012-17). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Yayınları.
- Kashyap, A. K., & Stein, J. C. (1997). *Monetary Policy and Bank Lending*. In N. G. Mankiw (Ed.), *Monetary Policy* (pp. 221–261). University of Chicago Press.
- Kashyap, A. K., & Stein, J. C. (2000). What Do a Million Observations On Banks Say About The Transmission Of Monetary Policy? *American Economic Review*, 90(3), 407–428.
- Kiyotaki, N., & Moore, J. (1997). Credit Cycles. *Journal of Political Economy*, 105(2), 211–248.
- Levy-Yeyati, E., & Sturzenegger, F. (2006). Fear of Floating in Reverse: Exchange Rate Policy İn The 2000s. *Emerging Markets Review*, 7(4), 303–330.
- Mishkin, F. S. (1996). *The Channels of Monetary Transmission: Lessons for Monetary Policy*. National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper, No. 5464.
- Ndubuisi, G. (2015). The Interest Rate Channel of Monetary Policy Transmission in Nigeria: Structural VAR Approach. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 6(15), 236–247.
- Obstfeld, M., & Rogoff, K. (1996). *Foundations of International Macroeconomics*. MIT Press
- Resmî Gazete. (2001, 5 Mayıs). 4651 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. *Resmî Gazete*, (Sayı: 24381). Erişim Adresi: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/aeb852a4-f24e-4ad1-bcef-16f3b2abd328/DUY2005-56.pdf?MOD=AJPERES>
- Sönmez, Y., & Büyüközkök, M. (2024). Borsa İstanbul’da Yer Alan Aracı Kurumların Karlılık Düzeylerinin EDAS Yöntemi ile Karşılaştırılması. *Quantrade Journal of Complex Systems in Social Sciences*, 6(2), 183-193.
- Sönmez, Y., & Büyüközkök, M. (2025). *Evaluation of Financial Performances of Tourism Business Traded on Borsa Istanbul (BIST)*. In *Transformational Trends in Finance, Banking, and Economics* (pp. 153-165). Springer Nature.

- Svensson, L. E. O. (2015). *Forward Guidance*. National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper, No. 20996.
- Taylor, J. B. (1995). The Monetary Transmission Mechanism: An Empirical Framework. *Journal of Economic Perspectives*, 9(4), 11–26.
- Tobin, J. (1969). A General Equilibrium Approach To Monetary Theory. *Journal of Money, Credit and Banking*, 1(1), 15–29.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2005a). *2005 Yıllık Raporu*. Ankara: TCMB Yayınları. Erişim adresi: https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/5f0bc551-d18d-424e-9ce8-b9610c59d764/2005_Yillik_Rapor.pdf?MOD=AJPERES
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2005b). *DUY2005-56*. Ankara: TCMB Yayınları. Erişim adresi: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/aeb852a4-f24e-4ad1-bcef-16f3b2abd328/DUY2005-56.pdf?MOD=AJPERES>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB). (2013). *Parasal Aktarım Mekanizması*. Erişim adresi: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/4e99834e-179b-4a08-820c-f2b259032afd/parasalaktarim.pdf?MOD=AJPERES>
- Woodford, M. (2003). *Interest and Prices: Foundations of a Theory of Monetary Policy*. Princeton University Press.

5. Bölüm

Banka İle Müşteri İlişkisinin Hukuki Niteliği: Banka Sözleşmesi ve Mevduat

Hüseyin ÇAVAÇ¹ Yasemin BÖYÜKÖZKÖK²

Özet

Bu çalışma, banka ile müşteri arasındaki ilişkinin temelini oluşturan mevduatın hukuki niteliğini ve bu ilişkinin farklı hukuki boyutlarını incelemiştir. Yapılan inceleme sonucunda mevduat sözleşmesi "karma" veya "sui generis" (kendine özgü) bir sözleşme olarak kabul edilmektedir. Mevduat sahibinin vefatı halinde, bankadaki mevduat bankanın mülkiyetinde olmakla birlikte mirasçılar alacak hakkı elde etmekte, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu uyarınca mirasçılar arasında "elbirliği mülkiyeti" doğmaktadır. Bu durum, mirasçıların mevduat üzerinde tasarruf edebilmesi için veraset ilamı ibrazını ve "ortak hareket etme zorunluluğu"nu beraberinde getirmektedir. Müşteri haklarının korunması bakımından iki temel mekanizma öne çıkmaktadır: Bankanın iflası durumunda devreye giren TMSF güvencesi ve bankacılık ilişkisinin temelini oluşturan mevduatın gizliliği (banka sırrı) ilkesi. TMSF, sigorta limiti dahilindeki mevduatı güvence altına alırken; banka ile müşteri arasındaki sır, 5411 sayılı ve 5237 sayılı kanun ve diğer mevzuatlar ile korunmakta, ancak adli makamlar, MASAK, BDDK ve vergi denetimi gibi kanuni istisnalara tabi tutulmaktadır. Ayrıca Banka ile müşteri arasındaki ilişki, dürüstlük kuralı (tmk md. 2)ve genel işlem koşulları (tbk md. 20-25) ile korunmaya çalışılmıştır.

Abstract

This study has examined the legal nature of the deposit, which forms the basis of the relationship between the bank and the customer, and the different legal dimensions of this relationship. As a result of the examination, the deposit agreement is considered a "mixed" or "sui generis" (unique) contract. In the event of the deposit holder's death, although the deposit at the bank is under the bank's ownership, the heirs acquire a right of claim. In accordance with the Turkish Civil Code No. 4721, "joint ownership" (elbirliği mülkiyeti) arises among the heirs.

¹ Öğrenci, Kastamonu Üniversitesi, 250702005@ogr.kastamonu.edu.tr ,
ORCID: 0009-0004-5443-2703

² Öğrenci, Kastamonu Üniversitesi, 231114012@ogr.kastamonu.edu.tr ,
ORCID: 0009-0006-0660-6646

This situation necessitates the submission of a certificate of inheritance (veraset ilamı) and the "obligation to act jointly" for the heirs to be able to dispose of the deposit. Two fundamental mechanisms stand out for the protection of customer rights: the SDIF (TMSF) guarantee, which activates in case of the bank's bankruptcy, and the principle of deposit confidentiality (banking secrecy), which forms the basis of the banking relationship. While the SDIF secures deposits within the insurance limit, the secrecy between the bank and the customer is protected by laws No. 5411 and No. 5237 and other legislation. However, it is subject to legal exceptions such as judicial authorities, FCIB (Financial Crimes Investigation Board), BRSA (Banking Regulation and Supervision Agency), and tax audits. Furthermore, the relationship between the bank and the customer is sought to be protected by the rule of good faith (No:4721, Art. 2) and general transaction conditions (No:6098, Art. 20-25).

Giriş

Çalışmamızda, banka ile müşteri ilişkisinin hukuki çerçevesini, mevduat kavramı ekseninde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, öncelikle mevduat sözleşmesinin hukuki niteliği Borçlar Kanunu'ndaki sözleşme tipleri açısından incelenecek; ardından mevduatın miras hukuku karşısındaki durumu, mirasçılarının hak sahipliği ve elbirliği mülkiyeti bağlamında ele alınacaktır. Devamında, müşterinin korunmasına yönelik temel mekanizmalar olan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) güvencesi ve mevduatın gizliliği (banka sırrı) ilkesi ile bu ilkenin istisnaları detaylandırılacaktır. Son olarak, bu ilişkinin tamamına etki eden Türk Medeni Kanunu'ndaki dürüstlük kuralı ve Borçlar Kanunu'ndaki genel işlem koşullarının banka sözleşmelerine etkisi değerlendirilecektir.

1. Türk Hukukunda Mevduat Sözleşmesinin Hukuki Niteliği

Ülkemizde Mevduat sözleşmesi, bankacılık sistemi ile müşteri arasındaki ilişkinin temelini oluşturan ve müşterilerin (para sahiplerinin) birikimlerini bankaya yatırarak bankanın güvencesi altında bulundurmaya veya faiz geliri kazanmayı amaçladıkları sözleşme çeşididir. Mevduat sözleşmesinin tanımı 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu ve 5411 sayılı bankacılık kanununda tanımlanmamıştır. Bankacılık kanununda mevduatın tanımı yapılmıştır (Er, 2022).

Mevduat sözleşmesi Borçlar Hukuku'ndaki saklama (md 561 ve devamı), Tüketim Ödücü (386 md ve devamı) ve Vekalet (md 502ve devamı) gibi kanunda yer alan sözleşmelerin bazı unsurlarını taşıması ancak tamamen bu sözleşmelere benzememesi sebebiyle doktrinde ve yargı kararlarında tartışmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple karma veya sui generis (kendine özgü

sözleşme) bir sözleşme olarak kabul edilmiştir (Önder, 2003, s.97). 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununa hakim olan ilke sözleşme serbestisidir (6098 s.k. md.26). Taraflar kanunun emredici hükümlerine aykırı olmamak kaydıyla dilediği gibi bir sözleşme yapabilirler.

1.1. Mevduat Sözleşmesinin Tanımı ve Hukuki Temeli

Bankacılık Kanunu’nu mevduatı: *"Yazılı ya da sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle ivazsız veya bir ivaz karşılığında, istendiğinde ya da belli bir vadede geri ödenmek üzere kabul edilen para (5411 s.k md.3) "* şeklinde tanımlamıştır. Bu tanım, sözleşmenin tarafı olan bankaya parayı kabul etme ve geri ödeme yükümlülüğünü ortaya koyar. Sözleşmenin hukuki niteliğinin tespit etmek sözleşmenin gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesi sebebiyle uygulanacak hükümlerin tespit edilebilmesi için önemlidir. 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu ve 5411 sayılı bankacılık kanunu bakımından dikkatle incelenmelidir.

1.2. Mevduat Sözleşmesinin Borçlar Kanunu’da Yer Alan Tipler Açısından Analizi

Mevduat sözleşmesi vadeli veya vadesiz olması bakımından Türk Borçlar Kanunu’nda yer alan üç temel sözleşme tipiyle benzerdir. Bu sözleşmeler şunlardır;

1.2.1. Saklama Sözleşmesi (TBK m. 561 vd.) ve Misli şeylerin saklanması

Vadesiz Mevduatta, paranın bankaya yatırılması, güvenli bir şekilde saklanması ve istenildiği zaman ulaşılabilmesi ilk amaçtır. Bu nedenle vadesiz mevduat saklama sözleşmesine çok benzerdir. Paranın Bankaya yatırılmasındaki amaç paranın saklanması ise misli şeylerin saklanması olarak nitelendirilecektir (Eren, 2019, s.505).

1.2.2. Tüketim Ödüncü Sözleşmesi (TBK m. 386 vd.) bakımından değerlendirilmesi

Vadeli Mevduat sözleşmesinde yatırımcının amacı, parayı bir süreliğine bankanın kullanımına bırakarak faiz (ivaz) geliri elde etmektir. Banka da bu parayı kullanarak gelir elde eder. Tüketim ödüncü sözleşmesinde ise; *“ödünç verenin, bir miktar parayı ya da tüketilebilen bir şeyi ödünç alana devretmeyi, ödünç alanın da aynı nitelik ve miktarda şeyi geri vermeyi üstlendiği sözleşmedir (6098 s.k. md. 386”* Tüketim ödüncü sözleşmesinin konusu para olabilmesi ve mülkiyetin ödünç alan kişiye geçmesi, mülkiyeti üzerine alan kişinin sonradan bunu iade borcu olması sebebiyle mevduat sözleşmesine benzemektedir. Ayrıca

mevduata paranın yatırılmasındaki amaç ivaz elde etmekse tüketim ödöncü olarak değeriendirilebilecektir. Amacın belirlenemediği durumlarda ivazın ve sürenin olup olmadığına bakılmalıdır. İvaz var ise tüketim ödöncü sözleşmesi kabul edilmelidir (Eren, 2019, s.505).

1.2.3. Vekalet Sözleşmesi (TBK m. 502 vd.) bakımından değeriendirilmesi

Türk Borçlar Kanununu Vekalet sözleşmesi hakkında; “*Vekâlet sözleşmesi, vekilin vekâlet verenin bir işini görmeyi veya işlemini yapmayı üstlendiği sözleşmedir*” (6098 s.k. md. 502). Müşteri Mevduat hesabı açarak bir nevi bankaya parasını kullanma bakımından vekalet vermiş olur. Banka ise müşterinin talimatlarına göre hareket etmektedir (havale, EFT, çek ödeme, fatura ödeme vb.). Banka çok sayıda işlemi müşteri namına yapar. Müşterinin bankada bulunan parası ile fatura ödemesi, başka birine havale yapması gibi işlemleri banka aracılığı ile yapması vekalet sözleşmesine benzer bir ilişki ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca banka bu işlemlere ek olarak müşterinin menfaatine olan işlemleri de yapmaktadır. Öğretide bazı yazarlar ise vadeli açılan mevduatın tüketim ödöncü ve vekalet sözleşmelerini, vadesiz olarak açılan mevduatın ise misli şeylerin saklanması ve vekalet olarak değeriendirilmesinin öne sürmektedir (Er, 2022).

1.2.4. İstisna (eser) Sözleşmesi (TBK m. 470 vd.) bakımından değeriendirilmesi

İstisna sözleşmesi daha bilinen adıyla eser sözleşmesi Hakkındaki hüküm; “*Eser sözleşmesi, yüklenicinin bir eser meydana getirmeyi, iş sahibinin de bunun karşılığında bir bedel ödemeyi üstlendiği sözleşmedir (6098 s. K. Md. 470).*” Şeklindedir. Maddenin lafzından da anlaşılacağı gibi eser sözleşmesinde yüklenici bir eser meydana getirmeyi yüklenmektedir. Banka mevduat sözleşmesinde ise eser meydana getirmek olmayıp tevdi edilen misli eşya olan paranın saklanmasıdır. Bu nedenle hukukumuzda eser sözleşmesi olarak kabul etmek mümkün olmayacaktır.

1.2.3. Sonuç: tüketim ödöncü, misli şeylerin saklanması Karma veya Sui Generis Sözleşme Niteliği

Yargıtay kararlarında mevduat sözleşmesinin 6098 sayılı Borçlar Kanunu’nda yer alan sözleşme tiplerinden tam olarak birine uymadığını, kendine özgü (sui generis) yapısı olan veya karma nitelikte bir sözleşme olarak nitelendirmektedir (Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, T. 17.6.1988, E: 2013/14399, K: 2014/3371, Kazancı). Ayrıca yargıtay vedia ve tüketim ödöncü sözleşmelerinin kıyas yoluyla uygun düştüğü ölçüde uygulanabileceğini belirtmektedir (Eren, 2019, s.506).

İster karma ister sui generis bir yapıda kabul edilsin ihtilaflarda borçlar kanunu kıyas yoluyla uygulanabilecektir. Türk borçlar kanunu tüm özel hukuk ilişkilerinde uygulama alanı bulmaktadır. Bu bakımdan genel nitelikteki kanun olarak değerlendirilebilir. lakin 5411 sayılı kanun özel nitelikteki kanun olması dolayısıyla TBK'dan önce uygulama alanı bulacaktır.

2. Türk Hukukunda Mevduatın Tanımı, Türleri ve Hukuki Niteliği

2.1. Mevduatın Tanımı

Mevduat kavramını, Bankacılık Kanunu şu şekilde tanımlamıştır;

"Mevduat: Yazılı ya da sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle ivazsız veya bir ivaz karşılığında, istendiğinde ya da belli bir vadede geri ödenmek üzere kabul edilen parayı ifade eder (5411 S.k.md. 3)."

Mevduat hakkında bu maddeyi lafzi olarak yorumlayarak mevduatın bazı unsurlarını çıkarabiliriz. Bu unsurlar şunlardır:

Mevduata yatırılacak şeyin konusu misli eşyadır (para). Para döviz veya Türk lirası şeklinde olabilir lakin kıymetli madenler veya kambiyo senetleri olamaz (Er, 2022). Bu paranın yatırılması ivazlı veya ivazsız olabilir. Vadeli veya vadesiz de olabilir. Banka parayı vadeli ise vade bitiminde, vadesiz ise istenildiği zaman iade etmekle yükümlüdür.

Madde sözlü yazılı veya herhangi bir şekilde diyerek şekil serbestisi ortaya koymuştur. Ayrıca borçlar kanununda da sözleşmelerde şekil serbestisi hakimdir (Eren, 2019, s.19).

Kanun tarafından şekil şartı öngörülmemişse istenildiği şekilde kurulabilir. Önemli olan irade beyanlarının geçerli olmasıdır.

2.2. Mevduat Türleri

Vadeli mevduat: vadeli mevduatta müşteri ile banka arasında belli bir süre belirlenmiştir. Parayı yatıran kişi bu süre dolmadan parayı çekememektedir. Süre merkez bankası tebliğinde 1 ay, 3 ay, 6 ay, 1 yıl veya daha uzun şekilde sayılmıştır.

Vadesiz mevduat: vadesiz mevduatta müşteri istediği zaman parasını çekebilecektir. Müşterinin paradan ivaz elde etme amacı yoktur. Paranın güvenli bir yerde kalmasını ve taşınmasının kolay olması gibi sebeplerle vadesiz mevduata yatırır. Ayrıca ödeme işlemlerinde de kolaylık sağlar.

İhbarlı mevduat: paranın çekileceği zamandan 7 gün önce bankaya haber verilmesi gereken mevduat türüdür.

Merkez Bankası, 2007/1 sayılı 'Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ'in 3. Maddesinde vadeli, vadesiz, ihbarlı ve Birikimli mevduat türleri düzenlenmiştir. Aynı tebliğin 5. Maddesinde ise tasarruf, resmi

kuruluşlar, ticari kuruluşlar, bankalar ve diğer kuruluşlar mevduatına yer verilmiştir.

3. Miras Hukuku Açısından Mevduat Üzerindeki Hak Sahipliği ve Mirasçılarının Durumu

Miras hukukunda, miras bırakan vefat ettiği zaman yaşamakta olan ve mirası kabul eden yasal mirasçıları ve varsa atanmış mirasçıları tereke üzerinde hak sahibi olabilecektir. Yasal mirasçılar mirasın aktiflerinden ve pasiflerinden sorumludurlar çünkü külli haleftirler. Atanmış mirasçılar ise kendisine bırakılan şey üzerinde hak iddia edebilirler. Borçlardan sorumlu değildirler.

Mevduat sözleşmesi gereği miras bırakanın bankadan alacağı olabilir. Bu alacaklar üzerinde hak iddia etme hakkı miras bırakanın vefatı ile yasal veya atanmış mirasçılara geçecektir. Türk medeni kanunu miras hukuku alanında ciddi düzenlemeler yapmıştır bu düzenlemeleri şu şekildedir ;

3.1. Mirasın İntikali ve Mevduatın Tereke Niteliği

4721 sayılı TMK uyarınca mirasbırakan öldüğü zaman mevduat hesabındaki paraların mirasçılara geçmesi gerekmektedir. Ancak Mevduat sözleşmesi gereği bankanın paralar üzerinde mülkiyet hakkı vardır (Eren, 2019 s.504). banka parayı iade etmekle yükümlüdür. Mirasçılar bu bakımdan eğer mirası kabul etmişlerse banka mevduatı üzerinde alacak hakkı kazanırlar.

3.2. Mirasçılarının Mevduat Üzerindeki Hak Sahipliği: Elbirliği Mülkiyeti

Miras bırakanın birden fazla mirasçısı varsa ve bunların mirası kabul etmesi halinde, miras taksim edilene kadar tüm mirasçılar arasında elbirliği mülkiyeti kurulur. Türk Medeni Kanunu (md.640) gereğince mirasçılar arasında miras ortaklığı ortaya çıkar. Bu ortaklık sebebiyle terekeyi birlikte yönetmeleri gerekir.

Elbirliği mülkiyet hakkında ise; *“Kanun veya kanunda öngörülen sözleşmeler uyarınca oluşan topluluk dolayısıyla mallara birlikte malik olanların mülkiyeti, elbirliği mülkiyetidir. Elbirliği mülkiyetinde ortakların belirlenmiş payları olmayıp her birinin hakkı, ortaklığa giren malların tamamına yaygındır (4721 s.k. md.701).”*

Mirasçılar sulh hukuk mahkemesinden mirasın paylaşılmasına kadar miras ortaklığına bir temsilci atanmasını isteyebilir 4721 s.k. md. 640).

3.3. Mirasçılarının Mevduat Üzerindeki Tasarruf Yetkisinin Kullanılması

Mirasçılarının bankadaki mevduat alacağını çekebilmesi için gerekli hukuki süreç ve şartlar şunlardır:

3.3.1. Mirasçılık Belgesi (Veraset İlamı)

Mirasçılarının yetkili makam olan noter veya sulh hukuk mahkemesinden alacağı veraset ilamı ile hak sahibi olduklarını ispatlayabilirler. Veraset ilamı kimlerin mirasçı olduğunu gösteren bir belgedir (Erişgin, 2003, s.126) (4721 s.k. md. 598).

3.3.2. Ortak Hareket Etme Zorunluluğu

Miras ortaklığı devam ettiği müddetçe mirasçılar elbirliği ile mülkiyet sahibidirler. Mevduattaki para hakkında herhangi bir işlem yapabilmek için mirasçılarının hepsinin birlikte hareket etmesi gerekmektedir (4721 s.k. md.640 vd). Terekenin geri kalanı içinde böyledir lakin bazı istisnaları vardır (terekenin zarara uğrayacak olması sebebiyle acele işler...). Mirasçılarının hepsinin birlikte hareket etmesi mümkün değil ise vekaletname ile temsil edilmesi gerekir. Bankanın bir mirasçıya ödeme yapması diğer mirasçılarının hakkını ihlal edebilecektir. Banka'nın mirasçılardan birine ödeme yapması diğerler mirasçılara olan borcu ortadan kaldırmayacaktır. (Erişgin, 2003, s.137)

3.3.3. İstisnalar: Koruyucu İşlemler ve Veraset Vergisi

Koruyucu İşlemler: elbirliği ile mülkiyet halinde dahi olsa mirasçılar terekenin menfaatine olan işlemleri yapabilir.

Veraset ve İntikal Vergisi: Mevduatın mirasçılara ödenmesi, Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu gereğince bankaların yasal sorumlulukları nedeniyle, vergi dairesinden alınacak "Veraset İlişği Yoktur" yazısının ibrazına veya verginin ödenmesine bağlıdır (7338 s.k. Md. 17)

3.4. Ortak Hesaplarda Durum

Miras bırakanın, başka biri ile ortak mevduat hesabı var ise murisin ölümü ile birlikte bu hesaplardaki para muris ile diğer ortak adına belirlenen oran doğrultusunda paylaşılır. Eğer bir oran belli değilse eşit bir şekilde paylaşılır (4721 s.k. md 688). Muris'in hakkı olan pay üzerinde mirasçılar alacak hakkı sahibi olur. Diğer paydaşın hakkı zarar görmez.

Sonuç olarak muris vefat etmesi ile miras taksim edilene kadar elbirliği ile mülkiyet durumu ortaya çıkar. Bu durumda mirasçılar ortak irade ile hareket etmelidir. Bunu şahsen gerçekleştirebilecekleri gibi vekil tayin ederek de gerçekleştirebilirler. Bankanın elbirliği ile mülkiyeti hiçe sayıp bir mirasçıya ödeme yapması onun sorumluluğuna yol açacaktır (Erişgin, 2003, s.137).

4. Bankanın İflası veya TMSF'ye Devri Halinde Mevduatın Hukuki Akıbeti ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) Güvencesi

Finans sistemi fonların bireyler kurumlar ve devletler arasında nasıl yönetildiğini transfer edildiğini ve yatırıma dönüştürüldüğünü inceleyen bir disiplindir. Yatırım ve transfer süreçlerinde önemli faktörlerin başında bankacılık sistemi gelmektedir. (Sönmez & Büyüközkök, 2024).

Türk bankacılık sisteminde mali disiplinin sağlanması, sürdürülebilir büyüme ve finansal istikrar açısından hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda, mali kuralların politik müdahaleleri sınırlandırarak makroekonomik istikrarı desteklediği literatürde kabul görmektedir (Şen & Uygur, 2023).

Finansal sistemin sağlığı ile sosyal refah arasındaki ilişki göz önüne alındığında, bankacılık düzenlemeleri yalnızca piyasa istikrarını değil, aynı zamanda gelir dağılımının adaletini de dolaylı olarak etkilemektedir (Demirkıran Ada & Uygur, 2024). Finansal sistemin etkin işleyişi, ekonomik büyüme ve istikrar için temel teşkil etmektedir (Sönmez & Büyüközkök, 2025).

Bankacılık sisteminin gelişebilmesi için müşterinin işlemlerini güvenilir bir şekilde yapabilmesi ve parasını güvende tutabilmesi gerekmektedir. Bankanın iflas etmesi veya devlet tarafından el konulması (TMSF'ye devredilmesi) sık karşılaşılan bir durum değildir lakin yatırımcının veya müşterinin güvenini sarsabilecektir. Bu güvenin sarsılmaması ve mevduat sahiplerinin haklarının korunması için BDDK, TMSF ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu önemli bir rol üstlenmektedir.

4.1. Bankanın İflası ve Tasfiye Süreci

Bankanın faaliyet izninin kaldırılması veya iflasına karar verilmesi, banka ile müşteri arasındaki mevduat sözleşmesinden doğan borcun ifasında bankayı temerrüde düşürür. Bankaların tasfiyesi TMSF'ye tanınan özel yetkiler doğrultusunda gerçekleştirilir (5411 s.k. md. 71).

4.2. TMSF Güvencesi ve Sigorta Kapsamı

Bankaların mali sıkıntıya girmesi durumunda, mevduat sahiplerinin alacaklarını garanti altına alınması için TMSF tarafından zorunlu mevduat sigortası sağlanmıştır (5411 s.k md.63).

4.3. TMSF'nin Devreye Girişi ve Ödeme Usulü

Bankaların faaliyet izinlerinin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından kaldırılması durumunda, TMSF devreye girer ve sigorta kapsamındaki mevduatı ödemekle yükümlü olur (5411 s.k. md.63/f.6)

TMSF, sigorta kapsamında yaptığı ödeme tutarınca, mevduat sahibinin bankaya karşı olan alacağına kanunen halef olur. Böylece, iflas tasfiyesi sonucunda bankanın aktifinden elde edilecek gelirler üzerinde, Fon kendi alacağını tahsil etmek üzere imtiyazlı konuma geçer (5411 s.k. md.106)

4.4. Sigorta Limitini Aşan Mevduatın Durumu

Mevduatın sigorta limitini aşan kısım için sorumluluk söz konusu olmayacaktır. Limit dahilindeki kısım için imtiyazlı alacaklı sıfatına sahip olacaktır. Limiti aştığı kısım için ise adi tasfiye usulüne göre alacaklı olacaktır.

5.Mevduatın Gizliliği İlkesi ve Türk Hukukundaki İstisnaları

Mevduatın gizliliği sayesinde müşterilerin bankaya olan güveni artar. Mevduatın miktarı, hesap hareketleri ve diğer önemli bilgileri bankanın üçüncü kişiler ile paylaşması risk barındırabilir. Türk hukuk sisteminde mevduatın gizliliği 5237 sayılı Türk ceza kanunu ve 5411 sayılı bankacılık kanunu ile güvence altına alınmıştır. Ayrıca kişisel verilerin korunması hakkında 6698 sayılı kanun ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası'nda ve AİHS'de çeşitli hükümler vardır.

5.1. Mevduatın Gizliliği İlkesinin Hukuki Dayanağı ve Kapsamı

Mevduatın gizliliği , bankacılık sırrı ve müşteri sırrı olarak değerlendirilir. 5411 sayılı kanun madde 73'te detaylı bir şekilde düzenlenmiştir.

5.1.1. Bankacılık Kanunu Hükümleri

5411 sayılı Bankacılık Kanunu madde 73'te sırların saklanması başlığı altında düzenlemiştir. Madde geniş kapsamlıdır ve sırların gizliliği hakkında en önemli yasal dayanağı oluşturur. Madde 73'ü özetleyecek olursak bankaların ve onların mensuplarının, görevleri veya sıfatları gereği öğrendikleri müşteri sırrı niteliğindeki bilgileri Kanun'da açıkça yetkili kılınan kişi ve merciler dışındakilere açıklayamayacaklarını düzenler. Bu madde ile, mevduat sahibinin hesap bilgileri, işlem hareketleri ve mali durumu gibi veriler "müşteri sırrı" olarak tanımlanmakta ve özel bir koruma altına alınmaktadır (Ünsal vd., 2021, s.19).

5.1.2. Türk Ceza Kanunu ile Koruma

Mevduat sırrının ihlali, banka bakımından idari bir sorumlulukla beraber 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu bakımından cezai sorumluluğa da yol açacaktır. TCK m. 239'da “ *Ticarî sır, bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgelerin açıklanması... bankacılık sırrı veya müşteri sırrı niteliğindeki bilgi veya belgeleri yetkisiz kişilere veren ... cezalandırılır.*” Şeklindeki madde

bankanın üzerinde kanuni olarak bir baskı oluşturmakla beraber, gizlilik yükümlülüğüne bankaların uymasını sağlamaktadır.

5.2. Sır Saklama Yükümlülüğünün İstisnaları

Banka ile müşteri arasındaki sırlar bazı zorunluluklar sebebiyle üçüncü kişiler ile paylaşılabilir.

5.2.1. Kanunen Açıkça Yetkili Kılınan Kurumlar (Emredici Kanun Hükmü)

Adli makamlar ceza ve hukuk davalarında kişilerin bilgilerini talep edebilmektedir. Özellikle icra takiplerinde banka müşterisinin para kaçırmaması gibi durumların önüne geçilmesi ve cebri olarak tahsilat yapılabilmesi açısından yetkili makamlar aracılığı ile bilgiler bankalardan istenebilir. Hukuk devletinde mahkeme kararları gerçek ve tüzel kişiler bakımından bağlayıcıdır. Hukuk sisteminin düzgün işleyebilmesi Bankalar bu bilgileri sağlamakla yükümlüdür.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF), denetim ve gözetim yetkileri çerçevesinde banka ile müşteri sırlarına ihtiyaç duyabilir ve inceleyebilir. Bankalar bu bilgileri sağlamakla yükümlüdür.

Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) Suç gelirlerinin aklanması ve terörün finansmanı gibi mali suçlarla mücadele kapsamında bilgi talep etme yetkisi bulunmaktadır (5549 s.k. md.7).

Vergi Denetimi: Vergi kanunları çerçevesinde yetkili kılınan vergi müfettişleri ve denetim elemanları, vergi incelemesi amacıyla banka hesap hareketlerini talep edebilirler. Gerçek ve tüzel kişiler vergi vermekten kaçınamazlar (213 s.k. md.151).

Yetkili kurumların talebi üzerine bu bilgilerin paylaşılması bilgilerin gizliliği ilkesine aykırı değildir. Hukuka uygundur.

5.2.2. Müşterinin Talebi ve Talimatı

Mevduat sahibinin bankaya gizliliğin açıklanması konusunda açıkça rıza göstermesi, bankayı sır saklama yükümlülüğünden kurtarır. Bankanın, müşterinin rızasını alsa dahi bazı bilgileri saklama yükümlülüğü devam edebilir (Ünsal vd. 2021, s.20).

5.2.3. Aldığı Destek Hizmeti ve Ortaklıkları Sebebiyle

Bankacılık faaliyetlerinin yürütülmesi için kanundan gelen bazı istisnalar vardır.

Banka; ortakları, destek aldığı hukuk bürosu, denetim şirketi veya varlık yönetim şirketleri gibi kurumlar ile müşterinin rızası olmasa dahi amaca uygun olarak sınırlı bilgi paylaşımı yapabilir (Ünsal vd. 2021, s.19).

Özetle; kişisel veriler kanunlar ile koruma altına alınmaktadır. Normlar hiyerarşisinin en tepesinde yer alan anayasa başta olmak üzere KVKK, TCK, Bankacılık Kanunu ve diğer sair mevzuat kapsamında korunmaktadır. Bu korumanın kamu düzeni, adli makamların talebi, suçların önlenmesi veya mali denetimin sağlanması açısından ve benzeri nedenlerle istisnası mevcuttur.

6. 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu ve Türk Medeni Kanunu'na göre sözleşmelerin değerlendirilmesi

6.1. 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun Etkisi: Genel İşlem Koşulları

Banka ve kredi sözleşmeleri bankalar tarafından hazırlanır ve daha sonra çok sayıda müşteriye hazırlanan sözleşmenin benzerleri sunulur (Eren, 2019, s.228). Türk Borçlar Kanunu bir sözleşmenin çok sayıda sözleşmenin çıkış noktası olmasını genel işlem koşulları ile açıklamaktadır. 6098 sayılı borçlar kanunu genel işlem koşullarını 20-25'inci maddeler arasında düzenlemiştir (Eren, genel hükümler 2019, s.229). Genel işlem koşulları bankaların işini kolaylaştırdığı gibi müşterinin de haklarını korumaktadır. Şöyle ki;

Genel işlem koşullarının geçerli olabilmesi için bankanın müşteriye bilgi vermesi ve koşulların içeriğinin öğrenilmesine imkan tanınması gerekmektedir. Aksi takdirde bu koşullar yazılmamış sayılır. Ayrıca sözleşmenin niteliğine ve işin özelliğine yabancı olan koşullar da yazılmamış sayılır (md.21). Sözleşme hükümleri hukuka, ahlaka, kişilik haklarına aykırı olamaz. Net olmayan veya ne kastedildiği tam olarak anlaşılmayan koşullar ise düzenleyen bankanın aleyhine, müşterinin lehine (md.23) (Eren, 2019 s.236) olarak yorumlanır.

6.2. Dürüstlük Kuralı

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu da tıpkı borçlar kanunu gibi tüm özel hukuk ilişkilerinde uygun düştüğü ölçüde uygulanır. TMK'nın en önemli hükümlerinden biri de 2.maddedir; *“Herkes, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır. Bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz (4721 S.K. md.2).”* TMK'nın bu hükmü çok kapsayıcıdır. Tüm özel hukuk ilişkilerinde uygulanır. Bu maddeye göre herkes haklarını kullanırken dürüst davranmak zorundadır. Bankaların dürüstlük kurallarına aykırı işlemler yapmasını hukuk düzeni korumayacaktır.

Türk Borçlar Kanununa göre; *“Taraflar sözleşmenin esaslı noktalarında uyuşmuşlarsa, ikinci derecedeki noktalar üzerinde durulmamış olsa bile, sözleşme kurulmuş sayılır. İkinci derecedeki noktalarda uyuşulamazsa hâkim,*

uyuşmazlığı işin özelliğine bakarak karara bağlar. Sözleşmelerin şekline ilişkin hükümler saklıdır. (6098 s.k md.2)” Bu maddeye göre ise tarafların sözleşmede unuttukları ikincil nitelikteki hususlar olsa dahi sözleşme geçerlidir. Maddenin amacı birincil nitelikteki hususlar hakkında oluşan anlaşmayı ayakta tutmaya çalışmaktır. Uyuşmazlık çıkması halinde mahkeme uyuşmazlığı durumun gereklerine göre çözecektir.

Kaynakça

- Demirkıran Ada, E. & Uygur, M. (2024). OECD ülkelerinde gelir eşitsizliğini azaltma: Sosyal harcama politikası ile istihdam politikası karşılaştırması. *Vergi Sorunları Dergisi*, 424, 52-64.
- Er, B. (2022). "Mevduat Sözleşmesinin Tanımı, Kurulması ve Türleri." *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*
- Eren, F. (2019). *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*. (7. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Eren, F. (2019). *Borçlar Hukuku genel Hükümler*. (24. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları
- Nuri Erişgin birlikte mirasçılarının miras bırakanın banka hesabı üzerindeki tasarruf yetkisi, 2003,
- Ünsal, Özden, Uz ve Karamustafaoğlu Kişisel Verileri Koruma Dergisi clit:3 sayı:1, 2021
- Önder, F. banka hukukunda tasarruf mevduatı sözleşmesi, 2003
- Sönmez, Y., & Büyüközkök, M. (2024). Borsa İstanbul'da Yer Alan Aracı Kurumların Karlılık Düzeylerinin EDAS Yöntemi ile Karşılaştırılması. *Quanttrade Journal of Complex Systems in Social Sciences*, 6(2), 183-193.
- Sönmez, Y., & Büyüközkök, M. (2025). Istanbul (BIST). In *Transformational Trends in Finance, Banking, and Economics: 8th International Conference on Banking and Finance Perspectives* (p. 153). Springer Nature.
- 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu. (2011). Resmi Gazete, Sayı: 27836, T. 04.02.2011.
- 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu. (2005). Resmi Gazete, Sayı: 25861, T. 01.11.2005.
- 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu. (2004). Resmi Gazete, Sayı: 25357, T. 26.09.2004.
- 5549 sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkındaki Kanun Resmi Gazete, Sayı: 26323, T. 18.10.2006
- 213 sayılı vergi usul kanunu Resmî Gazete Sayısı: 10705, T. 10.01.1961
- Sır Niteliğindeki Bilgilerin Paylaşılması Hakkında Yönetmelik Resmî Gazete Sayı : 31501 T.04.06.2021
- Şen, S. & Uygur, M. (2023). Mali kural, mali muhafazakârlık ve politik bütçe dalgalanmaları: Avrupa Birliği örneği. *Maliye Dergisi*, 184, 145-170.
- Yargıtay 11.HD, T. 17.6.1988, E: 2013/14399, K: 2014/3371, Kazancı
- Yargıtay 11.HD, T. 29.09.2003 E:2003/2344, K:2003/8511

6. Bölüm

Sigortacılık Hukuku Kapsamında Motorlu Araç, Ferdi Kaza, Hayat ve Bireysel Emeklilik Sigortaları

Ercan GENÇ¹, Mehmet BÖYÜKÖZKÖK²,
Yasemin BÖYÜKÖZKÖK³

Özet

Bu çalışma, Türk Sigortacılık Hukuku kapsamında Motorlu Araç (MTS/Kasko), Ferdi Kaza, Hayat ve Bireysel Emeklilik (BES) sigortalarının hukuki yapısını karşılaştırmalı olarak analiz etmektedir. Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası (MTS), kamu düzeniyle bağlantılı zorunlu bir zarar sigortası olup üçüncü kişilerin zararlarını teminat altına alır. Kasko sigortası ise sigortalı aracı korumayı amaçlayan iradi bir mal sigortasıdır. Ferdi Kaza Sigortası, can sigortası rejimine tabi olup, kaza sonucu bedensel zararları önceden belirlenmiş sabit bir bedel üzerinden karşılar. Hayat Sigortaları ölüm ve/veya yaşam risklerini teminat altına alan, birikim işlevi de görebilen ve lehtar tayini ile miras planlaması imkânı sunan uzun vadeli sözleşmelerdir. BES, zorunlu kamu sosyal güvenliğini tamamlayan, devlet katkısıyla desteklenen, fonlu bir tasarruf ve yatırım mekanizmasıdır. Sigorta türleri tazminat ilkesi (MTS, Kasko, Ferdi Kaza) ve belirli bedel ilkesi (Hayat, BES) gibi farklı hukuki esaslara dayanır.

Abstract

This study comparatively analyzes the legal structures of Motor Vehicle (MTS/Casko), Personal Accident, Life, and Private Pension (BES) insurance under Turkish Insurance Law. Compulsory Liability Insurance (MLS) is a mandatory damage insurance policy related to public order and covers third-party losses. Casco insurance, on the other hand, is a voluntary property insurance policy that aims to protect the insured vehicle. Personal Accident Insurance, subject to the life insurance regime, covers bodily harm resulting from accidents for a predetermined fixed amount. Life insurance is a long-term contract that

¹ Öğrenci, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi,, ercan.genc@hbv.edu.tr,

ORCID: 0000-0002-1384-4398

² Öğretim Görevlisi, Kastamonu Üniversitesi, mboyukozkok@kastamonu.edu.tr,

ORCID: 0000-0001-7663-1229

³ Öğrenci, Kastamonu Üniversitesi, 231114012@ogr.kastamonu.edu.tr,

ORCID: 0009-0006-0660-6646

covers death and/or life risks, can also function as savings, and offers beneficiary designation and inheritance planning. BES is a funded savings and investment mechanism supported by state contributions that complements compulsory public social security. Insurance types are based on different legal principles, such as the compensation principle (MTS, Casco, Personal Accident) and the fixed-price principle (Life, BES).

1. GİRİŞ

1.1. Sigortacılık Hukukunun Genel Çerçevesi ve Bireysel Sigorta Türlerinin Yeri

Sigortacılık hukukunun genel çerçevesi, sektörde faaliyet gösteren çok sayıda aktör arasındaki hukuki ilişkileri düzenleyen kapsamlı bir yapı üzerine inşa edilmiştir. Bu yapı bir tarafta sigorta hizmetini talep eden tüketiciler ve endüstriyel kuruluşlar, diğer tarafta sigorta şirketleri, reasürans şirketleri ve bu hizmetin pazarlanmasında aracılık görevi üstlenen sigorta acenteleri, brokerler ve bağımsız prodüktörlerden oluşmaktadır. Bankaların ise hem yatırımcı hem de acente kimliğiyle sektördeki varlığı sigortacılık pazarının dinamiklerini şekillendiren önemli bir unsurdur (Bayar, 2021).

Sigortacılık hukuku, Türk Ticaret Kanunu (TTK), Türk Borçlar Kanunu (TBK) ve sektöre özgü düzenleyici mevzuat çerçevesinde, bu aktörler arasındaki sözleşmeye bağlı ilişkileri ve bunlardan doğan hak ve yükümlülükleri disiplin altına alır. Sigorta hukukunun temel dayanağını, belirsiz bir riske karşı güvence sağlamayı amaçlayan sigorta sözleşmesi oluşturur. Sözleşmenin geçerliliği ise sigortalı olabilir bir menfaatin varlığı, riskin gerçekleşmesi halinde ödenecek tazminat ve buna karşılık ödenecek prim unsurlarına bağlıdır. Bireysel sigortalar ise bu genel çerçeve içinde, sigorta ettirenin şahsına veya mallarına yönelik riskleri teminat altına alan ve tipik olarak bir tüketici-işletme ilişkisi kapsamında gerçekleşen sözleşmelerdir. Motorlu araç, ferdi kaza, hayat ve bireysel emeklilik sigortaları, bireysel sigortaların en yaygın ve işlevsel türlerini teşkil eder. Bu sigorta kolları bireyleri maddi kayıplara karşı korumanın yanı sıra, uzun vadeli tasarruf ve yatırım olanağı sunarak sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı bir işlev üstlenir. Dolayısıyla sigorta hukuku, yalnızca bireysel hakları değil aynı zamanda makroekonomik istikrar ve sosyal refahı da gözetken dengeli bir hukuki düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır (Yürük, 2010).

1.2. Bölümün Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bu bölümün temel amacı, dört önemli bireysel sigorta türünün (motorlu araç, ferdi kaza, hayat, bireysel emeklilik) hukuki çerçevesini, birbirleriyle olan benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyarak karşılaştırmalı bir analizini sunmaktır.

Amaç, okuyucunun her bir sigorta türünün temel işleyişini, tarafların yükümlülüklerini ve uyuşmazlık hallerinde başvurulacak hukuki yolları anlamasını sağlamaktır.

İnceleme kapsamında her bir sigorta türü ayrı bir başlık altında ele alınacak; sözleşmenin kurulması, teminat kapsamı, tazminat süreçleri ve yükümlülükler açısından pratikte karşılaşılan sorunlar incelenecektir. Yöntem olarak araştırma yöntemi ve literatür taraması kullanılacak, mevzuat hükümleri ile hukuki kararlardan yararlanılacak ve bölüm sonunda genel bir değerlendirme ile okuyucuya bütüncül bir perspektif sunulacaktır.

2. MOTORLU ARAÇ SİGORTALARI

2.1. Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasının (Trafik Sigortası) Hukuki Niteliği ve Kapsamı

Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası (MTS), hukuki dayanağını 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'ndan alan ve kamu düzeniyle doğrudan bağlantılı bir sigorta türüdür. Bu sigorta türü motorlu araçların karayolunda sebep olduğu kazalarda, üçüncü kişilerin uğradığı bedensel zararları ve maddi kayıpları teminat altına almayı amaçlamaktadır. Sigortanın en temel özelliği, klasik sigortalardan farklı olarak tarafların iradeleri dışında kanuni bir zorunluluk olarak düzenlenmiş olmasıdır. MTS'nin hukuki niteliği bir "zarar sigortası" kategorisinde değerlendirilmesi gerektiğidir. Bu sigorta türü zenginleşme yasağı ilkesi çerçevesinde, yalnızca gerçekleşen somut zararın karşılanmasını öngörmektedir (Can, 2018). Ersoy'un (2023) sınıflandırmasına göre ise pasif zarar sigortaları grubunda yer almakta olup, sigortalının üçüncü kişilere karşı olan hukuki sorumluluğunu güvence altına almaktadır.

Sigortanın kapsamı incelendiğinde öncelikli amacın üçüncü kişilerin ekonomik açıdan korunması olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, sigortalı aracın neden olduğu kazalarda üçüncü şahısların ölümü, sürekli sakatlığı ve tedavi giderleri ile diğer kişilerin mallarında meydana gelen zararlar teminat altına alınmaktadır. Ancak aracın kendi sürücüsü veya malikinin uğradığı bedensel zararlar ile aracın kendisine verdiği hasarlar bu teminat kapsamı dışında bırakılmıştır (Ulaş, 2015).

MTS'nin teminat sınırları her yıl Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenmekte olup, bu sınırların aşılması halinde fazla olan kısım kusurlu sürücüye rücu edilmektedir. Bu düzenleme, sigortanın temel amacı olan üçüncü kişilerin korunması ilkesiyle uyum içindedir. Aynı zamanda sigorta, araç işletenin hukuki ve mali sorumluluğunu güvence altına alarak hem sigortalının mal varlığını korumakta, hem de mağdurların haklarını garanti altına almaktadır (Kayıhan, 2016).

2.2. Kasko Sigortasının Hukuki Çerçevesi

Kasko sigortası etimolojik kökeni Fransızca'da "kırılma" anlamına gelen "casse" ve "çarşıma" anlamındaki "collision" kelimelerinin birleşiminden oluşan ve motorlu kara taşıtlarının belirli risklere karşı korunmasını sağlayan bir sigorta türüdür. Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası'ndan (MTS) temel farkı, iradi bir mal sigortası olması ve teminatın sigortalı aracın kendisine yönelik riskleri kapsamasıdır. Aracını sigorta ettirenin ödeyeceği prim karşılığında aracın maruz kalacağı risklerin sigortacı tarafından teminat altına alınmasını öngören sözleşmesel bir ilişkiyi ifade etmektedir (Özkan, 2018).

Hukuki niteliği itibarıyla kasko sigortası, Türk Ticaret Kanunu'nun 1403 ve devamı maddelerinde düzenlenen mal sigortaları rejimine tabidir. Bu çerçevede taraflar, teminat kapsamını genişletici veya daraltıcı özel şartlar üzerinde sözleşme özgürlüğüne sahiptir. Zorunlu trafik sigortasından farklı olarak üçüncü şahısların değil sigortalı aracın korunmasını amaçlayan bu sigorta türü, yangın, çalınma, çarpışma gibi tehlikeler sonucu oluşan maddi zararları teminat altına almaktadır (Uluğ, 2011).

Kasko sigortasının kapsamı temel olarak çarpışma, yangın, hırsızlık, doğal afetler ve cam kırılması gibi riskleri içermekle birlikte, tarafların anlaşmasıyla bu kapsam genişletilebilmektedir. Sigortacının temel yükümlülüğü, risk gerçekleştiğinde poliçede belirtilen şartlar çerçevesinde tazminat ödemektir. Tazminat hesaplanırken aracın hasar öncesi değeri (bakiye kıymet) dikkate alınmakta ve eksik sigorta halinde tazminat oransal olarak azalmaktadır. Motorlu kara taşıtlarının günlük yaşamdaki kullanımının artmasıyla birlikte giderek daha fazla talep gören kasko sigortası, ülkemizde en yaygın sigorta türü konumuna gelmiştir. Bu sigorta türü, sigortalının prim ödeme, riskin gerçekleşmesi halinde durumu zamanında ihbar etme ve hasarı azaltıcı önlemler alma gibi yükümlülüklerini de beraberinde getirmektedir. Sonuç olarak kasko sigortası, zorunlu trafik sigortasının aksine iradi niteliği, mal sigortası oluşu ve teminat kapsamının esnekliği ile karakterize edilen önemli bir sigorta türüdür (Gülbitti, 2007).

2.3. Motorlu Araç Sigortalarına İlişkin Uyuşmazlıklar ve Yargıtay Kararları Işığında Çözüm Yolları

Motorlu araç sigortalarında en sık karşılaşılan uyuşmazlıklar, tazminat miktarı, teminat dışı kalma halleri, sigortacının rücu hakkı ve kaza tespit tutanağının bulunmadığı durumlarda kusurun ispatı konularında yoğunlaşmıştır. Özellikle, sigortacının, TTK m. 1453 uyarınca, teminat dışı kalan bir durumun varlığını (örneğin, sürücünün alkollü olması) ispat etmesi gerekmektedir.

Zorunlu MTS kapsamında, zarar gören üçüncü kişi, sigortacıya karşı "doğrudan dava hakkı"na sahiptir ve davayı doğrudan sigortacıya karşı açabilir. Ayrıca, ön bir çözüm mekanizması olarak Motorlu Kara Araçları Zararları Sorumluluk Sigortası Garanti Fonu (MESTOB) devreye girer. Sigortacının iflası veya aracın plakasının tespit edilememesi gibi hallerde, mağdur MESTOB'a başvurarak zararının tazmin edilmesini talep edebilir. Yargıtay, kaza anındaki somut koşulları değerlendirerek kusur oranlarını belirlemekte ve sigorta teminatının amacına uygun yorumlanması gerektiğini vurgulamaktadır (Berberoğlu, 2017).

3. FERDİ KAZA SİGORTALARI

3.1. Ferdi Kaza Sigortasının Tanımı, Hukuki Yapısı ve Özellikleri

Ferdi kaza sigortası, bir şahsın beklenmedik bir kaza sonucu bedensel bütünlüğünde meydana gelen zararları (ölüm, sürekli sakatlık veya geçici iş göremezlik) teminat altına alan bir sigorta türüdür. Bu sigortada sigortalanan menfaat, kişinin beden sağlığı ve fiziksel bütünlüğüne ilişkindir. Türk Ticaret Kanunu'nun 1477 ve devamı maddelerinde düzenlenen can sigortaları rejimine tabi olan bu sigorta türü, genellikle "paket poliçe" şeklinde düzenlenmekte ve kapsamı poliçe genel şartlarıyla belirlenmektedir (Kubilay, 2007).

Sigortanın hukuki yapısı incelendiğinde, sigorta poliçesinin ispat aracı fonksiyonu ön plana çıkmaktadır. TTK m.1265 hükmü uyarınca sigorta poliçelerinin nama, emre veya hamiline yazılı olarak düzenlenebilmesi mümkün olmakla birlikte, doktrinde bu senetlerin kıymetli evrak niteliği tartışmalıdır. Sigorta poliçesinin öncelikli işlevinin sigorta sözleşmesinin kurulduğunu ve şartlarını kanıtlamaya yönelik bir belge olduğu kabul edilmektedir (Ulaş, 2015).

Ferdi kaza sigortasının en önemli özelliği, tazminatın (sigorta bedeli) bir mal sigortasında olduğu gibi gerçek zararı karşılama amacı taşımamasıdır. Aksine, taraflarca önceden belirlenmiş sabit bir bedel, sigortalı riskin gerçekleşmesi halinde sigortalıya veya lehtarına peşin olarak ödenmektedir. Bu nedenle, birden fazla ferdi kaza sigortası bulunan bir kişi, her bir sigortadan ayrı ayrı tazminat alma hakkına sahiptir.

Sigortanın diğer bir özelliği de poliçenin düzenlenme şekliyle ilgilidir. Doktrindeki (Atabek, 1987), (Bozer, 1981), (Kender, 2021) tartışmalara rağmen ferdi kaza sigortası poliçelerinin -can sigortası niteliği taşımaları nedeni- özel bir hukuki statüye sahip olduğu söylenebilir. Bozer'in (1981) de ifade ettiği gibi, can sigortası dolayısıyla düzenlenen poliçelere kıymetli evrak niteliği verilebileceği yönündeki görüş, bu sigorta türünün ayırt edici özelliklerinden birini oluşturmaktadır. Ferdi kaza sigortası, bedensel zarara uğrama riskine karşı koruma sağlayan, tazminatın sabit bedel esasına göre belirlendiği ve çoğulcu sigortalı olmaya imkan veren özgün bir can sigortası türüdür. Poliçenin hukuki niteliği konusundaki doktrinel

tartışmalar ise, bu sigorta türünün hukuki çerçevesinin anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır (Ünan, 1993).

3.2. Sigorta Bedeli, Tazminat ve Yardımlar

Sigorta bedeli, sözleşmede belirlenen ve ölüm veya tam sürekli sakatlık halinde ödenecek azami tutardır. Kaza sonucu oluşan sakatlığın derecesine göre, bu azami bedelden belirli bir yüzde oranında ödeme yapılır. Örneğin, bir uzvun kaybı için sigorta bedelinin %50'si veya %70'i ödenebilir. Bu oranlar, poliçe ekinde yer alan "sürekli sakatlık ve tazminat tarifesinde ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Ferdi kaza poliçeleri, sigorta bedelinin yanı sıra, günlük hastane yardımı, teşhis ve tedavi giderleri, cenaze masrafları gibi ek yardımlar da sağlayabilir. Bu yardımlar, genellikle poliçede belirtilen günlük tutarlar veya masraf limitleri dahilinde ödenir (Omağ, 2016). Tazminatın talep edilebilmesi için, kaza ile sakatlık/ölüm arasında uygun nedensellik bağı (illiyet bağı) bulunması şarttır. Sigortalı veya lehtar, bu nedensellik bağını ve kazanın varlığını ispat etmekle yükümlüdür.

3.3. Ferdi Kaza Sigortalarında Öne Çıkan Hukuki Meseleler

En temel hukuki mesele, "kaza" kavramının tanımı ve kapsamıdır. Poliçede genellikle "dışarıdan gelen, ani ve irade dışı bir olay" olarak tanımlanan kaza, hastalık, intihar veya doğal yaşlanma sonucu düşmeler gibi durumları kapsam dışında bırakır. Örneğin, ani bir kalp krizi geçirerek direksiyon hâkimiyetini kaybedip kaza yapmak, kaza olarak kabul edilirken; kalp krizi sonucu doğrudan ölüm, genellikle kaza sayılmamaktadır.

Bir diğer önemli mesele, ihbar yükümlülüğü ve ispat sorunudur. Sigortalı, kazanın meydana geldiği tarihten itibaren poliçede belirtilen süre (genellikle 8 iş günü) içinde yazılı olarak sigortacıya ihbar etmekle yükümlüdür. Aksi takdirde, sigortacı gecikmeden doğan zarardan sorumlu olmaz. İspat aşamasında ise, kazanın varlığını ve sakatlık oranını gösteren resmi belgeler (kaza tutanağı, hastane raporları, adli tıp raporu vb.) talep edilir. Yargıtay, kaza tanımının sigortalı lehine ve daraltıcı olmayan bir şekilde yorumlanması gerektiği yönünde içtihatlar geliştirmiştir (Omağ, 2002).

4. HAYAT SİGORTALARI

4.1. Hayat Sigortası Sözleşmesinin Kurulması ve Unsurları

Hayat sigortası, sigortacının, bir kişinin yaşamı veya ölümü üzerine, prim karşılığında bir sigorta bedeli ödemeyi taahhüt ettiği uzun vadeli bir can sigortasıdır (TTK m. 1477). Sözleşmenin tarafları sigorta ettiren (prim ödeyen),

sigortalı (risk üzerine taşınan kişi) ve sigortacıdır. Ayrıca, sigorta bedelini alacak olan üçüncü kişiye "lehtar" denir. Sigorta ettiren, sigortalı ve lehtar aynı kişi olabileceği gibi, farklı kişiler de olabilir (Karaman, 2022).

Sözleşmenin kurulması, sigorta ettirenin teklifi ve sigortacının kabulü ile gerçekleşir. Bu süreçte, sigortacının riski değerlendirebilmesi için sigorta ettiren ve sigortalıya ilişkin "ön sağlık beyan formu" doldurulur. Bu formdaki beyanlar, sözleşmenin ayrılmaz bir parçasıdır. Hayat sigortasında, sigortalanan menfaat, sigortalının kendi yaşamı üzerindeki menfaattir (menfaat-işlemsellik ilkesi). Bu nedenle, sigortalının rızası olmadan hayat sigortası yaptırılamaz.

4.2. Hayat Sigortası Türleri ve Hukuki Özellikleri

Hayat sigortaları sigortalının yaşamı veya ölümü üzerine belirli bir bedelin ödendiği uzun vadeli can sigortaları olup temel olarak üç ana kategoriye ayrılmaktadır. Bu sınıflandırma, sigortanın teminat kapsamı ve ödeme koşullarına göre belirlenmekte olup, her bir türün hukuki düzenlemeleri ve uygulama şekilleri farklılık göstermektedir.

4.2.1. Ölüm Halinde Ödemeli Hayat Sigortaları

Bu sigorta türü sigortalının vefatı üzerine sigorta bedelinin lehtara ödenmesini öngören en temel hayat sigortası çeşididir. Bu sigorta türünde temel amaç sigortalının ölümü halinde geride kalan aile bireylerinin veya belirlenen lehtarların ekonomik güvence altına alınmasıdır. Ölüm sigortaları kendi içinde "sürelili ölüm sigortaları" ve "süresiz ölüm sigortaları" olarak ikiye ayrılmaktadır. Sürelili ölüm sigortalarında, sigorta süresi içinde gerçekleşen ölüm hallerinde tazminat ödenirken; süresiz ölüm sigortalarında ise sigortalının ne zaman öleceğine bakılmaksızın tazminat ödenmesi taahhüt edilmektedir.

4.2.2. Yaşam Halinde Ödemeli Hayat Sigortaları (Birikimli/Endowment)

Bu sigorta türü sigortalının belirli bir süre sonunda hayatta kalması durumunda sigorta bedelinin kendisine ödenmesini öngörmektedir. Bu tür sigortaların aynı zamanda bir tasarruf aracı işlevi gördüğü bilinmektedir. Primlerin bir kısmı tasarruf olarak ayrılmakta ve yatırım fonlarında değerlendirilerek süre sonunda poliçede biriken değer sigortalıya ödenmektedir. Bu sigorta türü bireylere emeklilik döneminde ek gelir sağlama veya belirli bir hedef (çocukların eğitimi, ev alımı vb.) için birikim yapma imkânı sunmaktadır (Akyüz ve Kaya, 2013).

4.2.3. Karma Hayat Sigortaları

En yaygın hayat sigortası türü olan karma sigortalar, hem yaşam hem de ölüm risklerini aynı poliçe altında teminat altına almaktadır. Bu sigorta türünde, sigortalının belirlenen süre sonunda hayatta kalması durumunda sigorta bedeli kendisine, süre içinde vefat etmesi halinde ise lehtara ödenmektedir. Karma hayat sigortaları, hem risk teminatı sağlaması hem de birikim/tasarruf aracı işlevi görmesi nedeniyle çok yönlü bir koruma sunmaktadır. Bu sigorta türünün özellikle uzun vadeli finansal planlama yapan bireyler için ideal bir seçenek olduğunu belirtilmektedir (Okan, 2024).

Hayat sigortaları, Türk Ticaret Kanunu'nun 1477 ve devamı maddelerinde düzenlenmiş olup her bir sigorta türü için farklı hükümler öngörülmüştür. Sigorta sözleşmelerinin kurulması, lehtar tayini, prim ödeme yükümlülükleri ve tazminat taleplerinin sonuçlandırılması gibi hususlar TTK'da detaylı şekilde düzenlenmiştir. Özellikle birikimli hayat sigortalarında yatırım fonlarına ilişkin risklerin sigortalıya açıkça bildirilmesi ve şeffaf bir yönetim süreci izlenmesi büyük önem taşımaktadır. Hayat sigortalarının her bir türünün farklı ihtiyaçlara cevap verdiği, bireylerin finansal güvence ve tasarruf ihtiyaçları doğrultusunda tercih yapabilecekleri esnek bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Sigorta şirketlerinin bu ürünleri sunarken müşterilerini doğru bilgilendirmesi ve sözleşme koşullarının şeffaf olması, sigorta hukukunun temel prensipleri arasında yer almaktadır (Akyüz ve Kaya, 2013).

4.3. Lehtar ve Sigorta Haklarının Devri

Lehtar, sigorta sözleşmesinden doğan ve primlerin ödenmesi koşuluyla sigorta bedelini almaya hak kazanan gerçek veya tüzel kişidir. Lehtar tayini, sigorta ettirene tanınan bir sözleşmeden doğan tasarruf yetkisidir. Bu tayin, sözleşmenin kurulması sırasında yapılabileceği gibi sözleşme süresi devam ederken de gerçekleştirilebilir (Bozkurt, 2018).

Lehtar belirlenmesinin en önemli hukuki sonucu, sigorta tazminatının (sigorta bedelinin) sigortalının terekesine (mirasına) dahil olmaktan çıkması ve doğrudan lehtarın şahsına ait bir alacak hakkı haline gelmesidir. Bu özelliğiyle lehtar tayini, sigorta ettirene, miras hukukunun zorunlu pay ve mirasçılık kuralları dışına çıkarak, malvarlığını ölümünden sonra istediği kişiye aktarabilme imkânı sağlar (Şenocak, 2009).

Türk Ticaret Kanunu ("TTK") m. 1493/1, sigorta ettirenin lehtar belirleme ve değiştirme hakkını düzenleyerek bu konudaki sözleşme serbestisini güvence altına almıştır. Buna göre sigorta ettirenin gerçek veya tüzel bir kişi lehine hayat sigortası sözleşmesi akdetmesi mümkündür. Uygulamada lehtar tayini, iki temel sigorta türü çerçevesinde şekillenir:

- A. Ölüm Riske Karşı Lehtar Tayini: Sigorta ettiren, sigortalının (kendisinin veya bir başkasının) ölümü halinde, sigorta bedelinin önceden belirlenmiş üçüncü bir kişiye (lehtara) ödenmesini kararlaştırır. Bu tür, genellikle aile bireylerine (eş, çocuk) mali destek sağlamak amacıyla kullanılan en yaygın hayat sigortası modelidir. Örneğin, bir kişinin kendi hayatını sigortalayıp çocuğunu lehtar göstermesi bu türe girer (Ortaç, 2021).
- B. Yaşam Riske Karşı Lehtar Tayini: Sigorta ettiren, sigortalının (kendisinin veya bir başkasının) hayatta kalması veya belli bir süreyi idrak etmesi halinde, sigorta bedelinin lehine atanmış üçüncü kişiye ödenmesini kararlaştırabilir. Bu model, daha ziyade bir tasarruf veya yatırım aracı olarak işlev görür. Örneğin, bir kişinin torunu lehine, torununun 25 yaşına basması koşuluyla para ödemesi vadeden bir sigorta yaptırması bu kapsamda değerlendirilir (Akgün, 2017).

4.4. Lehtar tayininin temel sınırı; Menfaat ilkesi

Lehtar tayinindeki sözleşme serbestisi sınırsız değildir. Özellikle başkasının hayatı üzerine sigorta yapılması durumunda TTK m. 1490/2, sigorta sözleşmesinin geçerliliği için temel ve kamu düzenine ilişkin bir şart öngörmüştür: Lehtarın, sigortalının hayatının devamında menfaatinin bulunması zorunludur (Ortaç, 2021).

Bu "menfaat ilkesi" sigorta hukukunun temel taşlarından biridir ve sigorta sözleşmesini kumardan ayıran en önemli unsurdur. Amaç, sigortalının hayatı üzerinde, onun ölümünden maddi veya manevi bir kazanç (menfaat) elde etmeyecek kişilerin lehtar gösterilmesini engellemektir. Aksi takdirde, sigortalının hayatına kastedilmesi gibi ahlaka ve kamu düzenine aykırı sonuçlar doğma riski ortaya çıkabilir. Bu nedenle, lehtarın sigortalının ölümünden maddi veya manevi bir zarar göreceği olması beklenir. Bu menfaat yakın akrabalık (eş, çocuk, ebeveyn) ilişkisinde genellikle farz edilirken, diğer ilişkilerde somut olarak ispatlanmalıdır (Kara, 2020).

Sigorta ettiren poliçeden doğan haklarını (örneğin birikim değerini) üçüncü bir kişiye devredebilir (temlik). Ayrıca poliçe üzerinde rehin tesis edilebilir. Ölüm riski sigortalarında sigortalının ölümü halinde sigortadan doğan talep hakkı, otomatik olarak lehtara intikal eder. Yargıtay lehtarın değiştirilmesi veya sigorta haklarının devrine ilişkin işlemlerin poliçede öngörülen şekil şartlarına uygun olarak yapılması gerektiğini vurgulamaktadır (Ayhan, vd. 2020).

5. BİREYSEL EMEKLİLİK SİGORTALARI

5.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin (BES) Hukuki Dayanakları ve Genel İşleyişi

Bireysel Emeklilik Sistemi (BES), 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile düzenlenmiş, devlet katkısı ile desteklenen, uzun vadeli ve iradi (gönüllü) bir tasarruf mekanizmasıdır. Sistem, temelde, zorunlu kamu sosyal güvenlik rejimlerini ikame etmek değil, onlara tamamlayıcı bir alternatif olmak üzere tasarlanmıştır. Bu model özü itibariyle, yaşlılık sosyal riskine karşı güvenceyi kısmen de olsa bireyin kendi sorumluluk alanına bırakmaktadır (Güzel vd, 2016). Sistemin nihai hedefi, bireyin aktif çalışma yaşamındaki hayat standardının emeklilik döneminde de korunmasına katkı sağlamaktır.

Sistemin temel aktörleri; tasarruf sahibi "katılımcı", sözleşmeyi akdeden "bireysel emeklilik aracı kuruluşu" ve toplanan katkı paylarını yatırım araçlarında değerlendiren "fon işleticisi"dir. Sisteme giriş tamamen "katılımcı"nın iradesine bağlıdır ve katılım, bir "emeklilik sözleşmesi" ile gerçekleştirilir. 4632 Sayılı Kanun'un 4. maddesi uyarınca, bu sözleşmede; sisteme giriş, ayrılma, emeklilik, katkı ödemeleri, fonlara yatırım yapılması ve ödemelere ilişkin usuller ile tarafların hak ve yükümlülükleri yer alır. Sözleşmenin içeriği ve sonradan yapılacak değişiklikler, Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu'nun görüşü alınarak Hazine Müsteşarlığı'nın onayına tabidir. Taraflar, bu resmi onay olmaksızın sözleşme şartlarını değiştiremezler (Alper, 2002).

Sistemin işleyişi, katılımcının düzenli veya düzensiz olarak katkı payı ödemesi ve bu payların fon işleticileri tarafından menkul kıymetler, altın, döviz gibi çeşitli yatırım araçlarında değerlendirilmesi esasına dayanır. Sistemin en cazip unsurlarından biri, katılımcının yatırdığı tutarın belirli bir limit dahilinde %30'u oranında devlet katkısı almasıdır. Biriken bu fonlar katılımcının en erken 56 yaşını doldurması ve en az 10 yıl prim ödemesi şartıyla, emeklilik aylığına dönüştürülebilir veya toplu olarak çekilebilir (Onay, 2016).

4632 Sayılı Kanun'a göre sistemin amaçları çok yönlüdür. Birincil amaç bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarını yatırıma yönlendirerek, emeklilik dönemlerinde ek gelir sağlamak ve refah düzeylerini yükseltmektir. Diğer bir ifadeyle sistem bireylerin kendi tasarrufları ve getirileri sayesinde ikinci bir emeklilik geliri elde edebilmelerine olanak tanımaktadır. Bireyi doğrudan ilgilendiren bu sosyal amacın yanı sıra sistemin ekonomik boyutu da bulunmaktadır. Biriken fonlar sayesinde oluşan sermaye birikimi ekonomiye uzun vadeli kaynak sağlayarak reel sektörün finansmanına, istihdamın artırılmasına, sermaye piyasalarının derinleşmesine ve nihayetinde ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmayı hedefler (Elveren, 2003).

Sistemin kapsamı oldukça geniştir. Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip, 18 yaşını doldurmuş her gerçek kişi (kadın-erkek, çalışan-çalışmayan, bir sosyal güvenlik kuruluşuna tabi olan veya olmayan) "katılımcı" sıfatıyla bireysel emeklilik sistemine dahil olabilmektedir.

5.2. Bireysel Emeklilik Sözleşmesinin Özellikleri ve Tarafların Hak/Yükümlülükleri

Bireysel Emeklilik Sözleşmesi, karmaşık ve uzun vadeli bir hukuki ilişkiyi tesis eden, hem bir sigorta sözleşmesi (emeklilikte hayat riskine karşı gelir bağlanması) hem de bir yatırım/tasarruf sözleşmesi niteliği taşıyan kendine özgü bir sözleşmedir. Sözleşmenin en belirgin özelliklerinden biri, uzun vadeli tasarrufu teşvik etmek ve sistemin sürekliliğini sağlamak amacıyla öngörülen 10 yıllık zorunlu tasarruf dönemidir. Bu süre dolmadan sistemden çıkılması halinde, katılımcı devlet katkısı ve sağlanan vergi avantajlarını kaybetmektedir (Kiloğlu, 2007).

Sistem, kamu sosyal güvenlik kurumlarından alınan emekli maaşlarına ek olarak ikinci bir gelir sağlayan ve bu yönüyle kamusal emeklilik programlarını tamamlayıcı nitelikte olup faaliyetini gönüllülük esasına dayalı olarak sürdürür (BESY, 2012). Sistemin temelini oluşturan bir diğer özellik ise bireysel hesaplara dayalı ve fonlu bir yapıya sahip olmasıdır. Emeklilik geliri, bireylerin kendi ad ve hesaplarında biriken katkıların ve bu katkıların riskin dağıtılması ve inançlı mülkiyet esasına göre işletilmesinden sağlanan getirilerin toplamıyla belirlenmektedir.

Sistemin şeffaf yapısı da öne çıkan bir diğer özelliktir. Katılımcılar, birikimlerinin değerlendirildiği fonların performansını internet, telefon gibi kanallarla anlık olarak takip edebilirken, emeklilik şirketleri de katılımcıları periyodik olarak bilgilendirmekle yükümlüdür (BESY, 2012). Ayrıca, katılımcıların fon seçimi ve katkı payı dağılım oranları üzerinde değişiklik yapma hakkı gibi geniş bir seçim özgürlüğü bulunmaktadır. Bu şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizması, emeklilik yatırım fonlarının Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından belirlenen esaslara göre düzenli olarak (günlük, üç aylık ve yıllık) raporlanması ve bu raporların uzun sürelerle saklanması zorunluluğu ile pekiştirilmiştir.

Bireysel emeklilik klasik bir sigorta sistemi olmaktan ziyade, uzun vadeli fon yönetimi esasına dayanan bir tasarruf ve yatırım mekanizmasıdır. Bu nedenle, geleneksel sigortalarda bulunan yaşam yitimi, ferdi kaza veya maluliyet gibi risk teminatlarını içermez (Erol ve Yıldırım, 2004). Ancak, katılımcının vefatı halinde birikimlerin lehdara veya kanuni mirasçılara ödenmesi veya iş görmezlik durumunda katılımcının kendisine ödeme yapılması, dolaylı bir sigortacılık faaliyeti olarak değerlendirilebilir.

Sistemin denetimi uzman kurumlar tarafından yürütülmektedir. Uygulama özel sektör kuruluşlarına bırakılmış olsa da Devlet, sıkı bir düzenleme ve denetim rolü

üstlenmiştir. Bireysel emeklilik şirketleri Hazine Müsteşarlığı'nın, bu şirketler bünyesinde faaliyet gösteren ve sermaye piyasası mevzuatına tabi olan yatırım fonları ise SPK'nın denetimine tabidir. Ayrıca, toplanan katkı paylarının karşılığı olan yatırım fonu katılım belgeleri Takasbank nezdinde saklanarak, çok katmanlı bir denetim ve gözetim mekanizması tesis edilmiştir (Erol ve Yıldırım, 2004).

5.3. Tarafların Hak ve Yükümlülükleri

Sözleşmenin tarafları olan katılımcı ile bireysel emeklilik aracı kuruluşunun karşılıklı hak ve yükümlülükleri bulunmaktadır. Katılımcının temel yükümlülüğü, sözleşmede belirlenen usullere uygun şekilde katkı payı ödemek ve beyan ettiği kişisel bilgilerin doğruluğunu sağlamaktır. Katılımcının hakları ise; fon seçimini değiştirme, birikimini takip etme, sözleşmeyi devretme ve yasal şartlar oluştuğunda emeklilik geliri veya toplu para talep etmektir. Aracı kuruluşun fonları özenle yönetme (liyakat ve sadakat yükümlülüğü), katılımcıyı düzenli ve şeffaf bir şekilde bilgilendirme, hesap verme ve birikimi belirlenen yatırım stratejileri çerçevesinde etkin bir şekilde yönetme yükümlülüğü bulunur. Bu yükümlülükler, sistemin güvenilirliği ve sürdürülebilirliği açısından hayati öneme sahiptir (Sezer, 2008).

5.4. Lehtar Tayini

Katılımcının vefatı halinde bireysel emeklilik hesabındaki birikimler, miras hukuku kurallarına tabidir. Birikimler, katılımcının mirasçılarına intikal eder. Katılımcı, sözleşme sırasında "lehtar" belirlemişse, birikimler doğrudan lehtara ödenir ve miras paylaşımına konu olmaz. Bu durum, BES'in miras planlamasında da kullanılabilmesine olanak tanır. Yasal mirasçılar, lehtar olmadıkları takdirde, mirasçı sıfatıyla birikimler üzerinde hak iddia edemezler (Paksu, 2007).

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İncelenen dört sigorta türü farklı ihtiyaçlara hitap etmekle birlikte bireysel risk yönetiminin tamamlayıcı parçalarını oluşturur. Motorlu araç sigortaları (özellikle MTS) kamu düzeni kaygısıyla zorunludur ve üçüncü şahısların korunmasını amaçlar. Ferdi kaza sigortası kişinin bedensel bütünlüğünü belirli bir kaza riskine karşı güvence altına alır. Hayat sigortası en geniş risk kapsamına (ölüm ve yaşam) sahip olup aynı zamanda bir miras planlama aracıdır. Bireysel emeklilik sigortası ise temelde bir tasarruf ve yatırım sistemidir ve sosyal güvenliği destekler.

Tazminatın hukuki niteliği açısından da farklılıklar bulunur. Motorlu araç sigortaları (kasko hariç) ve ferdi kaza sigortaları, genellikle "tazminat ilkesine" dayanır ve gerçek zararı karşılamayı hedefler. Hayat ve bireysel emeklilik sigortalarında ise, taraflarca önceden belirlenmiş bir bedel (sabit veya birikimli)

ödendiği için "belirli bedel ilkesi" geçerlidir (Bayar, 2021). Bu nedenle, bu iki sigorta türünde birden fazla sigortadan yararlanmak mümkündür.

Mevcut mevzuat genel olarak kapsamlı olsa da özellikle BES ve birikimli hayat sigortalarında yatırıma ilişkin risklerin katılımcı/sigortalı tarafından tam olarak anlaşılması noktasında eksiklikler bulunmaktadır. Finansal okuryazarlık düşük olduğu için tüketiciler bazen uzun vadeli yükümlülüklerinin ve yatırım risklerinin farkına varamamaktadır. Bu noktada aracı kuruluş ve sigortacıların aydınlatma yükümlülüğünün daha sıkı denetlenmesi ve şeffaflığın artırılması gerekmektedir.

Uygulamada özellikle ferdi kaza ve hastalık sigortalarında "kaza" ve "hastalık" tanımlarının sigortacılar tarafından dar yorumlanması sıkça karşılaşılan bir sorundur. Tüketici lehine düzenleyici müdahaleler ve Yargıtay'ın bu konudaki birleştirici içtihadı ile bu tür uyuşmazlıkların önüne geçilebilir. Ayrıca, MTS teminat limitlerinin, artan tedavi maliyetleri ve hayat pahalılığı dikkate alınarak daha gerçekçi bir şekilde belirlenmesi, mağdurların hak arayışını kolaylaştıracaktır. Gelecekte, dijitalleşmenin de etkisiyle, sigorta sözleşmelerinin daha sade, anlaşılır ve bireyselleştirilmiş hale gelmesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgün, E. (2017). Hayat Sigortası Genel Şartları'nın Türk Ticaret Kanunu Hükümlerine Uygunluğuna İlişkin Bir İnceleme. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 75(2), 557-586.
- Akyüz, Y., & Kaya, Z. (2013). Türkiye'de Hayat Dışı Ve Hayat/Emeklilik Sigorta Sektörünün Finansal Performans Analiz Ve Değerlendirilmesi. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 13(26), 355-371.
- Alper, Y. (2002). Sosyal güvenlikte yeni bir adım: Bireysel emeklilik. Çimento İşveren Dergisi, 16(2), 11-32.
- Atabek, R. (1987). Insurer's Insolvency. Banka Huk. Dergisi, 14, 41.
- Ayhan, R & Çağlar, H & Özdamar, M (2020). Sigorta Hukuku Ders Kitabı, 3. Baskı, Ankara, Yetkin.
- Bayar, M. (2021). Türkiye’de Sigorta İşletmelerinin Büyüme ve Gelişimindeki Ürün Geliştirme Üzerinde Oluşan Zorluklar. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 5(21), 8-29.
- Berberoğlu Yenipınar F. (2017). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Sigorta Hukuku, Gözden Geçirilmiş Genişletilmiş 18. Baskı, Karahan Kitabevi, Adana,
- BESY (Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik): (09.11.2012 Tarih ve 24682 Sayılı Resmi Gazete).
- Bozer, A. (1981). Sigorta Hukuku. Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Hukuk Fakültesi.
- Bozkurt, T (2018) Sigorta Hukuku, 11. Baskı, İstanbul, Onikilevha.
- Can, M. (2018) Türk Özel Sigorta Hukuku Ders Kitabı , 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara
- Elveren, A. H. (2003). Bireysel Emeklilik Sisteminin Makro Ekonomik Etkileri. İşveren Dergisi, 41(8), 23.
- Erol, A. ve Yıldırım, E. (2004). Tüm Yönleriyle Bireysel Emeklilik Sistemi . Yaklaşım.
- Ersoy, T. (2023). Karayolları Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortasında Sigorta Himayesinin Kapsamı.
- Gülbitti, L. (2007). Kasko sigortasının incelenmesi ve Türkiye’de kasko sigortası hasar uygulamalarının değerlendirilmesi (Master's thesis, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Güzel, A., Okur, A. R., & Caniklioğlu, N. (2016). Sosyal Güvenlik Hukuku, 16. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Kara, E. (2020). Sigortalabilir Menfaat İlkesi, Ankara, Yetkin.

- Karaman, F. (2022). Kredi Bağlantılı Hayat Sigortası Sözleşmeleri İçin Aktüeryal Proporsiyon Hesabı. Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi, (16), 28-40.
- Kayıhan, Ş. (2016). Zorunlu Mali Mesuliyet Sigortasında Sigorta Ettirenin Kendi Tam Kusuru ile Vefatı Halinde Mirasçılarının Üçüncü Kişi Sıfatıyla Müteveffanın Sigortacısına Başvurmaları Durumuna İlişkin Hukuki Düşünceler, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 22, ss. 251-264.
- Kender, R. (2021). Türkiye’de Hususi Sigorta Hukuku, Güncelleştirilmiş, 17.Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Kiloğlu, M. (2007). Türk sosyal güvenlik sistemi içinde bireysel emeklilik sisteminin yapısı ve işlevi (Master's thesis, Dokuz Eylül Üniversitesi).
- Kubilay, H. (2007). Sigortacılık Mevzuatındaki Bazı Hükümlerle İlgili Değerlendirme. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9, 399-408.
- Okan, J. (2024). Hayat Sigortası Poliçe Sayıları Konjonktürel mi Konjonktür Karşıtı mıdır?. Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 7(2), 111-125.
- Omağ, M. K. (2002). Özel Sigorta Hukukunda Rizikonun Dağıtılması İlkesi.
- Omağ, M. K. (2016). Özel Sigorta Hukukunda Sigorta Ettirenin Korunması Himayesi.
- Onay, E. (2016). Bireysel emeklilik sistemine devlet teşviki etkisinin analizi (Master's thesis, Hitit University).
- Ortaç, N. O. (2021). Sigortalanan Olaya Kusur İle Sebebiyet Verilmesinin Sigorta Teminatına Etkisi. Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 16(2), 81-138.
- Özkan, A. (2018). Kasko sigortası sözleşmesi (Master's thesis, Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey)).
- Paksu, T. M. (2007). Bireysel emeklilik sistemi ve ekonomik etkileri (Master's thesis).
- Sezer, F. (2008). Bireysel emeklilik sistemi ve fonlarının performans değerlendirmesi (Master's thesis, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Şenocak, K. (2009) Üçüncü Şahıs Lehine Hayat Sigortası, Ankara, Turhan.
- Ulaş, I. (2015). Yeni Zorunlu Trafik Sigortası Genel Şartlarına Göre Bu sigortanın Kapsamı, Teminat Türleri ve Özellikle Destek Teminatı”, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Cilt 31, S.2.
- Uluğ Cicim, I. (2011). The Concept of Law Assurance Account. J. Akdeniz U. Fac. L., 1, 105.

- Ünan, S. (1993). Yeni Zorunlu Sorumluluk Sigortaları Öngörülürken Dikkate Alınması gerekli Hukuk İlkeleri, Zorunlu Sigortalar Paneli, İstanbul.
- Yürük, A. T. (2010). Banka ve Sigorta Hukuku. Anadolu Üniversitesi.

7. Bölüm

Bankacılık 6.0 Ekosistemi ve Siber Tehditler Banking 6.0 Ecosystem and Cyber Threats

Nehir BALCI ¹

Özet

Amaç: Bu çalışmanın amacı, Bankacılık 6.0 ekosistemini bir parçası olan blokzincir tabanlı büyük veri ile bankacılık, açık bankacılık, servis modeli bankacılığı ve metaverse bankacılığı yapılarını incelemek, bankacılık ekosistemini tehdit eden siber suçlarla ilgili kavramları netleştirmek ve suç türlerini sınıflandırmaktır.

Veri ve Yöntem: Çalışma, nitel araştırma yöntemi çerçevesinde tasarlanmış olup, kavramsal analiz ve literatür taraması yoluyla yürütülmüş ve ikincil veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Bulgular: Dijitalleşmenin ileri aşamasını temsil eden Bankacılık 6.0 ekosistemi, yapay zekâ, blokzincir, büyük veri, nesnelerin interneti, metaverse ve açık bankacılık gibi ileri teknolojilerin bütüncül biçimde entegre edildiği bir yapıdır. Ancak bu gelişmiş dijital altyapı, bu teknolojilerle birlikte evrilen siber suçların tehdidi altındadır. Bankacılık ekosistemini tehdit eden başlıca siber suç türleri arasında; Oltalama Saldırıları (Phishing Attacks), Mızraklı Oltalama Saldırıları (Spear Phishing), Ortadaki Adam Saldırısı (Man-in-the-Middle Attack), İş E-Postası Ele Geçirme (Business E-mail Compromise), Kötü Amaçlı Yazılımlar (Malware) ve Fidyeye Yazılımı Saldırıları (Ransomware Attacks) yer almaktadır. Bankacılıkta kullanılan teknolojilerin kötü niyetli aktörlerce istismar edilmesiyle ortaya çıkan yeni nesil siber saldırı türlerinin bazıları ise şunlardır: QR Kod Oltalama Saldırıları (QR Code Phishing Attacks), Deepfake Dolandırıcılığı, API İstismarı (API Abuse), Akıllı Sözleşme İstismarı (Smart Contract Abuse) ve Yetki Yükseltme Saldırıları (Privilege Escalation). Bu saldırılar, Bankacılık 6.0'ın sürdürülebilirliği açısından ciddi güvenlik açıklarına yol açabilecek potansiyele sahiptir.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, e-mail: nehir.balci@deu.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-9317-7491

Bu çalışma, 5. Uluslararası Bankacılık Kongresinde özet bildirisi olarak sunulmuştur.

Sonuç: Bankacılık 6.0 ekosisteminin sunduğu fırsatlara rağmen, sistemin bir parçası olan API tabanlı veri paylaşımı, sanal ortamlarda yürütülen işlemler ve merkeziyetsiz yapılar, siber saldırıların bu yapılar üzerinden uygulanmasına olanak sağlamaktadır. Gelişmiş siber tehdit istihbaratı, blokzincir üzerinde çalışan güvenli kimlik protokolleri ve API'ler için sıkı güvenlik denetimleri gibi önlemler, ekosistemin siber saldırılara karşı kendini koruyabilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Literatüre Katkı: Dünyada siber suçların artış göstermesiyle birlikte, bu alandaki literatür de hızla gelişmiştir. Türkiye'de ise bu alandaki çalışmaların sayısı artmakla birlikte, hâlen küresel literatüre kıyasla sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle, çalışmanın ekosistem bankacılığını tehdit eden siber suçlara ilişkin literatüre katkı sağlayacağı ve gelecekte yapılacak araştırmalarda akademisyenler için bir referans noktası oluşturacağı düşünülmektedir.

Politika Önerileri: Politika yapıcılar ve düzenleyici kurumlar tarafından; siber suçlara ilişkin uluslararası hukuki çerçevenin hızla oluşturulması, gelişmiş siber tehdit istihbarat sistemlerinin kurulması, blokzincir tabanlı güvenli kimlik protokollerinin uygulanması ve API'ler için sıkı denetim mekanizmalarının geliştirilmesi, Bankacılık 6.0 ekosisteminin sürdürülebilirliğine önemli katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık 6.0, Blokzincir Tabanlı Büyük Veri ile Bankacılık, Açık Bankacılık, Metaverse Bankacılığı, Siber Suçlar

Abstract

Aim: This study aims to examine banking with blockchain-ed big data, open banking, banking-as-a-service, and metaverse banking, which are part of the Banking 6.0 ecosystem, clarify the concepts related to cybercrimes that threaten the banking ecosystem, and classify the types of crimes.

Data and Method: The study was designed using a qualitative research method, conducted through conceptual analysis and literature review, and based on secondary data.

Findings: The Banking 6.0 ecosystem, which represents the advanced stage of digitalization, is a structure in which advanced technologies such as artificial intelligence, blockchain, big data, the Internet of Things, the metaverse, and open banking are integrally incorporated. However, this sophisticated digital infrastructure is also threatened by cybercrimes that have evolved in parallel with these technologies. The main types of cyberattacks threatening the banking ecosystem include Phishing Attacks, Spear Phishing, Man-in-the-Middle Attacks, Business Email Compromise, Malware, and Ransomware Attacks. Some emerging cyberattack types resulting from exploiting these technologies by

malicious actors include QR Code Phishing Attacks, Deepfake Fraud, API Abuse, Smart Contract Exploitation, and Privilege Escalation. These threats can potentially create significant security vulnerabilities and pose serious risks to the sustainability of the Banking 6.0 ecosystem.

Conclusion: Despite the opportunities offered by the Banking 6.0 ecosystem, components such as API-based data sharing, transactions conducted in virtual environments, and decentralized structures enable cyberattacks to be carried out through these channels. Measures such as advanced cyber threat intelligence, secure identity protocols operating on blockchain, and strict security audits for APIs are of great importance for the ecosystem's ability to protect itself against cyber threats.

Originality: With the global increase in cybercrime, the literature in this field has also developed rapidly. Although the number of studies on this subject has been increasing in Turkey, it still remains limited compared to the global literature. Therefore, this study is expected to contribute to the literature on cybercrimes threatening ecosystem banking and serve as a reference point for future academic research.

Policy Recommendations: Policymakers and regulatory authorities should rapidly establish an international legal framework for cybercrimes, develop advanced cyber threat intelligence systems, implement blockchain-based secure identity protocols, and enhance strict audit mechanisms for APIs. These will significantly contribute to the sustainability of the Banking 6.0 ecosystem.

Keywords: Banking 6.0, Banking with Blockchain-ed Big Data, Open Banking, Metaverse Banking, Cybercrimes

1. Giriş

Bir ekonomideki finansal yapı; bireyler, kurumlar, piyasalar, araçlar ve organizasyonların birlikte çeşitli görevleri yerine getirmesiyle oluşan bir sistemdir. Tasarrufların yatırıma dönüşmesi bu yapı sayesinde gerçekleşir. Bu sistem, paranın ve farklı finansal enstrümanların üretildiği ve ekonomiye entegre edildiği bir mekanizmadır (Sönmez & Büyüközkök, 2024, s. 184). Finansal piyasaların derinliği ve işlem hacmi, ekonomideki kaynak dağılımının verimliliği üzerinde belirleyici rol oynamaktadır (Sönmez & Büyüközkök, 2025).

Günlük hayatımızda sık sık duyduğumuz dijital dönüşüm kavramı bankacılık hizmetlerin köklü olarak değişmesine neden olmuştur. Dijital dönüşüm, işletmelerin değişen müşteri beklentilerine yanıt verebilmek ve rekabet avantajı elde edebilmek amacıyla; sosyal medya, mobil uygulamalar, veri analitiği ve gömülü sistemler gibi yeni nesil dijital teknolojileri kullanarak yenilikçi iş modelleri geliştirmesi ve bu doğrultuda gerekli tüm yapısal değişimleri hayata geçirmesi sürecini ifade etmektedir

(Fitzgerald vd., 2014). Bankacılık sektöründe bu dönüşüm süreci; veri odaklı, kişiselleştirilmiş, çok platformlu, hizmetlerin ileri teknolojiler aracılığıyla sunulduğu yeni bir ekosistem oluşturmuştur. Bankacılık 6.0, teknolojik evrim sürecinin son halkası olarak tanımlanan, yapay zekâ, nesnelerin interneti (IoT), blokzincir, metaverse ve biyometrik güvenlik gibi ileri dijital teknolojilerin tam entegre olduğu yeni nesil bankacılık modelidir. Bu kavram, yalnızca dijitalleşmeyi değil, aynı zamanda ağ tabanlı, bağlamsal ve otonom hizmetler sunan bir bankacılık ekosistemini ifade eder. Bu bağlamda, Bankacılık 6.0 kavramının temel bileşenleri arasında, blokzincir tabanlı büyük veri bankacılığı, açık bankacılık, servis modeli bankacılığı, ve metaverse bankacılığı yer almaktadır.

Literatürde blokzincirin tanımı araştırıldığında, veri yapısı (Nakamoto, 2008), veri tabanı (Beck, 2018; Glaser, 2017), veri defteri (Zheng vd., 2017), kriptografik algoritmaların, merkezi olmayan mutabakat mekanizmalarının ve dağıtık veri tabanların birleşimi (Tanrıverdi vd., 2019) gibi farklı şekillerde tanımladığı görülmektedir. Blokzinciri, her işlem bilgisinin belirli bir sırayla gruplanarak “blok” adı verilen yapılar içinde şifrelenerek ağdaki katılımcılar tarafından kaydedildiği ve bu blokların kronolojik olarak birbirine bağlandığı, geçmişe yönelik işlem yapmanın mümkün olmadığı, merkeziyetsiz ve dağıtık bir veri defteri sistemi olarak tanımlamak mümkündür. Blokzincirler bazı çalışmalarda finansal piyasalarda devrim niteliğinde görülmekte, bazı çalışmalarda bu teknolojinin aşırı abartıldığı vurgulanmakta, bazı çalışmalarda ise geleneksel bankacılık için bir tehdit unsuru olduğu ifade edilmektedir. Blokzincir tabanlı büyük veri ile bankacılık (Banking with blockchain-ed big data), müşteri verileri, işlem geçmişi, kredi davranışları ve finansal etkileşimlerin büyük veri analitiği yoluyla anlamlandırıldığı ve bu verilerin güvenli şekilde blokzincir üzerinde saklandığı bütünleşik bir bankacılık sistemidir.

Açık bankacılık (Open banking), banka müşterilerinin ticari bankalardaki hesaplarından elde ettikleri finansal verileri uygulama programlama arayüzleri (Application Programming Interface-API) aracılığıyla diğer kuruluşlarla gönüllü olarak paylaşmalarını ve tüm hesaplarını tek kanaldan yönetebilmelerini sağlayan bankacılık sistemidir (Xie ve Hu, 2024). Diğer bir deyişle açık bankacılık, bankacılık hizmetinin geleneksel uygulama kanalları ile sınırlı kalmadan mekan ve zaman bağımsız şekilde sunulduğu finansal bir ekosistemdir.

Açık bankacılık, özünde veri paylaşımını kolaylaştırmak üzere tasarlanmış olup banka müşterilerine verilerinin alternatif finansal hizmet sağlayıcılarla (örneğin diğer bankalar ya da FinTech şirketleri) paylaşılıp paylaşılmayacağını seçme özerkliği verir. Kullanıcıların verileri paylaşılmasını onayladıktan sonra API'ler aracılığıyla tüm finansal verilerin tek arayüz üzerinden görüntülenebilmesi ve yönetilebilmesi mümkün olmaktadır. Servis modeli bankacılık ise (Banking-as-a-service-BaaS), bazı bankacılık hizmetlerinin belirli yasal yükümlülükleri yerine getiren FinTech şirketleri tarafından sunulmasına imkan veren bankacılık türüdür (Erdoğan, 2024). Servis modeli bankacılığın finansal kapsayıcılığı arttıracığı ve bankaların portföylerini geliştirmelerin katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Günümüzde hızla gelişen yeni teknolojiler, iş modelleri ve sürekli değişen düzenleyici ortamlar, bankacılık ekosisteminde risk ve belirsizlik yaratmaktadır. Bankacılık ekosistemini tehdit eden risklerden biri de siber suçlardır. Özellikle internet kullanımının arttığı ve bankacılık sektöründe dijitalleşmenin hız kazandığı COVID-19 pandemi sürecinde, hem dünya genelinde hem de Türkiye'de siber suçlarda ciddi artışlar yaşanmıştır. Örneğin, Haziran 2020'de T.C. İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı tarafından yapılan çalışmada, Türkiye'de siber suç mağduriyet oranı %7,1 olarak tespit edilmişken, bu oran Mart 2021 itibarıyla %36,9'a yükselmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı, 2021). Bu sonuç, pandemi döneminde Türkiye'de siber suç mağduriyetinin arttığını doğrulamaktadır.

Siber suçlar, bankacılık 5.0 ve 6.0 ekosistemlerinde; yapay zeka, API'ler, mobil platformlar, açık bankacılık ve bulut altyapılarının kullanılmasıyla daha karmaşık bir yapı kazanmıştır. Aynı zamanda bankacılık sektöründe dijitalleşmenin ve açık sistem mimarilerinin artmasıyla birlikte yeni nesil siber saldırılar, ileri teknolojikler içeren, yapay zeka destekli ve çok bileşenli hale gelmiştir. API entegrasyonları, veriye dayalı karar alma mekanizmalarının yaygınlaşması, bankacılık hizmetlerin siber uzay üzerinden gerçekleştirilebilmesi yeni saldırı türlerinin oluşmasını sağlamıştır. Literatürde; bankacılık ekosisteminde ortalama saldırıları, zararlı yazılımlar, fidye yazılımları, API kötüye kullanımı, deepfake dolandırıcılıklar ve akıllı sözleşme istismarları gibi siber saldırının yarattığı mali kayıpların büyüklüğü gözler önüne serilmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, Bankacılık 6.0 ekosistemini temel bileşenlerini kuramsal açıdan ele almak, ekosistemi tehdit eden siber suçlarla ilgili kavramları netleştirmek ve sınıflandırmaktır. Dünyada siber suçların artış göstermesiyle birlikte, bu alandaki literatür de hızla gelişmiştir. Türkiye’de ise bu alandaki çalışmaların sayısı artmakla birlikte, hâlen küresel literatüre kıyasla sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle, çalışmanın ekosistem bankacılığını tehdit eden siber suçlara ilişkin literatüre katkı sağlayacağı ve gelecekte yapılacak araştırmalarda akademisyenler için bir referans noktası oluşturacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmakta olup, ilk bölümde Bankacılık 6.0 ekosistemi, temel kavramlar ve gelişim süreçleri ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde, siber suç kavramı ile ekosistem bankacılığına yönelik siber suç türleri incelenecektir. Sonuç bölümünde ise, ekosistem bankacılığında karşılaşılan siber suçlara ilişkin genel bir değerlendirme yapılacaktır.

2. Bankacılık 6.0 Ekosistemi

Hem doğa bilimlerinde hem de sosyal bilimlerde kullanılan ekosistem kavramı, en basit tanımıyla, canlı ve cansız varlıkların oluşturduğu ve birbiriyle etkileşim halinde olduğu sürekli evrilen bir sistemdir. Adner vd. (2020) ekosistemi, aidiyeti tanımlayan, çok sayıda ortağın etkileşimi ve koordineli davranışı sonucu değer yaratılan bir sistemdir. Bankacılık bağlamında bir ekosistem, üçüncü taraf sağlayıcılardan gelen ürün ve hizmetlerin entegrasyonu anlamına gelir (Au vd., 2022, s:500).

Bankacılık ekosistemi, bankaların etkilediği veya etkilendiği; müşteriler, ticari ve katılım bankaları, Fintech şirketleri, sigorta şirketleri, finansman şirketleri, yatırımcılar, hissedarlar, girişimciler, teknoloji sağlayıcılar, regülatörler, akademik kurumlar, meslek kuruluşları ve STK’lar gibi tüm paydaşları kapsayan bir kavramdır (İncirkuş ve Kalpaklıoğlu, 2023).

Bankacılık sektörü veri yoğun bir sektör olması nedeniyle teknoloji ile birlikte gelişmektedir. Hatta teknolojiye bağımlı bir sektör olduğu söylenebilir. Bu nedenle yeni veri destekli yapay zeka teknolojileri en hızlı şekilde kendine uyumlandırma kapasitesine sahiptir. Bu nedenle, bankacılık ekosistemi, gelecekte henüz hayal edilmemiş teknolojilerin kendi altyapılarına zamanında ve kabul edilebilir bir maliyetle yerleştirilmesini sağlayacak esnek bir kurumsal mimari sunmaktadır (Dapp vd., 2015).

Bankacılık ekosisteminin geleneksel tekliflerin ötesine geçme kavramıyla bağlantılı olması (Au vd., 2022) nedeniyle Bankacılık 6.0, geleneksel bankacılık süreçlerinin ötesine geçen tam dijitalleşmiş, blokzincir, yapay zeka, nesnelerin interneti ve sürdürülebilirlik temelli bir ekosistem olarak tanımlanabilir. Bankacılık 6.0 ekosisteminin temel bileşenleri arasında blokzincir tabanlı büyük veri ile bankacılık, açık bankacılık, servis modeli bankacılık ve metaverse bankacılığı yer almaktadır.

2.1 Blokzincir Tabanlı Büyük Veri ile Bankacılık

Günümüzde küresel bankaların bir çoğu operasyonel verimliliği arttırmak maliyet tasarrufu sağlayabilmek için blokzincir teknolojisini sistemlerine entegre etmeye çalışmaktadır (Kocianski, 2018). Bankacılık sektörü ile blokzincir arasındaki ilişki kompleks bir yapıya sahiptir. Çünkü blokzincir teknolojisi geleneksel bankacılık hizmetlerini kolaylaştırmaya yönelik pek çok fırsat sunsa da, yerleşik bankacılık modelleri için tehdit unsuru olarak da görülmektedir (Lang, 2017).

Blok ve zincir kelimelerinin bir araya gelmesinden oluşan blokzincir özel bir veri tabanı türüdür. Bu veri tabanında veriler ardışık bloklar üzerinde oluşturulup düzenlendiği “blok” kelimesi kullanılmıştır. Zincir kelimesi ise her bir bloğun içinde bir önceki bloğa ait bir veriyi içermesi ve blokların birbirlerine bağlı olmalarını temsil edilmek amacıyla kullanılmıştır. Blokzincirler, birbiri içine bağlı bu yapısı nedeniyle geçmiş işlemlere müdahale izni vermeyen bir kayıt defteri haline dönüşmüştür (Arvas ve Tuncer, 2023). Blokzincirler veri odaklı bu yapısıyla akıllı kontratlar, bankacılık ödemeleri, büyük veri analizleri gibi bir çok alanda kullanılmaktadır (Maldonado, 2018).

Blokzincir tabanlı büyük veri ile bankacılık, büyük veri analitiği ve blokzincir teknolojisinin birbirine entegre olarak kullanıldığı yeni nesil bir finansal hizmet modelidir. Bu modelde bankalar veri yönetimi, işlem takibi, güvenlik ve şeffaflık gibi alanlarda entegre olmuş bu yeni sistemleri uygulamaktadırlar. Banka tabanlı blok zinciri projelerinin finansal hizmetler sektöründe kapsamlı bir değişim yaratması beklenmektedir. Blokzincir tabanlı büyük veri ile bankacılığın, bankacılık ekosistemine katkıları arasında bankaların müşterilerini daha iyi tanımları ve kişiselleştirilmiş bankacılık hizmeti sunumu geliştirmesi, işlem hızlarının iyileştirilmesi, güvenlik sistemlerini geliştirilmesi, işlem maliyetlerini azaltması, akıllı kontratların kullanımını kolaylaştırması, daha fazla şeffaflıkla ve daha fazla işlem yapılmasına olanak sağlaması yer almaktadır (Hassaini vd., 2018). Diğer yandan güvenlik unsuru aynı zamanda bu bankacılık modeli için bir zorluk olarak öne çıkmaktadır. Yüksek güvenlik gerektiren bankacılık sektöründe dijital bankacılığa geçişle birlikte artan siber suçlar bankalar için hem yüksek korunma maliyetlerine hem de ciddi maddi kayıplarla neden olmaktadır.

2.2 Açık Bankacılık

Deloitte (2017), kapalı bir sistem olan geleneksel bankacılık hizmetlerinin müşterilerin izni ile farklı üyeler arasında veri paylaşımı yapılan açık bir modele dönüştürülmesini açık bankacılık olarak tanımlamaktadır. Geniş haliyle açık bankacılık kullanıcıların, ödeme sağlayıcıların ve üçüncü taraf platformlarının bir araya geldiği bir ekosistemdir.

Avrupa Birliği, Ödeme Hizmetleri Direktifi'ni (Payment Services Directive-PSD), ödeme sistemlerini bütünleştirmek amacıyla 2007 yılında hazırlamış ve yürürlüğe koymuştur. PSD, Avrupa Birliği'nin tek ve ortak bir pazar oluşturma amacını gerçekleştirebilmek için ödeme hizmetlerine yönelik hazırladığı mevzuattır (Politou, 2019). 2015 yılında Avrupa'da Ödeme Hizmetleri Direktifi 2 (Payment Services Directive 2-PSD2) kabul edilmiş ve son yürürlüğe giriş tarihi olarak 2018 yılı belirlenmiştir. Bu direktif, bankaların ve finansal kurumların müşteri verilerini, müşterinin izniyle üçüncü taraf finansal hizmet sağlayıcılarıyla (örneğin bir sosyal ağ ya da mobil uygulama geliştiricisi) paylaşmasına olanak tanıyarak açık bankacılık sisteminin temelini oluşturmuştur. 2018 yılında, ilk defa İngiltere'de dokuz büyük bankaya Açık Bankacılık Uygulama Kurumu (Open Banking Implementation Entity-OBIE) aracılığıyla açık bankacılık hizmeti uygulama zorunluluğu getirilmiş; böylece İngiltere merkezli başlayan açık bankacılık hizmetleri günümüzde birçok ülkede uygulanan bir hizmet haline gelmiştir. 2021 yılı Ocak ayında, OBIE 2020 yılında açık bankacılık uygulamaları üzerinden gerçekleştirilen ödeme işlemi sayısının 4 milyonun üzerine çıktığını, 2018 yılındaki işlem sayısının ise yalnızca 20.000 olduğunu açıklamıştır (Demirez vd., 2021). Bu da yapılan ödeme işlemi sayısında yaklaşık %19.900'lük etkileyici bir artış anlamına gelmektedir. Omarini (2018), finansal kuruluşların uzun vadede ayakta kalabilmelerinin ancak açık bankacılık sistemiyle mümkün olabileceğini vurgulamıştır. Türkiye'de ise 2020 yılında Bankacılık Düzenleme Kurulu (BDDK) tarafından "*Bankaların Bilgi Sistemleri ve Elektronik Bankacılık Hizmetleri Hakkında Yönetmelik*" yayınlanmasıyla açık bankacılığa ilişkin yasal süreç resmileşmiştir (BDDK, 2020).

Açık bankacılıkta, kullanıcı verilerinin üçüncü taraf geliştiricilerle paylaşılma süreci API'ler aracılığıyla sağlanmaktadır. API, iki sistem arasında bağlantı kurarak işlemlerin hızlanmasını sağlayan bir teknoloji aracıdır. Bankacılık ekosisteminde veri paylaşımının kesintisiz ve kontrollü şekilde gerçekleştirilebilmesi için API teknolojilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Açık bankacılık uygulamaları kapsamında, API teknolojileri aracılığıyla bankaların kendi altyapılarına doğrudan erişim gerekmeksizin sistem entegrasyonları gerçekleştirilebilmekte ve böylece müşterilerin farklı bankalardaki finansal verilerine erişim sağlanarak çeşitli hizmetler sunulabilmektedir. Bu model,

bankacılık sektöründe dışa açıklığın bir göstergesi olarak değerlendirilebilir; zira sağlanan veriler, ilgili hizmet sağlayıcıların ürün ve hizmetleriyle doğrudan entegre edilmeden işlem yapılmasına olanak tanımaktadır. Örneğin, müşterinin onayı doğrultusunda tüm bankalardaki hesap bilgilerine tek bir arayüz üzerinden ulaşılması ya da finansal işlemlerin bir işletmenin muhasebe yazılımına API yoluyla entegre edilerek yürütülmesi, bu yapıya örnek teşkil etmektedir (Akbaş, 2023).

PSD2 için kritik öneme sahip olan “kullanıcı izni” ve “API erişimi”, siber suçların gelişimiyle birlikte dijital bankacılıkta bir sorun, diğer bir deyişle bir tehdit unsuru haline gelmiştir (Mansfield-Devine, 2016). Bankacılık ve finans sektöründe, kullanıcı izni gerektiren ve risk taşıyan veri paylaşımının; kanun ve yönetmelikler kapsamında denetlenmesi, ileri teknoloji yazılımlarıyla kişisel veri ihlallerinin engellenmesi ve dolandırıcılığın tespit edilmesi gerekmektedir (Brodsky ve Oakes, 2017).

2.3 Servis Modeli Bankacılık

Servis modeli bankacılık, en geniş tanımıyla bankacılık hizmetlerinin internet siteleri, uygulamalar, şirketler veya geleneksel bankacılık kanalları dışındaki farklı platformlar üzerinden sunulması olarak tanımlanabilir. Servis modeli bankacılığında, işletmeler web servisleri aracılığıyla bankaların teknolojik altyapısını kullanarak finansal hizmet sunumu gerçekleştirmektedir. Bu model sayesinde, banka dışı dijital platformlar üzerinden çeşitli bankacılık işlemlerinin gerçekleştirilmesi mümkün hale gelmiştir. Bankalardan alınan finansal veriler, sunulan ürün ve hizmetlere entegre edilerek kullanıcı deneyimi zenginleştirilmekte ve işlemler bütüncül bir yapıya kavuşturulmaktadır. Bu duruma örnek olarak, bir havayolu şirketinin kendi dijital platformu üzerinden müşterilerine kredi ve ödeme çözümleri gibi dijital bankacılık hizmetleri sunması verilebilir (Karaçalık, 2022). Servis modeli bankacılığın tam olarak anlaşılabilmesi için günlük hayatta pek kişinin kullandığı “GooglePay” ikinci bir örnek olarak verilebilir. GooglePay müşterine bir dijital cüzdan (Google Wallet) sunarak, bu cüzdan üzerinden kullanıcı izinleri dahilinde banka ve kredi kartı harcama verilerini depolamaktadır. Toplanan bu veriler analiz edilerek müşterilere kişiye özel kampanyalar ve yeni ürün hizmet önerileri sunulmaktadır. Bu doğrultuda, banka statüsüne sahip olmamakla birlikte GooglePay, bankacılık ürün ve hizmetlerine entegre biçimde yeni finansal çözümler sunabilmekte ve finansal hizmetlerin etkinliğini artırabilmektedir (Cowley ve Malani, 2021).

Servis modeli bankacılık kavramı, dünyada ilk kez 2010’lu yılların başında ortaya çıkmış; uygulamaya geçişi ise 2012–2016 yılları arasında gerçekleşmiştir. Örneğin, 2014 yılında Almanya’daki Fidor Bankası, API temelli servis

bankacılığı sunarak FinTech'lere altyapı sağlayan ilk bankalardan biri olmuştur. 2016 yılında Almanya'da kurulan Solarisbank ise, kendi lisanslı altyapısı üzerinden diğer FinTech'lerin ödeme, kredi, IBAN ve kart hizmetleri gibi servisleri sunmasına imkân tanıyarak, "bankacılığı bir hizmet olarak" sunan ilk kurumsal bankalardan biri olmuştur. Türkiye'de ise 2021 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından yayımlanan "Dijital Bankaların Faaliyet Esasları ile Servis Modeli Bankacılığı Hakkında Yönetmelik" ile Servis Modeli Bankacılığı kavramı, Türk bankacılık sisteminde yasal olarak yerini almıştır. Bu yönetmelikte servis modeli bankacılık; "arayüz sağlayıcıların sundukları arayüz yoluyla, müşterilerin servis bankalarının sistemleriyle doğrudan, açık bankacılık servisleri aracılığıyla bağlantı kurarak servis bankası üzerinden bankacılık işlemlerini gerçekleştirebildikleri hizmet modeli" olarak tanımlanmıştır (BDDK, 2021).

Servis modeli bankacılıkta da bankalar, servis altyapılarını üçüncü taraflarla API aracılığıyla paylaşmaktadır. Açık bankacılık ile servis modeli bankacılığı hizmetlerinin ortak noktası, bankaların banka dışı üçüncü taraflarla entegrasyonunun API'ler aracılığıyla sağlanmasıdır. Bu durum, açık bankacılıkta olduğu gibi, servis modeli bankacılığında da API üzerinden veri sızdırma ve üçüncü taraf yazılımların güvenliğine ilişkin siber tehditlerle karşı karşıya kalınmasına neden olabilmektedir.

2.4 Metaverse Bankacılığı

Meta-evren (Meta-universe) kavramının kısaltılması sonucu ortaya çıkan metaverse kurgusal bir evren olup dijital dünyaların birleştirilmesi ile oluşturulmuştur (Yaşar, 2024). Aynı zamanda, kolektif bir sanal paylaşımı olan metaversete, kişiler kendileri için oluşturdukları avatarlar aracılığıyla etkileşime girmektedirler. Metaverse, fiziksel gerçekliğin dijital teknolojiler aracılığıyla sanal ortama taşındığı, çoklu kullanıcıların eşzamanlı olarak etkileşimde bulunabildiği, kesintisiz ve kalıcı bir dijital evren biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu yapı, fiziksel ve dijital dünyalar arasında bütünleşik bir deneyim sunarak, sanallaştırılmış etkileşimlerin gerçek zamanlı olarak sürdürüldüğü yeni nesil bir ortamı temsil etmektedir (Dönmez, 2022; Mystakidis, 2022).

Metaverse bankacılığı, finansal hizmetlerin sanal gerçeklik (VR), artırılmış gerçeklik (AR) ve blokzincir gibi teknolojilerle şekillenen 3 boyutlu dijital evrenler içinde sunulmasıdır. Bu kavram, geleneksel dijital bankacılığın ötesine geçerek, kullanıcıların avatarlar aracılığıyla sanal ortamlarda bankacılık işlemleri gerçekleştirebildiği bir yapıyı ifade eder.

Metaverse, merkeziyetsiz blokzincir teknolojisi üzerine kurulmuştur. Bu evrende kullanıcılar dijital kimlik ve varlıkları ile yetki ve kontrol tümüyle kendilerindedir (Pandey ve Gilmour, 2024). Metaverse'in kritik öneme sahip bileşenlerinden biri olan blokzincirler üzerine mülkiyet belgeleri, akıllı kontratlar ve kimlik doğrulama işlemleri kayıt edilmektedir. Metaverse platformlarında mal ve hizmet alımları çoğunlukla kripto paralarla gerçekleştirilmektedir. Metaverse bankacılığı, dijital ekonomilerde ödeme altyapısı sunmak için kripto cüzdanlar ve takas sistemleri entegre etmektedir. Dünyada 2020-2021 yılları arasında uygulanmayan başlayan metaverse bankacılığın ilk örnekleri ABD'de Onyx Lounge, İngiltere'de The Sandbox, ve Güney Kore'de KB Kookmin Bank'tır. Türkiye'de ise henüz resmi metaverse banka şubesi açılmamıştır.

Metaverse bankacılığı çok yeni bir alan olması ve kullanıcıların güvenlik bilincinin düşük olması nedeniyle oltalama (phishing) ve deepfake dolandırıcılık gibi siber suçlar karşı savunmasızdır. Ayrıca metaverse platformların kullanıcıların avatarlar ve takma isimler kullanması mümkün olduğu için kimlik tespiti ve doğrulama geleneksel bankacılığa göre kayda değer biçimde karmaşıktır.

3. Ekosistem Bankacılığına Yönelik Siber Tehditler

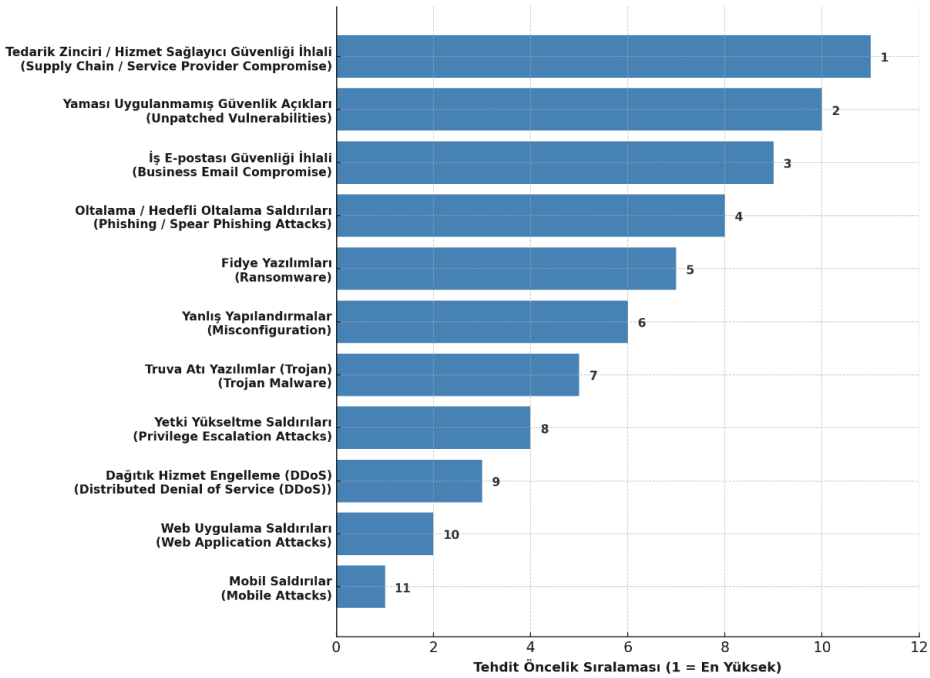
Bankacılık 6.0 ekosistemi, teknolojik gelişmelerin şekil verdiği bir sistemdir. Gelişen teknolojilerle bankacılık ekosistemi de gelişmektedir. Bu gelişmelerin beraberinde getirdiği bazı dezavantajlar bulunmaktadır. Bu dezavantajların başında, siber suçluların benzer teknolojiler üzerinden geliştirdikleri suç yöntemleriyle sistem paydaşlarına zarar vermeleri gelmektedir. Gelişen teknolojilerle birlikte siber suç türleri ve uygulama yöntemleri de çeşitlenmekte ve bankacılık ekosistemi açısından ciddi tehditler oluşturmaktadır.

3.1 Siber Suçlar

Dünyada siber suçların artan hızına rağmen tanımını ve kapsamı konusunda fikir birliğine henüz ulaşılmamıştır. Siber suç literatürde, internet üzerinden işlenen herhangi yasal olmayan eylem (Wall, 2004), temel düzeyde bilgisayar kullanımını sonucu işlenen yasal olmayan eylemler (Furnell, 2002), bir bilgisayar, ağ veya donanım cihazı kullanılarak kolaylaştırılan veya işlenen herhangi yasal eylem (Gordon ve Ford, 2006) gibi farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi'nde ise siber suçların tanımı net bir çerçevede yapılmamakla birlikte bilgisayar sistemleri, verileri ve ağlarının gizlilik, bütünlük ve kullanılabilirliğine yönelik eylemleri içeren eylemler siber suç kapsamına girdiği belirtilmiştir (Avrupa Konseyi, 2001). Türkiye ise Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından siber suçlar, "Bir bilişim sisteminin güvenliğini ve/veya buna bağlı verileri ve/veya kullanıcılarını hedef

alan ve bilişim sistemi kullanılarak işlenen suçlar” olarak tanımlanmıştır (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2025).

Fabio Panetta, Avrupa Siber Dayanıklılık Kurulu'nun (Euro Cyber Resilience Board-ECRB) altıncı toplantısında, Avrupa'daki finansal piyasa altyapıları için siber tehdit ortamını üç temel bileşene ayırmıştır: Aktörler, Motivasyonlar ve Tehditler. Siber tehditleri oluşturan kişi ya da gruplar "aktörler" olarak tanımlanmış ve Devlet aktörleri (State actors), Organize suç grupları (Organised crime groups), İç tehditler (Insider threats) ve Hacktivistler (Hacktivists) şeklinde sınıflandırılmıştır. "Motivasyonlar" başlığı altında ise siber saldırıların arkasındaki amaç ve güdüler yedi temel nedene dayandırılmıştır. Bu nedenler; Hizmet aksatma (Disruption), Yıkım (Destruction), Kurumsal bilgi hırsızlığı (Theft of corporate information), Casusluk (Espionage), Dolandırıcılık (Fraud), Şantaj (Extortion) ve Kişisel bilgi hırsızlığı (Theft of personal information) olarak sıralanmıştır. Finansal sistemleri tehdit eden on bir siber suç türü ise, en ciddi tehdit en üstte olacak şekilde ciddiyet düzeyine göre Şekil 1'de sunulmuştur (European Central Bank, 2021).

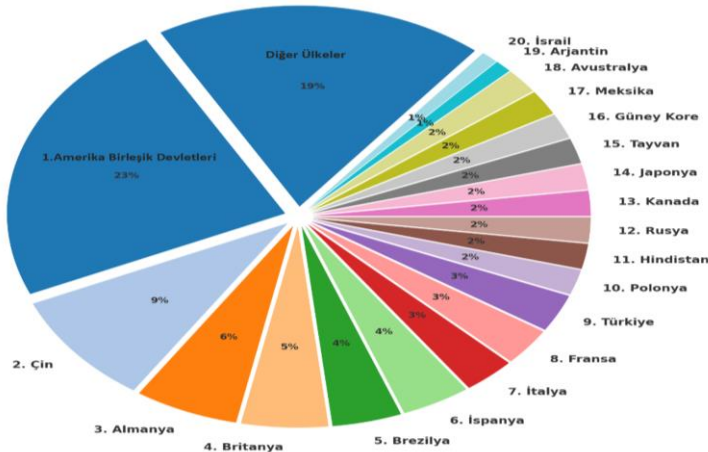

Şekil 1. Finansal Altyapılar için Siber Tehdit Türleri ve Öncelik Sıralaması

Kaynak: European Central Bank, (2021). (Şekil yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Finansal piyasalar, dijital hizmetlerin yaygınlaşması ve teknolojiye olan artan bağımlılık ile birlikte, üçüncü taraf ürün ve hizmetlerin kullanımındaki artış ve bu yapıların birbirine olan bağlantılılığı nedeniyle siber saldırılara karşı savunmasız bir duruma düşmektedir. Bu bağlamda, siber saldırıların küresel finansal sistem ve bankacılık ekosistemi açısından en öncelikli tehdit olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

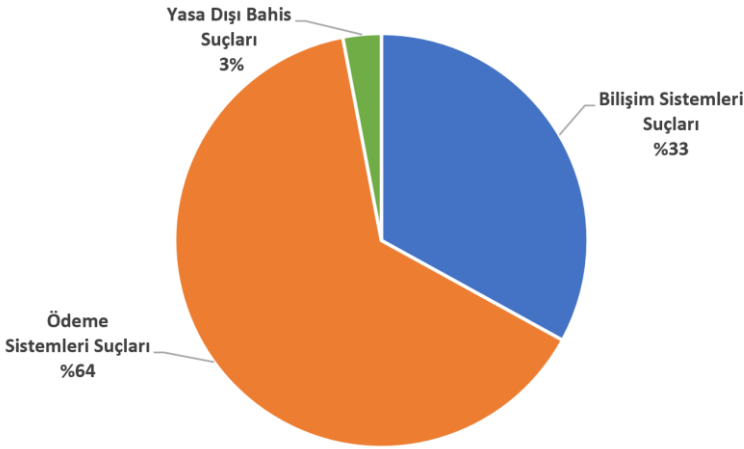
Bu küresel risk ortamı, Türkiye'nin de benzer tehditlerle karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır. Uluslararası ölçekte yapılan siber suç değerlendirmelerine göre, Türkiye, siber suç faaliyetlerinin yoğunluk gösterdiği ülkeler arasında dikkat çeken bir konumda yer almaktadır. BusinessWeek ve Symantec ortaklığıyla hazırlanan küresel siber tehdit raporuna göre, Türkiye siber suç oranları bakımından dünyada 9. sırada bulunmaktadır (Şekil 2). Bu sıralama; kötü amaçlı bilgisayar etkinliklerinin payı, zararlı yazılım (malware) yayma düzeyi, spam üretimi, oltalama (phishing) sitelerinin barındırılması, botnet yoğunluğu ve saldırı kaynaklarının menşei gibi altı temel faktöre dayanmaktadır. Türkiye'nin kötü amaçlı bilgisayar faaliyetlerindeki küresel payı %3 olarak rapor edilmiştir. Zararlı yazılım yayılımında 15., spam amaçlı “zombi bilgisayar” üretiminde ise 5. sırada yer almaktadır. Oltalama sitelerinin barındırılmasında 24. sırada bulunmasına karşın, botnet ağı yoğunluğu açısından 8. ve siber saldırıların çıkış noktası bakımından 12. sırada yer alması, ülkedeki altyapının zaman zaman kötü niyetli aktörlerce kullanıldığını göstermektedir. Bu veriler, Türkiye'nin yalnızca siber suçların hedefi değil, aynı zamanda bu faaliyetlerin kaynağı olarak da küresel siber tehdit ortamında aktif bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Enigma Yazılım, 2025).

Şekil 2. Siber Suç Oranlarına Dünyada İlk 20 Ülke

Kaynak: Enigma Yazılım, (2025). (Şekil yazar tarafından yeniden oluşturulmuştur.)

Siber suçlar çeşitli amaçlarla işlenebilmekte; ancak genellikle temel amaç, haksız kazanç elde etmektir. Şekil 3'te görüldüğü üzere, Türkiye'de 2015–2019 yılları arasında gerçekleşen siber suçların %64'ü ödeme sistemi suçlarından oluşmaktadır. 2015 yılından 2019 yılına kadar Türkiye'de ödeme sistemi suçlarında %115 oranında bir artış gözlemlenmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı, 2020). Ödeme sistemlerine yönelik gerçekleştirilen saldırılar, bankacılık ekosistemini de etkilemektedir; zira bu saldırıların büyük bir bölümü banka ödeme sistemleri üzerinden gerçekleştirilmektedir.

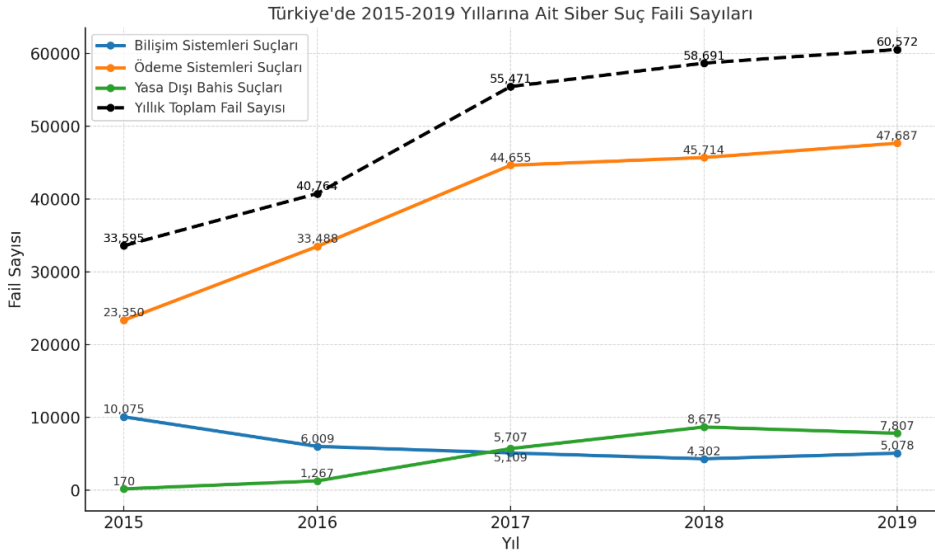

Şekil 3. Türkiye'de Siber Suç Oranları 2015- 2019

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı, (2020). (Şekil yazar tarafından yeniden oluşturulmuştur.)

Türkiye’de 2015–2019 yılları arasında yakalanan siber suç faili sayıları Tablo 1’de sunulmaktadır. Ödeme sistemleri suçlarındaki artışla birlikte, bu suçlara ilişkin yakalanan faillerin sayısı da her yıl istikrarlı bir şekilde artmış; 2019 yılında 47.687’ye ulaşarak, en fazla fail sayısına sahip siber suç kategorisi haline gelmiştir (Şekil 3). 2015–2019 yılları arasında, ödeme sistemleri suçlarına ilişkin yakalanan fail sayısındaki artış oranı ise %104 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 1: Türkiye’de 2015-2019 Yılları Arasında Yakalanan Siber Suç Faili Sayıları							
Suç Türleri	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam	2015/2019 Değişim Oranı
Bilişim Sistemleri Suçları	10.075	6.009	5.109	4.302	5.078	30.573	%-50
Ödeme Sistemleri Suçları	23.350	33.488	44.655	45.714	47.687	194.894	%104
Yasa Dışı Bahis Suçları	170	1.267	5.707	8.675	7.807	23.626	%4492
Genel Toplam	10.838	17.003	27.026	30.523	30.641	249.093	%183
Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı, (2020).							

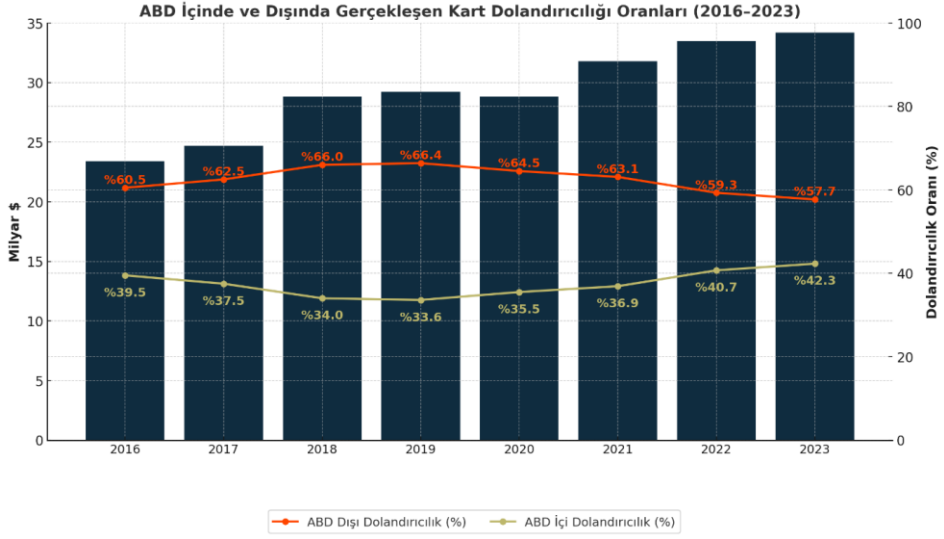

Şekil 4: Türkiye’de 2015-2019 Yıllarına Ait Yakalanan Siber Suç Faili Sayıları
Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı, (2020). (Şekil yazar tarafından oluşturulmuştur.)

Bankacılık ödeme sistemlerini hedef alan suç türlerinden biri olan banka kartı dolandırıcılığı, yeni ortaya çıkmış bir suç değildir. Dijital bankacılığın ilk dönemlerinde, banka kartlarının kullanımının artmasıyla birlikte suçlular; banka ve kredi kartlarını satış noktalarında fiziksel olarak kopyalayarak ya da kart bilgilerini çalarak bu dolandırıcılığı gerçekleştirmekteydi. Banka kartlarına çip takılmaya başlanmasıyla birlikte ise, suçlular bu faaliyetlerini siber uzay üzerinden gerçekleştirmeye başlamışlardır.

Banka ve kredi kartı dolandırıcılığı iki temel aşamadan oluşmaktadır: Birinci aşama, mağdurların kart bilgilerinin ele geçirilmesidir; ikinci aşama ise, bu bilgilerin nakde dönüştürülmesidir. Kart bilgilerinin ele geçirilmesi için bilgisayarlara bulaşan zararlı yazılımlar kullanılabilen veya güvenli olmayan bir internet sitesinden alışveriş yapılırken bu bilgilerin çalınması mümkün olabilmektedir. Ayrıca, Akdemir ve Lawless (2019)'ın belirttiği üzere, siber saldırılara maruz kalan büyük ölçekli firmaların yaşadığı veri kayıpları da bankacılık kart bilgilerinin suçluların eline geçmesine neden olabilmektedir. Bulahk ve Gupta (2015), elde edilen bu bilgilerin siber uzayda satışa sunulduğunu ve maaş kartı bilgilerinin ortalama 9,50 dolara, kredi kartı bilgilerinin ise 12 dolara satıldığını tespit etmişlerdir.

Şekil 5'te görüldüğü üzere, dünya genelinde banka kartı dolandırıcılığı nedeniyle yaşanan maddi kayıplar 2016 yılında yaklaşık 23 milyar dolar iken, 2023 yılında 34 milyar dolara ulaşmıştır (Nilson Report, 2024). 2022 yılında, dünya genelinde Visa, MasterCard gibi küresel markalara ait kartlar (global cards), yalnızca yerel kullanım için geçerli kartlar (domestic cards), perakendecilere veya mağazalara ait özel markalı kredi kartları (private label cards) ile sadece nakit çekimi veya bakiye görüntüleme amaçlı kullanılan kartlarla (ATM cards) gerçekleştirilen toplam işlem hacmi 9.149 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu farklı kart türlerine yönelik dolandırıcılık kaynaklı zarar ise aynı yıl içinde 33,45 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. 2028 yılına kadar bu zararın 43,47 milyar dolara ulaşması beklenmektedir (Nilson Report, 2023). Bu veriler, bankacılık ekosisteminin ne denli ciddi bir tehdit altında olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Şekil 5: ABD İçinde ve Dışında Gerçekleşen Kart Dolandırıcılığı Oranları ve Tutarları (2016-2023)

Kaynak: Nilson Report, 2024. (Şekil yazar tarafından yeniden oluşturulmuştur.)

3.2 Bankacılık Ekosisteminde Gerçekleştirilebilecek Siber Saldırı Türleri

Finansal teknolojilerin en hızlı adapte olduğu ve avantajlarından en fazla faydalandığı sektörlerin başında bankacılık sektörü gelmektedir. Özellikle dijital bankacılık, büyük veri ve yapay zeka gibi teknolojilere dayandığı için veri gizliliği ihlalleri, siber saldırılar, finansal dolandırıcılık vb. siber suçlar, dijital bankacılığın gelişimiyle eş zamanlı bir gelişme göstermişlerdir. 21.yüzyılda dijital bankacılığın aşırı hızlı gelişimi nedeniyle piyasa düzenleyicileri ve kanun koyucular bu ihlalleri önleyici düzenlemeler geliştirmekte zorlanmaktadır. Dahası bankaların hem verileri koruması hem de verinin iş stratejileri için en iyi şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

3.2.1 Bankacılıkta Oltalama Saldırıları

Oltalama Saldırıları (Phishing Attacks): Oltalama saldırıları son yıllarda en yaygın mali suçlardan biri haline gelmiştir. Oltalama saldırıları, “kimlik avcılarının elektronik bir iletişimde güvenilir bir kişi veya işletme gibi davranarak şifreler, kredi kartı bilgileri, ulusal kimlik kartı bilgileri vb. hassas bilgileri hileli bir şekilde elde etmeye çalışmasını sağlayan sosyal mühendislik tekniklerini kullanan bir suç faaliyeti” olarak tanımlanmaktadır. (Ekawade vd., 2016). Dijital bankacılık kullanıcıları, para transferi gibi herhangi bir finansal faaliyeti web üzerinden gerçekleştirdiklerinde dijital bankacılık dolandırıcılıklarına karşı daha savunmasızdır. Kimlik avcıları, kullanıcının finansal bilgilerine eriştikten sonra bir bankanın güvenliğini bile ihlal edebilir; daha sonra çok çeşitli yasadışı

faaliyetler yürütürler. Örneğin, bu finansal verileri para toplamak veya fon transferi ve mal satın alma gibi kendi çıkarları için finansal dolandırıcılık yapmak için kullanırlar. Oltalama saldırıları çeşitli sofistike yöntemlerle işlenebilmektedir.

Mızraklı Oltalama saldırıları (Spear Phishing): Mızraklı oltalama saldırıları belirli kişileri veya seçilmiş grupları hedef alan ve bu kişilerin isimlerini kullanarak iddialarda veya iletişimlerde bulunan özel oltalama saldırılarını ifade eder. Çevrimiçi mevcut verileri kullanarak kurban hakkında bilgi toplamayı gerektirirler. Bir kuruma içeriden saldırdıkları için, bu kişileri tespit etmek ve meşru kullanıcılardan ayırt etmek zordur (Ho vd., 2017).

Sesli Oltalama Saldırıları (Vishing Phishing): Sesli oltalama saldırıları adı, internet protokolü üzerinden ses (VoIP) yoluyla gerçekleştirilen saldırıları tanımlamak için ‘ses’ (vishing) ve ‘oltalama’ (phishing) kelimelerinin birleştirilmesiyle türetilmiştir (Hofbauer vd., 2015). Sesli oltalama saldırıları, telefon üzerinden gerçekleştirilen sosyal mühendislik saldırılarıdır. Bu saldırı türünde saldırganları hedef kişileri bankalardan arıyor gibi davranarak, doğrulama için kişisel, finansal veya erişim yetkisi sağlayan hassas bilgilerini telefon aracılığıyla elde etmeye çalışırlar (Yeboah-Boateng ve Amanor, 2014).

Ortadaki Adam Saldırısı (Man-in-the-Middle Attack-MitM): MitM saldırıları dolandırıcılar tarafından dijital bankacılık işlemlerinde uygulanan bir oltalama saldırısıdır. Bu saldırı türünde bilgisayar korsanları müşteriler dijital bankacılık işlemlerini yaparken kendilerini banka ile müşteri arasına yerleştirirler (Swanink vd., 2016). Müşteriler ve bankalar ancak müşterinin yetkisi olmadan para kaybolduktan sonra işlemlerin kimlik avı saldırganlarıyla bağlantılı olduğunu fark edebilirler.

İş E-Postası Ele Geçirme (Business Email Compromise-BEC): BEC saldırılarının merkezinde sıklıkla Man-in-the-Middle (MitM) saldırıları ve kimlik bilgisi hırsızlığı yer alır. Saldırganlar, ele geçirdikleri e-posta hesaplarını kullanarak iletişim trafiğine müdahale eder ve çalışanların, gerçekte bir siber suçluyla etkileşimde olduklarını fark etmeden kritik bilgileri paylaşımlarına neden olurlar. Bu durum, BEC saldırılarını yalnızca finansal değil, aynı zamanda algısal bir tehdit haline getirir (SonicWall, 2025). İstenen bilgileri elde ettikten sonra saldırgan, normal bir çalışanın bir bağlantıya tıklamasını, şirketin ağını tehlikeye atacak bir e-posta ekini indirmesini veya saldırganların hesaplarına para aktarmasını sağlamak için oldukça ikna edici bir iş e-postası gönderir (Salahdine ve Kaabouch, 2019). Yapay zekâ teknolojilerinin gelişimi, BEC saldırılarında köklü bir dönüşüm yaratmıştır. Geçmişte bu tür saldırıları gerçekleştirebilmek için saldırganların; şirket yazışma tarzlarını taklit etme, bağlama uygun oltalama içerikleri üretme ve güvenlik sistemlerini aşma gibi ileri düzey becerilere sahip

olmaları gerekiyordu. Ancak üretken yapay zekâ (Generative AI) araçları bu süreçleri otomatikleştirerek, teknik bilgiye sahip olmayan bireylerin bile karmaşık ve inandırıcı saldırılar düzenlemesini mümkün kılmıştır. Böylece BEC saldırıları, daha erişilebilir ve yaygın hale gelmiş; siber tehdit ortamının küresel ölçekte daha da riskli bir hâl almasına neden olmuştur (SonicWall, 2025).

3.2.2 Bankacılıkta Zararlı Yazılım Saldırıları

Kötü amaçlı yazılımlar (Malware): Kötü amaçlı yazılımlar, bir sistemi etkilemek ve çeşitli yasal olmayan amaçlara ulaşmak için tasarlanmış kötü amaçlı yazılımlar olarak tanımlanmaktadır (Bhavani, ve Sankaradass, 2025). Bu yazılımlar; veri çalmak, yetkisiz erişim sağlamak, sunucu, bilgisayar veya bir ağın normal işleyişine zarar vermek sağlamak amacıyla geliştirilmektedir. Dijital bankacılık ekosisteminde bu yöntem hassas ve finansal verileri çalmak için kullanılmaktadır (Cele ve Kwenda, 2025; Haidar vd., 2017). Bu saldırılar sonucunda suçlular banka hesaplarından kolayca büyük miktarlarda para çalabilmektedirler (Alzoubi vd., 2022). Kaspersky internet güvenlik firmasının yaptığı araştırmaya göre Türkiye dünya genelinde zararlı yazılım saldırısına uğrayan ülkeler arasında %24,24'lük oranla 5. sıradadır (Kaspersky, 2023). Yaygın kötü amaçlı türleri arasında virüsler, ağ solucanları, truva atları, rootkit, bots, keylogger, fidye yazılımları, casus yazılımlar ve botnets bulunur (Bazrafshan vd., 2013; Ahvanooley vd., 2020).

- **Virüs:** Virüsler kendisini bir programa ekleyerek yayılan, normal bir yazılım gibi görünerek sistem içinde gizlice çalışan kısa kodlardır. Virüsler ana bilgisayar sistemlerine zarar vermek, botnet oluşturmak, veri almak, para almak ve reklam yapmak gibi amaçlarla kendilerini çeşitli kodlara ve programlara eklerler (Dutta vd., 2019). Örneğin, bukalamun virüsü bir bankacılık sistemini yerine geçerek sisteme giren tüm kullanıcı bilgilerini gizlice kaydedebilir ve bu bilgileri kötü amaçlar için kullanabilir.
- **Ağ solucanları (Network Worms):** Ağ solucanları, bilgisayar ağları üzerinden kendiliğinden yayılan ve kendisini bir bilgisayardan diğerine otomatik olarak kopyalayan kötü amaçlı yazılımlardır. Ağ solucanları, genellikle bir sistemdeki güvenlik açıklarını kullanarak bulaşmaktadırlar. Bilgisayar ve iletişim ağlarında kendini hızlı ve otomatik bir şekilde yayan bilgisayar solucanları büyük bir tehdit oluşturmaktadır ve geçtiğimiz on yılda kurumlar ve bireyler için büyük ekonomik kayıplara neden olmuştur (Safar vd., 2019; Deng vd., 2021).
- **Truva Atları (Trojan):** Truva atları, zararsız veya yararlı bir şey gibi görünerek bilgisayar sistemlerine sızan kötü amaçlı yazılımlardır. Truva atları, kurban bilgisayarın içinde gizlice çalışarak kullanıcıların finansal verilerini çalmak, elektronik paraları çalmak, şifreleri ele geçirmek veya

diğer hassas verilere erişim sağlamak amacıyla tasarlanmaktadır (Dutta vd., 2019). Bilgisayar kullanıcısının farkında olmadan arka planda çalıştığı için uzun süre tespit edilmezler.

- **Rootkit:** Rootkit bilgisayar sistemlerine veya ağlara uzaktan gizlice erişmeyi sağlayan ve bu sistemlerde kalmayı amaçlayan zararlı bir yazılımdır. Saldırgan rookit sayesinde sistem yapılandırmasını değiştirerek tüm verilere ulaşabilir ve çalabilir. Erişim gizli olarak sağlandığından bu saldırıları önlemek, tespit etmek ve sistemden kaldırmak oldukça zordur (Dutta vd., 2019).
- **Casus Yazılım (Spyware):** Casus yazılım, bir bilgisayar veya mobil cihazdaki kullanıcı etkinliklerini, kullanıcının farkındalığı olmadan gözetleyen kötü amaçlı bir yazılımdır. Siber suçlular casus yazılımları her türlü çevrim içi uygulamadaki (örneğin, online bankacılık hizmetleri) kullanıcı bilgilerini çalmak için kullanırlar.
- **Botnets Saldırıları (Botnets Attack):** Botnet, kötü amaçlı yazılım tarafından kontrol edilen ve sahiplerinin bilgisi olmadan kullanılan çok sayıda bilgisayardan oluşan, çeşitli dolandırıcılık ve siber saldırıları gerçekleştirmek için kullanılan bir ağıdır. Botnet'te kullanılmak üzere ele geçirilmiş bilgisayarlar "zombi bilgisayarlar" veya "botlar" olarak adlandırılmaktadır. Botnetler zararlı kodlar içeren İnternet sitelerinin ziyaret edilmesi sonucu sistemlere yüklenir. Bu zararlı yazılımların yüklendiği sistemler normal bir şekilde çalışabilmektedir. Fakat "bot çobanı" tabir edilen bilişim suçu failleri botnetleri web tarayıcısına bulaştırarak botları hukuka aykırı bir şekilde uzaktan kontrol edilmeye açık hale gelir. Bu zararlı yazılımlar bot çobanları tarafından mali hırsızlık, bilgi hırsızlığı, hizmetlerin sabote edilmesi, kripto para dolandırıcılığı, ve diğer suçlularla erişim sağlamak gibi her türlü suç işleme amacıyla kullanılmaktadır. Özellikle finans, finans, ticaret ve hukuk gibi sektörlerde verilerin bozulması birçok kurumun faaliyetlerini sekteye uğratabileceği için bilişim suçu failleri bu zararlı yazılım yöntemini sıklıkla kullanmaktadır (Kaspersky, 2025).
- **Keylogger Saldırıları (Keylogger Attacks):** Keylogger, kullanıcıların klavye üzerinden gerçekleştirdiği her tuş hareketini izleyerek şifreleri çalma, bilgisayar içeriğine erişme ve ekran görüntülerini kaydetme gibi amaçlarla kullanılan zararlı yazılımlardır (Case vd., 2020). Keyloggerlar, banka kullanıcılarının keylogger içeren herhangi bir web sitesini ziyaret ettiklerinde veya keylogger içeren bir yazılım indirdiklerinde bilgisayarlarına yüklenebilir. Virüs bulaşmış bilgisayarlara sahip banka kullanıcıları bankalarının web sitesini ziyaret ettiklerinde ve kullanıcı

adları, şifreler ve token numaraları gibi finansal bilgilerini girdiklerinde, bu bilgiler saldırganlara iletilir. Saldırganlar bu yazılımı şantaj, para çalmak ve finansal dolandırıcılık amacıyla kullanabilmektedir (Singh ve Choudhary, 2021).

- Fidyeye Yazılım Saldırıları (Ransomware Attacks): Fidyeye yazılım saldırısı, bireyleri ve şirketleri hedef alan bir başka tehdittir. Fidyeye yazılım saldırıları, kurbanın verilerini ve dosyalarını şifreleyerek bunlara erişimi kısıtlar ve engeller (Kim vd., 2017). Saldırganlar, kurbanın verilerin ya da dosyalarına yeniden ulaşabilmesi veya bunların yayınlanmasını önlemek için fidye ödemesini talep ederler (Segovia vd., 2017). Fidyeye yazılım saldırısının sonuçları fidyenin kendisinden daha pahalı olabilmektedir (Wang vd., 2018). Örneğin, SonicWall'ın 2025 yılı siber tehdit raporuna göre 2024 yılında ortalama fidye yazılımı ödemesi 850.700 dolara ulaşmış ve kesinti ve kurtarma maliyetlerini hesaba katarak toplam ilgili kayıplar 4,91 milyon doları aşmaktadır (SonicWall, 2025).

Gelişen teknolojiyle birlikte, bankacılık ekosistemini tehdit eden siber tehditler ve riskler ciddi ölçüde artış göstermiştir. Siber uzay, suçlulara yalnızca yeni ve daha önce görülmemiş düzeyde sofistike suçlar işleme imkânı sunmakla kalmamış, aynı zamanda geleneksel suçların da siber ortamda işlenmesine olanak sağlamıştır (Wall, 2024). Aşağıda, ekosistem bankacılığını tehdit eden üç yeni siber suç tehdidinden bahsedilmektedir.

Quick Response (QR) Code Phishing Attacks: Hızlı Yanıt (QR) kodları olarak bilinen matris barkodlar, dünya genelinde hızla yaygınlaşmaktadır. QR kodları, başta web adresleri olmak üzere çeşitli veri türlerini, tüketicilerin mobil cihazları tarafından hızlı bir şekilde taranarak çözümlenebilecek kompakt ve makine tarafından okunabilir bir formatta temsil etmek amacıyla kullanılmaktadır (Vidas vd., 2013). QR kod ortalama saldırılarında saldırganlar zararlı bağlantıları içeren sahte QR kodlar oluşturarak kullanıcıları kötü niyetli web sitelerine yönlendirebilmektedirler (Sharevski vd., 2022). Bu saldırılarda iki yöntemle gerçekleşir. Birinci yöntemde kötü niyetli URL, QR kodunun içine yerleştirilmiştir (Dabrowski vd., 2014; Mavroeidis ve Nicho, 2017). İkinci yöntemde ise QR kodu düzeni, kullanıcıyı güvenilir kuruluşun örneğin bir bankanın ya da gmail hesabının URL'sini geçersiz kılacak şekilde yönlendirmek için manipüle edilmiştir (Kieseberg vd., 2012; Zhou vd., 2019).

Deepfake Dolandırıcılık: 2017 yılında Reddit isimli bir sosyal medya platformunda kullanılan “deepfake” terimi (Kugler, 2021), geleceğin en büyük tehditlerinden biri olarak görülmektedir. Bu terim derin öğrenme (deep learning) ve sahte (fake) kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır (Arslan, 2023). Deepfake yapay zeka yardımıyla hedeflenen bir kişinin yüzünü ve sesini,

katılmadığı faaliyetleri gerçekleştirdiği bir videoda üst üste bindiren videoların geliştirilmesidir (Zhang ve Zou, 2020). Siber suçluların deepfake teknolojisini bilgi sızdırma ve hesaplarına para aktarma gibi amaçlarla kullanmasıyla bu dolandırıcılık türü ortaya çıkmıştır. Deepfake dolandırıcılık finansal piyasalar için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır çünkü bu teknoloji ile oluşturan sesler ve videoların saldırıya uğrayanlar tarafından ilk seferde tespit edilmeleri çok zordur. Örneğin, 2019 yılında İngiltere merkezli bir enerji şirketinin CEO'su Almanya'daki ana şirketin yöneticisi sandığı bir sesin talimatıyla, sahte bir tedarikçiye \$243.000 havale etti. Ancak bu ses, yapay zeka destekli deepfake teknolojisiyle taklit edilen bir dolandırıcıya aitti ve sahtekar, aksanı ve ses tonunu başarıyla taklit ederek güven kazandı. Dolandırıcı toplam üç kez arama yaparak işlemleri yönetti; ilk transfer tamamlandıktan sonra ise para Macaristan'dan Meksika'ya ve oradan başka yerlere dağıtılmıştır (Damini, 2019).

API İstismarı/API Veri İhlali (API Abuse/ API Data Breaches): API bir yazılımın ya da hizmetin belirli işlevlerini, başka yazılımların veya hizmetlerin kullanımına açmak amacıyla harici sistemlerle iletişim kurulmasını sağlayan komutlar, işlevler, protokoller ve nesnelerden oluşur (Prinakaa vd., 2024). API, mobil uygulamalar ve e-ticaret siteleri gibi internet uygulamalarında bu nedenle önemli bir rol oynar (Sun vd., 2021) Ayrıca açık bankacılık ve servis bankacılığı işlemleri API'ler aracılığı yapılır ve bu API'lerin yetkisiz erişimiyle müşteri verileri veya işlem izinleri ele geçirilir. API istismarı, bir uygulamanın ya da hizmetin sağladığı API'nin saldırganlar tarafından menfaat sağlamak amacıyla izin verilmeyen amaçlarla kullanılması anlamına gelir. Finansal kurumlar, ödeme hizmeti sağlayıcıları, yatırım platformları dijital servislerini genellikle API'ler üzerinden sundukları için API istismarı yetkisiz erişim, veri hırsızlığı, piyasa manipülasyonu özellikle kripto para piyasalarında, dolandırıcılık gibi amaçlarla kullanılmaktadır.

Akıllı Sözleşme İstismarı (Smart Contract Abuse): Blok zincirindeki akıllı sözleşmeler, belirli koşullar karşılandığında otomatik olarak yürütülen değişmez şekilde kodlanmış, merkezi olmayan piyasalarda (decentralize) işlem gören sözleşmelerdir. Bu sözleşmelerin güvenlik açıklarının veya mantık kusurlarının; kullanıcı fonları çalmak, haksız kazanç sağlamak ya da sistemi manipüle etmek amacıyla kullanılması akıllı sözleşme istismarı olarak adlandırılmaktadır (Trozze vd., 2023; Wang vd., 2020).

Yetki Yükseltme Saldırıları (Privilege Escalation): Yetki yükseltme kötü niyetli bir saldırgan, daha yüksek bir kullanıcı hesabının kontrolünü ele geçirerek ve ayrıcalıkları istismar ederek veya genişleterek sistemdeki mevcut erişim düzeyinden daha yüksek bir yetki düzeyine ulaşması durumudur (Mehmood vd., 2023). Bu, siber saldırıların en kritik ve tehlikeli aşamalarından biri olup,

bankacılık gibi hassas veri barındıran sektörlerde ciddi tehdit oluşturur. Bankacılık sistemlerinde zayıf erişim kontrolü olan API'ler, kullanıcıların kendi yetkileri dışında işlemler yapmalarına olanak tanıyabilmektedir. Yetki aşımı saldırılarının yatay ve dikey olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Yatay yetki aşımı saldırılarında (horizontal privilege escalation) bir kullanıcı daha fazla sistemin kontrolünü ele geçirmek için aynı erişim seviyesine sahip başka bir kullanıcının erişim izinlerini (örneğin başka bir müşteri hesabı) ele geçirir (Butt vd., 2023). Bir saldırgan, kendisiyle ilgili olmayan verilere erişmek ya da yetkileri eriştiği kullanıcı adına kötü niyetli işlemler yapmak amacıyla için yatay ayrıcalık yükseltmeyi kullanabilir. Dikey yetki aşımı saldırılarında (vertical privilege escalation) bir kullanıcıya, yazılıma veya diğer varlıklara sahip olduklarından daha fazla hak veya ayrıcalıklı erişim verilmesini sağlar. Saldırganın hedefi düşük derecede ayrıcalıklı erişimden daha yüksek seviyede özel erişime geçmektir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Günümüzde gelişen teknoloji ile dijitalleşmenin daha ileri aşamasına geçilmesi sonucu Bankacılık 6.0 ekosistemi kavramını ortaya çıkarmıştır. Bankacılık 6.0 ; blokzincir tabanlı büyük veri uygulamaları, açık bankacılık, servis modeli bankacılığı ve metaverse gibi teknolojilerin bütünleştiği, veri temelli ve yüksek otomasyonlu bir bankacılık anlayışını temsil etmektedir. Bu çalışma, Bankacılık 6.0 ekosistemini bütüncül bir yaklaşımla ele alarak, bu yeni ekosistemin temel bileşenleri arasında yer alan blokzincir tabanlı büyük veri bankacılığı, açık bankacılık, servis modeli bankacılık ve metaverse bankacılığını kavramlarını değerlendirmiş ve bu ve karşı karşıya olduğu siber tehditleri incelemiştir. Bankacılık ekosistemindeki dijital dönüşüm, finansal hizmetlerin erişilebilirliğini ve hızını artırmakla birlikte, ekosistemin ileri teknolojik alt yapıya dayanan, yapay zeka destekli geliş siber saldırılara maruz kalmasına neden olmuştur.

Bankacılık 6.0 ekosistemin sunduğu fırsatlara rağmen, sistemin bir parçası olan API tabanlı veri paylaşımı, sanal ortamlarda yürütülen işlemler ve merkezileşmiş yapılar, siber suçluların ortalama saldırıları, zararlı yazılımlar, akıllı sözleşme istismarları, yetki yükseltme saldırıları ve deepfake dolandırıcılıklar gibi saldırı türlerinin bu yapılar üzerinden uygulamasına olanak sağlamaktadır. Bankacılık ekosisteminde artan siber saldırılar önlenmesi için yeni nesil siber güvenlik mimarilerinin geliştirilmesi zaruri kalmaktadır.

Siber suçların her hangi bir bölge ya da ülkeye bağlı kalmadan çevrimiçi olarak dünyanın her yerinde işlenebiliyor olması bu suçlarla ilgili uluslararası hukuki mevzuatın en hızlı şekilde oluşturulmasına yönelik ihtiyacı ortaya

koymaktadır. Ayrıca, Bankacılık 6.0 ekosisteminin sürdürülebilirliği sağlanabilmesi için düzenleyici kurumların siber suçlarla ilgili bütüncül çözümler geliştirmeleri gerekmektedir. Hükümetler, şirketler ve bireyler, siber güvenlik önlemleri olarak, güçlü şifreleme yöntemleri kullanarak ve güvenlik yazılımları ile donanımları kullanarak siber suçlara karşı korunmaya çalışmaktadırlar. Gelişmiş siber tehdit istihbaratı, blokzincir üzerinde çalışan güvenli kimlik protokolleri, API'ler için sıkı güvenlik denetimleri gibi önlemler ekosistemin kendi siber saldırılara karşı koruyabilmesi için anahtar konumundadır. Gelecekte yapılacak çalışmaların, bankacılık ekosistemini tehdit eden siber suçlara karşı erken müdahaleye dayalı, gelişmiş güvenlik yaklaşımlarının oluşturulmasına odaklanması beklenmektedir.

Kaynakça

- Adner, R., Chen, J., & Zhu, F. (2020). Frenemies in platform markets: heterogeneous profit foci as drivers of compatibility decisions. *Management Science*, 66(6), 2432-2451.
- Ahvanooey, M. T., Li, Q., Rabbani, M., & Rajput, A. R. (2020). A survey on smartphones security: software vulnerabilities, malware, and attacks. *arXiv preprint arXiv:2001.09406*.
- Alzoubi, H. M., Ghazal, T. M., Hasan, M. K., Alketbi, A., Kamran, R., Al-Dmour, N. A., & Islam, S. (2022). Cyber security threats on digital banking. Presented at *1st International Conference on AI in Cybersecurity (ICAIC)* (pp. 1-4). IEEE.
- Akbaş, F. (2023). Bankacılıkta Dijital Dönüşüm ve FinTech. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 1-12.
- Akdemir, N., & Lawless, C. J. (2020). Exploring the human factor in cyber-enabled and cyber-dependent crime victimisation: A lifestyle routine activities approach. *Internet Research*, 30(6), 1665-1687.
- Arslan, F. (2023). Deepfake technology: a criminological literature review. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 701-720.
- Arvas, İ. S., & Tuncer, R. Z. (2023). Kavram Karmaşasının Gölgesinde Blokzincirinin Matruşkası: Bitcoin, Blokzinciri, Web 3.0 ve Metaverse. *İnsan ve İnsan*, 10(36), 71-87.
- Au, C. D., Krahnhof, P., & Klingenberger, L. (2022). Banking Ecosystem: What Do Retail Clients Expect from the Modern Financial Services Industry?. *Universal Journal of Accounting and Finance*, 10(2), 498-508.
- Avrupa Konseyi, 2001. *Convention on Cybercrime* (ETS No.185). <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/traty/185> , (Erişim Tarihi: 09.04.2025).
- Bazrafshan, Z., Hashemi, H., Fard, S. M. H., & Hamzeh, A. (2013). *A survey on heuristic malware detection techniques*. Paper presented at the 5th Conference on Information and Knowledge Technology (pp. 113-120). IEEE.
- BDDK, (2020). *Bankaların Bilgi Sistemleri ve Elektronik Bankacılık Hizmetleri Hakkında Yönetmelik*. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=34360&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 13.04.2025).
- BDDK, (2021). *Dijital Bankaların Faaliyet Esasları ile Servis Modeli Bankacılığı Hakkında Yönetmelik*. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=39158&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 13.04.2025).

- Beck, R. (2018). Beyond Bitcoin: The rise of blockchain world. *Computer*, 51(2), 54-58.
- Bhavani, R., & Sankaradass, V. (2025). Net based malware detection in IoT devices. *International Journal of Machine Learning and Cybernetics*, 1-19.
- Brodsky, L., & Oakes, L. (2017). Data sharing and open banking. *McKinsey & Company*.1097-1105.
- Bulakh, V., & Gupta, M. (2015). *Characterizing credit card black markets on the web*. In Proceedings of the 24th International Conference on World Wide Web (2015, May) (pp. 1435-1440).
- Butt, U. A., Amin, R., Aldabbas, H., Mohan, S., Alouffi, B., & Ahmadian, A. (2023). Cloud-based email phishing attack using machine and deep learning algorithm. *Complex & Intelligent Systems*, 9(3), 3043-3070.
- Case, A., Maggio, R. D., Firoz-Ul-Amin, M., Jalalzai, M. M., Ali-Gombe, A., Sun, M., & Richard III, G. G. (2020). Hooktracer: Automatic detection and analysis of keystroke loggers using memory forensics. *Computers & Security*, 96, 101872.
- Cele, N. N., & Kwenda, S. (2025). Do cybersecurity threats and risks have an impact on the adoption of digital banking? A systematic literature review. *Journal of Financial Crime*, 32(1), 31-48.
- Cowley, A., & Malani, N. (2021). Banking as a Service, explained: What it is, Why it's Important and how to play. *Deloitte Digital*.
- Dabrowski, A., Krombholz, K., Ullrich, J., & Weippl, E. R. (2014). *QR inception: Barcode-in-barcode attacks*. Presented at the 4th ACM Workshop on Security and Privacy in Smartphones & Mobile Devices (pp. 3-10).
- Damiani, J. (2019). *A Voice Deepfake Was Used to Scam a CEO Out of \$243,000*, *Forbes* (2019). Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/jessedamiani/2019/09/03/a-voice-deepfake-was-used-to-scam-a-ceo-out-of-243000/> (Erişim Tarihi: 12.04.2025).
- Dapp, T., Slomka, L., AG, D. B., & Hoffmann, R. (2015). Fintech reloaded—Traditional banks as digital ecosystems. *Publication of the German original*, 261-274.
- Deloitte, (2017), “How to flourish in an uncertain future: open banking and PSD2”, pp. 9-10.
- Demirez, D., Gür, D., & Özeltürkay, E. Y. (2021). Bankacılık sektöründe dijital dönüşüm: Açık bankacılık ve uygulamalarına ilişkin kavramsal bir araştırma. *Tarsus Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 10-28.

- Deng, Y., Pei, Y., & Li, C. (2021). Parameter estimation of a susceptible–infected–recovered–dead computer worm model. *Simulation*, 98(3), 209-220.
- Dutta, N., Tanchak, K., & Delvadia, K. (2019). Modern methods for analyzing malware targeting control systems. In *Recent developments on industrial control systems resilience* (pp. 135-150). Cham: Springer International Publishing.
- Dönmez, N. (2022). Metaverse bankacılığı yolunda değişen müşteri beklentilerine hitaben gelişen pazarlama anlayışları üzerine bir inceleme. *Uluslararası Bankacılık Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 97-132.
- Ekawade, S., Mule, S., & Patkar, U. (2016). Phishing attacks and its preventions. *Imperial Journal of Interdisciplinary Research*, 2(12).
- Emniyet Genel Müdürlüğü, (2025). *Siber Suç Nedir?* Erişim Adresi: <https://www.egm.gov.tr/siber/sibersucnedir> (Erişim tarihi: 01.03.2025).
- Enigma Yazılım, (2025). *Top 20 Countries found to have the most cybercrime*. Retrieved from <https://www.enigmasoftware.com/top-20-countries-the-most-cybercrime/> (Erişim tarihi: 01.03.2025).
- Erdoğan, Ö. C. (2024). Servis Modeli Bankacılık ve Açık Bankacılığın Bankacılık Deneyimimize Olası Etkileri. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 18(1), 72-81.
- European Central Bank, (2021). *Cyber risks and the integrity of digital finance*. Speech of Fabio Panetta (21.09.2021) European Central Bank (Erişim Tarihi: 01.04.2025)
- Fitzgerald, M., Kruschwitz, N., Bonnet, D., & Welch, M. (2014). Embracing digital technology: A new strategic imperative. *MIT Sloan Management Review*, 55(2), 1.
- Furnell, S. (2002). *Cyber Crime: Vandalizing the Information Society*. London: Addison Wesley.
- Glaser, F. (2017). Pervasive decentralisation of digital infrastructures: a framework for blockchain enabled system and use case analysis.
- Gordon, S., & Ford, R. (2006). On the definition and classification of cybercrime. *Journal in Computer Virology*, 2, 13-20.
- Haidar, B., Chamoun, M., & Serhrouchni, A. (2017). A multilingual system for cyberbullying detection: Arabic content detection using machine learning. *Advances in Science, Technology and Engineering Systems Journal*, 2(6), 275-284.
- Hassani, H., Huang, X., & Silva, E. (2018). Banking with blockchain-ed big data. *Journal of Management Analytics*, 5(4), 256-275.

- Ho, G., Sharma, A., Javed, M., Paxson, V., & Wagner, D. (2017). *Detecting credential spearphishing in enterprise settings*. In Proceedings of the 26th USENIX Security Symposium, Vancouver, BC, Canada, 15–17 August 2017; pp. 469–485.
- Hofbauer, S., Beckers, K., & Quirchmayr, G. (2015). *Defense Methods against VoIP and Video Hacking Attacks in Enterprise Networks*. In Proceedings of the 10th International Conference on e-Business, Bangkok, Thailand, 23–24 November 2015; pp. 1–10.
- İncirkuş, A., & Kalpaklıoğlu, N. Ü. (2023). Bireysel müşterilerin banka hizmet kanalı tercih faktörleri. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 15(28), 15-41.
- Karaçalılık, D. (2022). *Günümüzde servis modeli bankacılığının değeri*. Erişim Adresi: <https://fintechtime.com/2022/04/gunumuzde-servis-modeli-bankaciliginin-> (Erişim tarihi: 13.04.2025).
- Kaspersky, (2025). *Botnet Nedir?* Erişim Adresi: <https://www.kaspersky.com.tr/resource-center/threats/botnet-attacks> (Erişim tarihi: 16.04.2025).
- Kaspersky, (2023). *Kaspersky, Security Bulletin 2023*. Retrieved from https://media.kasperskycontenthub.com/wp-content/uploads/sites/43/2023/11/28102415/KSB_statistics_2023_en.pdf (Erişim tarihi: 03.04.2025).
- Kieseberg, P., Schrittwieser, S., Leithner, M., Mulazzani, M., Weippl, E., Munroe, L., & Sinha, M. (2012). Malicious pixels using QR codes as attack vector. *Trustworthy Ubiquitous Computing*, 21-38.
- Kim, H., Yoo, D., Kang, J., & Yeom, Y. (2017). *Dynamic ransomware protection using deterministic random bit generator*. Presented at Proceedings of the IEEE Conference on Applications, Information and Network Security, Miri, Malaysia, 13–14 November 2017; pp. 1–6.
- Kocianski, S. (2018). The blockchain in banking report: The future of blockchain solutions and technologies. Retrieved from <http://uk.businessinsider.com/blockchain-in-banking-2018-5>
- Kugler, M. B., & Pace, C. (2021). Deepfake privacy: Attitudes and regulation. *Nw. UL Rev.*, 116, 611.
- Lang, J. (2017). Three uses for blockchain in banking. Retrieved from <https://www.ibm.com/blogs/blockchain/2017/10/three-uses-for-blockchain-in-banking/> (Erişim Tarihi: 14.04.2025).
- Maldonado, F. C. (2018). *Introduction to Blockchain and Ethereum: Use distributed ledgers to validate digital transactions in a decentralized and trustless manner*. Packt Publishing.

- Mansfield-Devine, S. (2016). Open banking: Opportunity and danger. *Computer Fraud & Security*, 8-13.
- Mavroeidis, V., & Nicho, M. (2017). Quick response code secure: a cryptographically secure anti-phishing tool for QR code attacks. In *Computer Network Security: 7th International Conference on Mathematical Methods, Models, and Architectures for Computer Network Security, MMM-ACNS 2017, Warsaw, Poland, August 28-30, 2017, Proceedings 7* (pp. 313-324). Springer International Publishing.
- Mehmood, M., Amin, R., Muslam, M. M. A., Xie, J., & Aldabbas, H. (2023). Privilege escalation attack detection and mitigation in cloud using machine learning. *IEEE Access*, 11, 46561-46576.
- Mystakidis, S. (2022). Metaverse. *Encyclopedia*, 2(1), 486-497.
- Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. Retrieved from <https://assets.pubpub.org/d8wct41f/31611263538139.pdf> (Erişim Tarihi: 14.03.2025).
- Nilson Report, (2023). *Card Fraud Losses Worldwide, December 2023*. Retrieved from <https://nilsonreport.com/newsletter-archive/> (Erişim tarihi: 10.03.2025).
- Nilson Report, (2024). *Card Fraud Losses Worldwide, December 2024*. Retrieved from <https://nilsonreport.com/newsletters/1276/> (Erişim tarihi: 10.03.2025).
- Omarini, A. E. (2018). Banks And Fintechs: How To Develop a Digital Open Banking Approach For The Bank's Future. *International Business Research*; 11(9), 23-36.
- Pandey, D., & Gilmour, P. (2024). Accounting meets metaverse: navigating the intersection between the real and virtual worlds. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 22(2), 211-226.
- Prinakaa, S., Bavanika, V., Sanjana, S., Srinivasan, S., & Sarasvathi, V. (2024). A Real-time approach to detecting API abuses based on behavioral patterns. In *2024 8th International Conference on Cryptography, Security and Privacy (CSP)* (pp. 24-28), IEEE.
- Politou, E., Alepis, E. ve Patsakis, C. (2019). Profiling Tax and Financial Behaviour With Big Data Under the GDPR. *Computer Law & Security Review*, 35, 306–329.
- Salahdine, F., & Kaabouch, N. (2019). Social engineering attacks: A survey. *Future Internet*, 11(4), 89.
- Safar, J. L., Tummala, M., McEachen, J. C., & Bollmann, C. (2019). *Modeling worm propagation and insider threat in air-gapped network using modified*

- SEIQV model*. Paper presented at the 13th International Conference on Signal Processing and Communication Systems (ICSPCS) (pp. 1-6). IEEE.
- Segovia, L., Torres, F., Rosillo, M., Tapia, E., Albarado, F., Saltos, D. (2017). *Social engineering as an attack vector for ransomware*. Presented at the Conference on Electrical Engineering and Information Communication Technology, Pucon, Chile, 18–20 October 2017, (pp. 1–6).
- Sharevski, F., Devine, A., Pieroni, E., & Jachim, P. (2022). *Phishing with malicious QR codes*. Presented at the 2022 European Symposium on Usable Security (pp. 160-171).
- Singh, A., & Choudhary, P. (2021). Keylogger detection and prevention. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 2007, No. 1, p. 012005). IOP Publishing.
- Sonic Wall, (2025). *Cyber Threat Report 2024*. Retrieved from <https://www.sonicwall.com/resources/white-papers/2025-sonicwall-cyber-threat-report> (Erişim tarihi: 10.03.2025).
- Sun, R., Wang, Q., & Guo, L. (2021). Research towards key issues of api security. In *China Cyber Security Annual Conference* (pp. 179-192). Singapore: Springer Nature Singapore.
- Swanink, R., Poll, E., & Schwabe, P. (2016). Persistent effects of man-in-the-middle attacks. *Radboud University*, 1-43.
- T.C. İçişleri Bakanlığı İş Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı, (2021). *Türkiye’de siber suçların boyutu ve güvenliğe etkileri*. İş Güvenlik Yayınları. Erişim Adresi: http://www.icguvenlikyayinlari.gov.tr/kurumlar/icguvenlikyayinlari.gov.tr/PDF/ic-guvenlik/2021/turkiye_de-siber-suclarin-boyutu.pdf (Erişim Tarihi: 16.03.2025).
- T.C. İçişleri Bakanlığı İş Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanlığı, (2020). *Siber suç sosyolojisi ve siber suçların güvenliğe etkisi*. İş Güvenlik Yayınları. Erişim Adresi: <http://www.icguvenlikyayinlari.gov.tr/kurumlar/icguvenlikyayinlari.gov.tr/PDF/ic-guvenlik/2020/Siber-suc-sosyolojisi-ve-siber-suclarin-guvenlige-etkisi.pdf> (Erişim Tarihi: 16.03.2025).
- Tanrıverdi, M., Uysal, M., & Üstündağ, M. T. (2019). Blokzinciri teknolojisi nedir? Ne değildir?: Alanyazın incelemesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 12(3), 203-217.
- Trozze, A., Davies, T., & Kleinberg, B. (2023). Of degens and defrauders: Using open-source investigative tools to investigate decentralized finance frauds and money laundering. *Forensic Science International: Digital Investigation*, 46, 301575.

- Vidas, T., Owusu, E., Wang, S., Zeng, C., Cranor, L. F., & Christin, N. (2013). QRishing: The susceptibility of smartphone users to QR code phishing attacks. In *Financial Cryptography and Data Security: FC 2013 Workshops, USEC and WAHC 2013, Okinawa, Japan, April 1, 2013, Revised Selected Papers 17* (pp. 52-69). Springer Berlin Heidelberg.
- Sönmez, Y., & Büyüközkök, M. (2025). Istanbul (BIST). In *Transformational Trends in Finance, Banking, and Economics: 8th International Conference on Banking and Finance Perspectives* (p. 153). Springer Nature.
- Sönmez, Y., & Büyüközkök, M. (2024). Borsa İstanbul'da Yer Alan Aracı Kurumların Karlılık Düzeylerinin EDAS Yöntemi ile Karşılaştırılması. *Qantrade Journal of Complex Systems in Social Sciences*, 6(2), 183-193.1
- Wall, D. (2004). What are cybercrimes? *Criminal Justice Matters*, 58(1), 20-21.
- Wall, D. S. (2024). *Cybercrime: The transformation of crime in the information age*. John Wiley & Sons.
- Wang, W., Song, J., Xu, G., Li, Y., Wang, H., & Su, C. (2020). Contractward: Automated vulnerability detection models for ethereum smart contracts. *IEEE Transactions on Network Science and Engineering*, 8(2), 1133-1144.
- Wang, S., Zhu, S., & Zhang, Y. (2018). *Blockchain-based mutual authentication security protocol for distributed RFID systems*. Presented at the 2018 IEEE Symposium on Computers and Communications, Natal, Brazil, 25–28 June 2018, (pp. 74–77).
- Xie, C., & Hu, S. (2024). Open banking: An early review. *Journal of Internet and Digital Economics*, 4(2), 73-82.
- Yaşar, Ş. (2024). *Muhasebe ve Metaverse*. Muhasebe Dijital Dönüşüm ve Yeni Paradigmalar, içinde (s. 77-92). Detay Yayıncılık.
- Yeboah-Boateng, E.O., & Amanor, P.M. (2014). Phishing, SMiShing & Vishing: An assessment of threats against mobile devices. *Journal of Emerging Trends in Computing and Information Sciences*, 5(4), 297–307.
- Zhang, H., & Zou, F. (2020, December). A survey of the dark web and dark market research. In *2020 IEEE 6th international conference on computer and communications (ICCC)* (pp. 1694-1705). IEEE.
- Zhou, A., Su, G., Zhu, S., & Ma, H. (2019). Invisible QR code hijacking using smart LED. *Proceedings of the ACM on Interactive, Mobile, Wearable and Ubiquitous Technologies*, 3(3), 1-23.
- Zheng, Z., Xie, S., Dai, H., Chen, X., & Wang, H. (2017, June). An overview of blockchain technology: Architecture, consensus, and future trends. In *2017 IEEE International Congress on Big Data* (pp. 557-564).

